This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Månadsblad

Kungl. Vitterhets, historie och antikvitets akademien

Digitized by Google

ENOX LIBRARY

AUCTOR PRETIOSA FACIT

esented in 1894 by

GL. VITT. AKADEMIEN

Digitized by Google

Kon
SEA
Digitized by Google

Digitized by Google

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

SJUTTONDE ÅRGÅNGEN.

MED 107 FIGURER.

1888.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1890.

Digitized by Google

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
1900

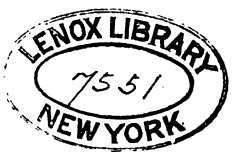

Digitized by Google

INNEHÅLL.

	Sid.
Akademiens arkeologiska föreläsningar	96.
Arkivet på en svensk bondgård	70.
Badebodafyndet (fig. 1—13)	1.
Besökande i Statens Historiska Museum	192.
Från Akademiens sammankomster (fig. 97)	41, 84, 142, 181.
Fynd från bronsåldern i Finland (fig. 45—51)	74.
Fynd på Helgeandsholmen 1805	89.
Gotlands s. k. kämpagrafvar (fig. 35—44, 52—74)	49, 97 158.
Grafundersökning i Bodarp år 1887 (fig. 98—107)	187.
Kyrka vid Granhammar i Nerike (fig. 92—96)	164.
Stormynten i Sverge (fig. 15—34, 75—91)	13, 145.
Ur lärda sällskapers handlingar och tidskrifter	45, 191.
Visby nya stadsplan	35.

I denna årgång förekomma uppsatser och meddelanden af:

E. Ekhoff.
A. O. Heikel.
Hans Hildebrand.
G. J:son Karlin.
F. Nordin.
A. Segerstedt.

Redaktör: **Hans Hildebrand.**

Digitized by Google

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

193—195. 1888. Jan., Febr. och Mars.

Badebodafyndet.

I november månad 1887 insändes till Statens Historiska Museum en silfverskatt, hvilken hade hittats å Badeboda egor, Åsheda socken, inom det gamla Värend. I en hagmark, bevuxen med gammal löfskog, fanns omkring 2,000 fot från allmänna landsvägen ett litet och lågt röse. I detta, helt nära ytan, hittades skatten af två minderåriga barn.

1.

Skatten bestod af följande ganska märkliga föremål.

1. *En krona af förgyldt silfver*, bestående af åtta med ledgång förenade stycken. Hvart stycke består af ett omkring 6,5 cm långt, 1,3 cm bredt band af drifvet silfverbleck med en uppstående lilja på midten; i liljans spets en fembladig ros (bortbruten å fyra liljor). Bandets ornering synes af fig. 2. Baksidan är fullständigt belagd med en slät, icke förgyld silfverplåt. Hvart bandstycke har vid ena ändan en, vid den andra två öglor för sprintar, prydda med menniskohufvud, medels hvilka de åtta

Digitized by Google

styckena i kronan sammanhållits. Af dessa sprintar finnas endast fem i behåll; fyra hafva ett bart, en ett krönt hufvud. Flere öglor äro bortfallna.

3.

4.

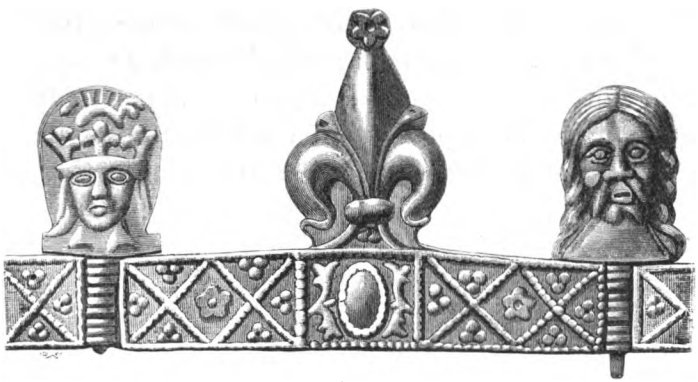

2.

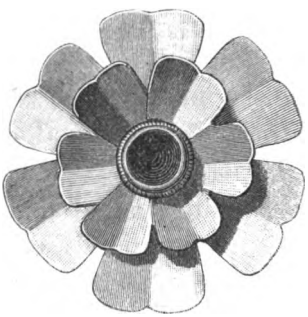

5.

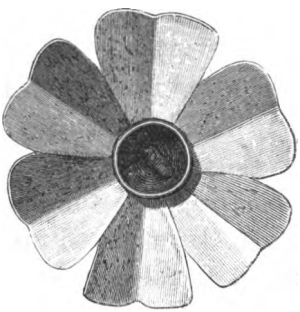

6.

2—7. Sex *liljeformiga beslag* af förgyldt silfverbleck, pressadt arbete, med hål för fästande vid drägten; fem äro hela, det fjerde itubrutet och ofullständigt (fig. 3).

Digitized by Google

8—10. *Tre liljeformiga beslag med rektangulär underdel*, i hvilken finnes två hål för fästande vid drägten (fig. 4). Ett af dessa beslag är itubrutet.

11—12. Två små *runda förgylda silfverbleck* med en pressad sexbladig ros och hål för fästande vid drägten; diameter 1,5 cm.

7.

13. En *silfverprydnad* i form af en dubbel sexbladig ros med rund låda i midten för omfattande af en bortfallen sten. Kring basen af lådan, hvilken är vid smycket fastnitad, ligger en tvärstreckad tråd (fig. 5).

14—15. Två liknande *silfverprydnader*, men den tvärstreckade trådringen och den inre bladkronan saknas; skadade (fig. 6).

Digitized by Google

16. *Hängprydnad* af silfver, cirkelformig med ögla, som afslutas med ett djurhufvud, och en i öglan fäst ring. I fältet stiliserade växtornament. Bottnen uppfyld af punsmärken inslagna i rader (fig. 7).

17. Mindre *hängprydnad* af silfver, lik den förra, med ögla, ring, stiliserade växtornament och punsslag, söndrig (fig. 8).

18. Liten *hängprydnad* af silfverbleck, bestående af två hoplödda (nu från hvarandra lossnade) halfklot med ögla.

19. Förgyldt *silfverspänne*, bestående af en sexflikig plåt med upphöjd ram längs inre kanten och från denna utgående cirkelformiga ramar, som följa flikarnes yttre kant. Inom hvar cirkel ett stiliseradt djur i hög relief, fastlödt. Tangeringspunkterna mellan cirklarne täckas af pressade halfsferiska prydnader. I utkanten af hvar flik en uppstående hylsa för infattandet af en sten eller perla — alla sådana äro bortfallna. I vinklarne mellan flikarne ovala hylsor för infattande af stenar, af hvilka fem (genomskinliga och hvita) äro i behåll. Hålet i midten och den temligen svaga nålen täckas af ett löst vridbart smycke med en oval hylsa i midten (med hvit sten) och i hylsans utkanter sex cylindriska hylsor för stenar eller perlor. Alla ovala hylsor hafva klöfverbladsformiga utsprång till fasthållande af stenen (fig. 9). Höjd 9,3 cm.

8.

20. Genombrutet rundt *spänne* af silfverfiligran. Diameter 3,25 cm. Af samma slag som det fig. 12 afbildade spännet från Gotland.

Digitized by Google

21. Fem bitar af ett rundt, starkt kupigt *spänne* af tunn silfverplåt med pålödda filigranornament och spår af infattning för stenar. Kanten rundflikig med en pålödd silfverkupa i hvar flik.

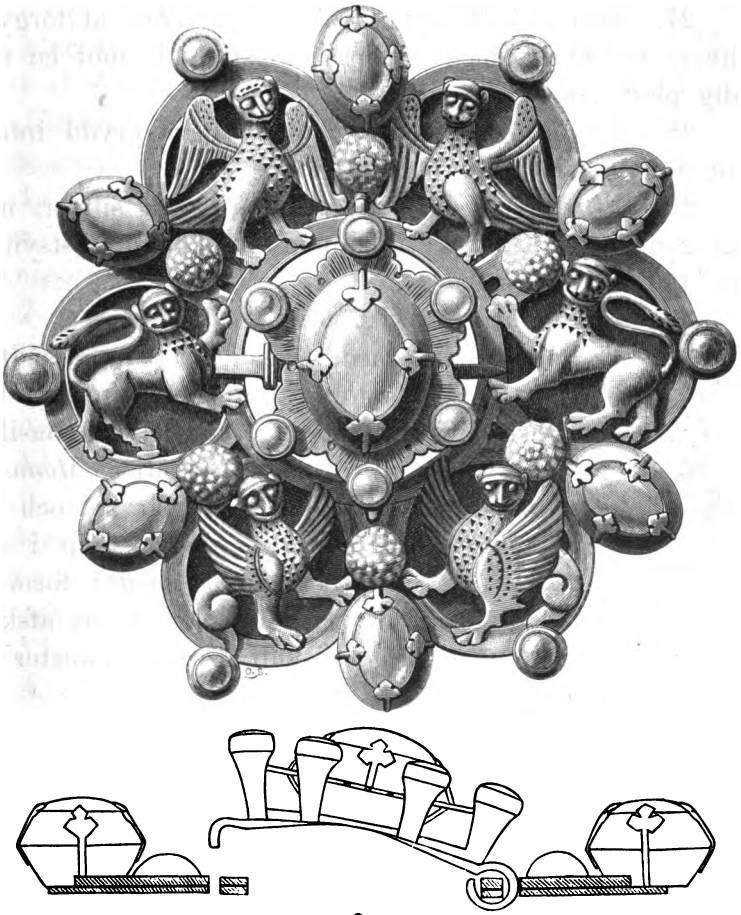

9.

22. Fem fragment af *silfverfiligranornament*, antagligen äfven de hörande till ett spänne.

23. En *silfvertorn* till ett spänne. Längd 3,2 cm.

24. Ena halfvan af ett *knäppe* af förgyldt silfver, bestående af en rund ring med triangulär öppning i bottenskifvan och ett från ringen utgående flikigt blad.

Digitized by Google

25. Ett fragment af en *silfverhake*, antagligen till ett knäppe.

26. En *fingerring* af silfver, bestående af två snodda tenar med mellanlagd tråd (jfr fig. 13).

27. Den s. k. klacken till en *fingerring*, af förgyldt silfver, fyrkantig med sidorna uppstigande mot en fyrsidig platt yta (jfr fig. 14).

28. En *örring* af silfver med filigranprydd infattning för en sten eller perla (fig. 10).

29. Ett aflångt *beslagstycke* af förgyldt silfver, med rikt romanskt bladverk: i kanten åtta hål för fastsyning (fig. 11).

30. En bit af ett *silfverbleck*.

31. En mindre dito med, synes det, ett inpressadt ₵.

10.

32. En förstorad imitation efter ett byzantinskt silfvermynt, slaget för kejsarne Basilius II och Constantin XI (jfr Sabatier, *Monnaies byzantines* pl. XLVIII, 15); ett par hål och pålödda silfverbitar — synes hafva varit i eld.

33. En bronsbeklädd *jernvigt* i form af ett klot med afstympade poler; i ena afskärningsytan synes ett otydligt ristadt kors. Diameter 1,5 cm, vigt 11,42 gr.

34. En liten bly- eller tenn*kula*, efter upptagandet töjd på flere ställen. Diameter 1,1 cm.

Väl må detta fynd räknas till de yppersta, som under de senaste åren kommit till Statens Historiska Museum. Dels innehåller det flere former, som äro icke blott ovanliga, utan äfven synnerligen prydliga, dels ger det ett ökadt intryck af den smak och den lyx, som utmärkte en aflägsen tid, hvilken redan är representerad genom tidigare gjorda fynd.

Digitized by Google

Jag har redan vid ett föregående tillfälle (år 1874) omtalat denna grupp af vigtiga fynd i *Månadsbladet*, i en uppsats om silfverspännen från början af Medeltiden. Jag har återvändt till ämnet i andra häftet af *Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum* (1878). Till denna grupp höra följande fynd:

1. *Från Gåtebo i Bredsätra socken, Öland.* Krucifix, smycken. *Teckningar* ser. VI, pl. 4.

2. *Från Alfvidsjö i Högby socken, Öland.* Smycken och mynt, utgångna från konung Knut Eriks-sons mynthus i Kalmar.[1] *Teckningar* ser. VI, pl. 5.

3. *Från Tingby i Dörby socken, Kalmar län.* Smycken och mynt utgångna från konung Knut Eriks-sons mynthus i Kalmar. *Teckningar* ser. VI, pl. 6.

4. *Från Klockhem i Åsaka socken, Vestergötland.* Smycken och mynt (ej inlösta), som enligt beskrifning utgått från konung Knut Eriks-sons mynthus i Lödöse.[1] *Teckningar* ser. VI, pl. 7.

5. *Från Gräsgärde i Arby socken, Kalmar län.* Smycken och mynt, utgångna från konung Knut Erikssons mynthus i Kalmar. *Teckningar* ser. VI, pl. 7.

11.

[1] Jfr *Sveriges Medeltid* del. I.

Digitized by Google

7. *Från Svenstorps by och socken i Skåne.* Smycken och tyska brakteater från 1100-talets senare del. *Teckningar* ser. VI pl. 7.

8. *Från Skurups socken i Skåne.* Ett skadadt silfverspänne, Inv. 8435, och slutligen

9, det här i fråga varande fyndet, Inv. 8285.

Flere af dessa fynd innehålla således mynt och dessa, så snart de äro svenska, tillhöra regelbundet konung Knut Erikssons tid d. v. s. slutet af 1100-talet. Vi kunna af dessa fynd göra oss en föreställning om den lyx, med hvilken den tidens store smyckade sig, men vi kunna äfven af dem hemta en antydan om historiska tilldragelser. Det är icke graffynd, som här ligga för oss, utan dyrbarheter, som blifvit gömda. Då man under medeltiden icke i samma mon som under den föregående tiden hade för sed att gräfva ned sina skatter i jorden, ty man hade nu tillfälle att sörja för bättre förvaringsrum i husen, måste särskild orsak hafva funnits, som kunde förmå så många att vid samma tid uppsöka för sina dyrbarheter gömställen, och vi kunna icke gerna tänka oss någon annan orsak med denna verkan än örlig, genom hvilket husen förstördes och den lösa egendomen, derest den ej vard segrarens byte, lätt ödelades. Historien vet att tala om strider, genom hvilka konung Knut, den helige konung Eriks son, vann herraväldet öfver Sverige, men annars, om vi se bort från tillfälliga plundringståg, utgångna från Östersjöns östra sida, tiger historien angående örlig under hans tid eller omedelbart efter hans bortgång. Hvad urkunder och anteckningar ej omtala yppas för oss af ifrågavarande fynd, som visa, att åtminstone en tid stor osäkerhet rådde vid ömse sidor af Kalmar sund och äfven i östra och nordöstra Småland. Till de ofvan uppräknade fynden hafva vi nämligen att lägga fyndet från Ögges-

Digitized by Google

torps kyrka, hvilket innehöll mynt af enahanda slag, och derjämte främmande mynt, hvilka gifva värdefulla kronologiska upplysningar; några smycken förekomma ej i detta fynd, och derför har det icke blifvit upptaget i den föregående förteckningen.

För att gifva begrepp om tre föremål i Badebodafyndet har jag hänvisat till de tidigare utförda och här intagna fig. 12—14, hvilka återgifva föremål funna annorstädes, men så lika de i vårt fynd förekommande, att det icke kunde komma i fråga att afbilda dessa. Fingerringar fig. 13, snodda af tenar, som ibland beledsagas af finare trådsnodder, förekomma både i guld och i silfver, och torde hafva varit ytterst allmänna, eftersom de hittats i så stort antal. Det sätt, på hvilket de äro snodda, är det samma, som vi finna hos flere arm-, hals- och midjeringar från de stora skatter, som tillhöra öfvergången från vår hedna tid till medeltiden. Liksom deras öfriga innehåll hafva ifrågavarande snodda fingerringar blifvit hänförda till den hedna tidens senaste del eller den s. k. yngre jernåldern. Det synes dock, som om dessa fingerringar varit mera vanliga under början af medeltiden än under slutet af den hedna tiden; de äro icke vanliga i fynden från 1000-talets förra del, men förekomma ofta i 1100-talets skatter, t. ex. i fynden från Alfvidsjö och Tingby. Å Gröttlingbofunten[1] bär en af de österländska konungarne en sådan ring i handen såsom en offergåfva, och denna funt synes hafva kommit till år 1199. I en målning i Fjenneslevlille kyrka i Danmark, tillkommen under 1100-talets senare del, se vi fru Inga, erkebiskop Absalons och Esberns snares moder, bjuda en ring af samma beskaffenhet åt jungfru Maria.[2] Fingerringar synas under den senaste hedna tiden icke hafva varit så vanliga som under medeltiden.

[1] Jfr *Månadsbladet* 1887 okt.—dec.
[2] *Årböger for nordisk oldkyndighet* 1875 s. 398.

Digitized by Google

Af något yngre form är den fingerring, af hvilken endast klacken förekommer i vårt fynd; den grupp, till hvilken denna hör, är här representerad af fig. 14. Äfven denna grupp förekommer i våra fynd ganska ofta.

Spännet fig. 12 är ock en ingalunda ovanlig form. I den hedna tidens skatter saknas den, men den har deremot, sedan den en gång blifvit uppfunnen, länge fortlefvat i bruk: vi återfinna den bland de smycken, som ännu i våra dagar bäras af den norska allmogen.

Den omständigheten, att en krona förekommer i fyndet, får icke framkalla någon föreställning derom, att vi här hafva att göra med något, som tillhört en konglig person. Kronor buros under medeltiden äfven af andra, åtminstone af qvinnor, och kallas i urkunderna än krona, än krans. Jag har fig. 1 återgifvit, huru en sådan krona bars. Motiv till bilden har jag lånat från en fransk skulpterad bild från 1100-talet, hvilken återgifvits af Viollet-le-Duc i hans *Dictionnaire du Mobilier français*. Med afseende på liljorna, som pryda kronan, vill jag endast, mot ett ganska vanligt misstag, framhålla, att liljan var ett under medeltiden mycket användt motiv, hvilket man icke har att hänföra till något bestämdt land.

Vi se af fyndet, huruledes man i rikt mått prydde klädnaden med påsydda metallornament. Till dessa hafva vi otvifvelaktigt att räkna äfven fig. 5 och 6, ehuru vi å dem ej finna minsta antydan om sättet, på hvilket de varit fastsatta. I Tölöfyndet från Halland[1] finna vi enahanda motiv af stora, platta rosor (här liksom fig. 5 dubbla) men pressade i en rund plåt med ring kring rosen och utanför denna en rad af uddar. Å dessa prydnader förekomma hål, afsedda för fästandet vid klädnaden.

På denna hafva väl äfven de runda skifformiga hängsmyckena fig. 7 och 8 varit anbragta. På baksidan finnes

[1] *Teckningar*, ser. VI, pl. 8.

Digitized by Google

intet, som möjliggör fastsättandet, hvadan det visserligen låge närmast till hands, att tänka sig dessa stora smycken såsom hängande ned från den lilla ringen, som lätt kunde sys fast. Men denna uppfattning kan likväl, ehuru den synes så rimlig, knappast vara den rätta, ty om dessa två smycken och andra, dem liknande, som förekomma i andra af denna gruppens fynd, så fästas, komma bilderna att taga en uppnedvänd ställning. Då bilden består af ett växtmotiv, betyder väl detta icke så synnerligen mycket, men i andra fall är bilden hemtad från djurriket och då blifver uppnedvändningen mera betänklig, ja på ett smycke af denna art förekommer en bild af Lammet med korsfanan och denna bild måste vi naturligtvis tänka oss såsom anbragt i naturlig ställning.

Det är märkligt att se, huru i hela denna grupp, som har en så utpräglad karaktär, den fornnordiska ornamentiken fått fullständigt träda tillbaka. Växtmotiven äro, såsom bekant, för denna främmande. Djurmotiven visa äfven nya former. Vi kunna af dessa fynd tydligt se, hvilket starkt inflytande från utlandet hade inom smakens och stilens område gjort sig gällande i Sverige redan under den senare delen af 1100-talet.

Denna främmande stil i framställningen af de ornamentsmotiv, som hemtades från djurverlden, framträder synnerligen väl utpräglad i praktspännet fig. 9. För att intrycket af detta ej måtte lida genom de bristfälligheter, som tiden och förvaringen i jorden framkallat, har jag låtit tecknaren fylla samtliga hylsor med de stenar, för hvilka de varit afsedda. Att midtöppningen i det ringformiga spännet är stor, kunna vi ana af teckningen och nålen är, såsom redan blifvit framhållet, helt tarflig. Det var således en god tanke hos tillverkaren af detta smycke att skyla tomheten i midten med det stora bismycket med dess ansenliga midtsten. Huru detta bismycke varit fastsatt, ses af konturteckningen nederst i fig. 9.

Digitized by Google

De ur växtverlden lånade motiven äro synnerligen väl utförda. Vi se detta allra bäst å beslaget fig. 11.

Att vi här hafva att göra med en qvinnas prydnader, är ganska visst. Hon har varit rikt smyckad: krona å håret, spännen, påsydda silfverbeslag, häktor på klädnaden, ringar på fingrarne, ja äfven ringar i öronen. På annat sätt kan icke originalet till fig. 10 uppfattas. Äfven i Tingbyfyndet förekommo örringar.

12.

14.

13.

Armringar synas under medeltiden hafva varit mindre vanliga i utlandet. Andra fynd visa, att man i Sverige ännu under den tidigare medeltiden fasthöll seden att äfven åt armen gifva prydnader af ädel metall. Dels begagnade man fortfarande former, som hade kommit till stånd under den hedna tiden, dels införde man andra former, hvilkas utsirning är helt och hållet af den utländska medeltidens art.

Hans Hildebrand.

Digitized by Google

Stormynten i Sverige 1512—1535.

Med ytterst få undantag präglade man i Europa från början af den karolingiska tiden och till in i 1200-talet endast penningar (denarer) och bråkdelar af sådana. Tolf-

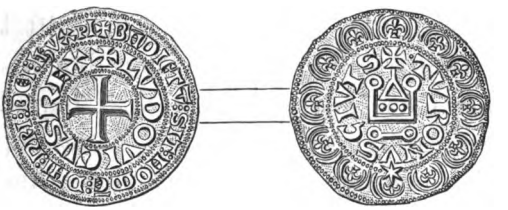

15.

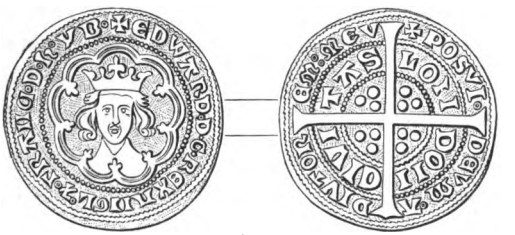

16.

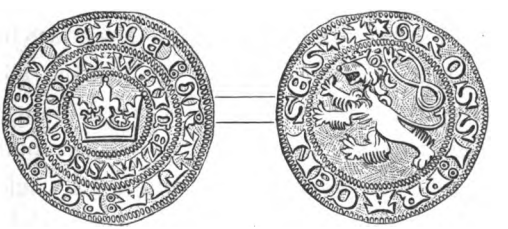

17.

hundratalet medförde en förändring. Uti Italien började man prägla guldmynt. I Frankrike började konung Ludvig den helige († 1270) att slå stora silfvermynt (fig. 15) på tolf penningar, kallade *solidi (sous)* eller, å ena sidan

Digitized by Google

derför att de voro så stora, å den andra derför att de upptogo en typ, som tidigare förekom å de i staden Tours präglade mynten, *grossi turonenses (gros Tournois).* Sådana mynt omtalas i den svenska medeltidens handlingar, men de framkallade icke hos oss, såsom i utlandet, efterbildningar. I England slog kanske redan konung Edvard I (1272—1307), med säkerhet konung Edvard III (1327—1377) ett större silfvermynt, äfven kalladt *grossus*, på engelska *groate* (fig. 16). I Böhmen började den konstälskande konung Wenzel II (1278—1305) slå stora silfvermynt (fig. 17), hvilka i egen inskrift kallas *grossi pragenses.* Grossusmyntningen efter böhmiskt mönster upptogs snart i Sachsen och Meissen, i områden der den tidigare brakteatpräglingen till sist hade uppenbarat sig i sina gröfsta former. Vi kunna sannerligen ej undra derpå, att de opraktiska brakteaterna fingo gifva vika för det större och fastare tvåsidiga grossusmyntet.

Här, liksom i så månget annat fall, hafva vi tillfälle att se, huru ett namn, sedan det en gång blifvit infördt i språkbruket, blifver allt mera förnedradt. I en ganska sen tid begagnades ännu grossusnamnet under formen *groschen* i Tyskland, men i strid mot ordets egentliga betydelse och mot historien var det då namn på ett helt litet mynt.

I hansans städer började man, sedan man hade tröttnat vid brakteaterna såsom ensamt mynt, på 1330-talet att slå tvåsidiga mynt på fyra och två penningar, de förra kallade *wittenpfennige* eller *albi* (= hvita penningar), de senare *blafferte.* De förra voro emellertid icke större än penningmynten under medeltidens förra del. Vid pass hundra år senare började man i dessa städer att slå mynt på sex och på tolf penningar, *soeslinge* och *schillinge.* De fyra städerna Lybeck, Hamburg, Wismar och Lyneburg präglade under hela denna tid mynt efter samma fot och med nästan identiskt utseende.

Digitized by Google

Hansestäderna utöfvade ett mäktigt inflytande i Norden och detta visade sig äfven inom myntväsendets område. I Sverige upptogs wittenmyntningen af den från Meklenburg komne konung Albrekt — således på 1360-talet —

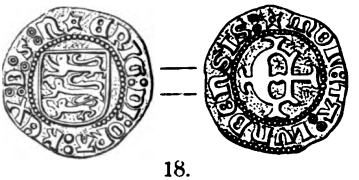

18.

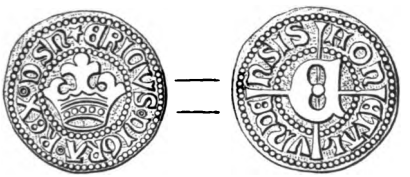

19.

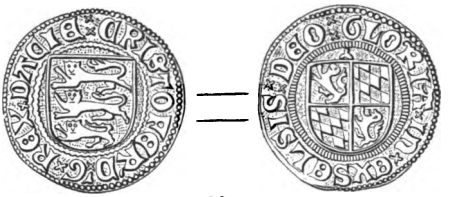

20.

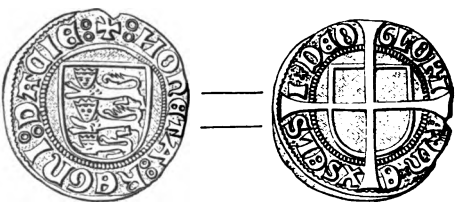

21.

och erhöllo de nya mynten ganska snart namnet örtugar; såsom örtugar fingo de värde af åtta svenska penningar. Från år 1478 slogos också halförtugar, äfven kallade fyrkar (fyrpenningar). Jämte dessa tvåsidiga mynt slogos äfven brakteater till en pennings värde. I Danmark rådde

Digitized by Google

från början af 1400-talet, sedan man åter upptagit den till en tid alldeles nedlagda myntningen, i penningeväsendet ett fullständigt beroende af de nämnda tyska städerna. Under konung Eriks af Pommern tid slogos der först soeslinge (fig. 18), således mynt på sex penningar, sedermera underhaltiga grosser (fig. 19), nominelt på nio penningar. Konung Kristofer af Baiern slog äfven skillingar

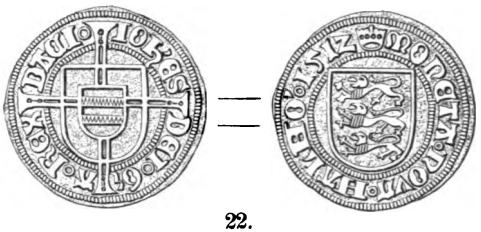

22.

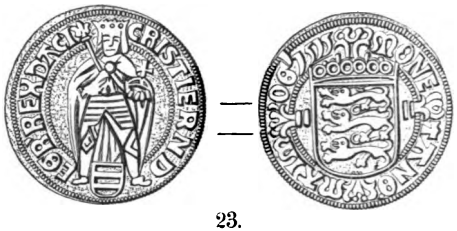

23.

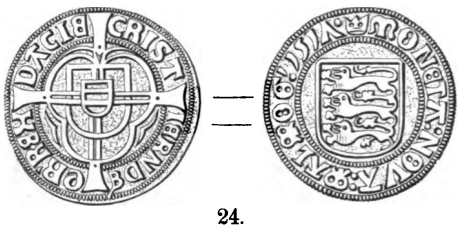

24.

(fig. 20) och med denna utprägling fortsattes under det interregnum, som följde efter denne konungs död (fig. 21), under konungarne Hans (fig. 22) och Kristiern II (fig. 23 och 24).

I den riktning, i hvilken man genom denna prägling af större mynt hade inträdt, fortgick man allt vidare under medeltidens slutperiod, under öfvergången till den

Digitized by Google

nya tiden. Vid midten af 1400-talet hade inom Italien renässansens konst inlåtit sig äfven på ett område, som ligger myntens ganska nära. Man gjorde medaljer, tvåsidiga, men deri olika mynten, att de voro vida större och åstadkommos genom gjutning. För konstens historia äro dessa medaljer af det största intresse och de äro äfven af samlare mycket eftersökta. Äfven i Norden torde man under medeltiden hafva gjort någon bekantskap med de italienska medaljerna, ty en sådan göts till minne af konung Kristiern I:s besök i Rom och exemplar af denna medalj torde väl med konungen hafva kommit till hans land. Sedan man i Italien hade blifvit vand vid dessa konstnärligt utförda medaljer, kunde man ej längre nöja sig

25.

med den usla myntgravyr, som under medeltiden hade, trots traditionerna från antiken, blifvit öflig. Man började egna synnerlig omsorg åt graverandet af myntstämplarne och nedlade äfven härpå konstnärligt arbete. På medaljerna fanns regelbundet bröstbilden af den, till hvars minne medaljen gjordes, och man började nu äfven slå större mynt med myntherrens hufvud på åtsidan. Af det italienska ordet för hufvud *testa*, fingo dessa mynt namnet *testoni* (fig. 25). Myntslaget och dess namn öfverflyttades af konung Ludvig XII till Frankrike. Dessa stormynt utöfvade emellertid intet inflytande på myntningen i de nordiska landen.

Den florentinska guldmyntningen hade framkallat en guldmyntning i Tyskland, som till en början slöt sig

Digitized by Google

mycket nära till förebilden, men sedermera begynte gå sin egen väg, dels genom försämring af halten, dels genom förändring af utseendet. Mot slutet af 1400-talet var gyllenmyntet mycket spridt i Tyskland och dess betydelse erkändes villigt äfven utom det tyska riket. Under början af 1500-talet var det äfven i Sverige sed att vid angifvandet af de vanliga myntens värde jämföra dem med gyllenmynt, man uppgaf nästan helt och hållet den tidigare jämförelsen med mark silfver. Konung Hans ämnade åtminstone införa gyllenmyntningen i Sverige, hans myntordning af år 1497 talar om gyllen, som skulle präglas efter rhenländska förebilder. Något sådant mynt finnes emellertid icke bevaradt, men väl förekomma i samlingarna så väl gyllen som vida större nobler slagna i Danmark af honom och äfven af hans son, konung Kristiern II, hvilken under sina första år icke gjorde sig förtjent af vedernamnet 'konung klipping'. Konung Hans' två guldmynt äro här afbildade fig. 26 och 27.

Det låg nära till hands, i synnerhet sedan man hade haft förmonen att finna nya lönande silfvergrufvor, att falla på den tanken att slå silfvermynt, som i värde skulle vara lika en guldgyllen; dessa silfvermynt måste således blifva ganska stora. Den första — för så vidt vår kunskap nu går — som lät denna tanke förverkligas var erkehertig Sigismund af Tyrolen († 1496). Han lät prägla tvänne stormynt, det ena först år 1484, i värde motsvarande en half guldgyllen, det andra först år 1486, i värde motsvarande en hel (fig. 28). Dessa *guldengroschen*, sedermera kallade *gyldiner*, skulle väga två kölnska lod och bestå af femtonlödigt silfver.

Inemot öfvergången till 1500-talet rådde i Europa en synnerlig lifaktighet, ett tecken till den gryende nya tiden. Allt nytt, som uppenbarade sig, blef genast uppmärksammadt och lockade till efterbildningar. Så gick det äfven med dessa tyrolska stormynt. Erkehertig Maximilian slog

Digitized by Google

sådana i Tyrolen, innan han blef kejsare. Liknande mynt slogos för Hessen af landgrefven Wilhelm II från år 1502, för Jülich, Cleve och Berg af grefve Johan III från år 1513, för Sachsen af kurfursten Fredrik den vise under hans första myntningsperiod 1486—1500, för Würtemberg af grefve Ulrik år 1507. Af alla de stora silfvermynt, som slogos i mellersta Europa under begynnelsen af 1500-talet, fick ett slag genom en tillfällighet en särskild märklighet. Fyra grefvar af Schlick (i Böhmen), alla bröder, slogo, sedan de börjat en synnerligen vinstgifvande silfverbrytning vid St. Joachimsthal, från år 1519 af det der vunna silfret slå stora mynt af samma slag som de förut nämnda, d. v. s. af tvänne kölnska lods vigt, men af något lägre halt (af fjortonlödigt silfver). Dessa *Joachimsthaler guldengroschen* vunno snart ett stort anseende, namnet förkortades, för beqvämlighetens skull, till *Joachimsthaler*, hvilken benämning förekommer äfven i de svenska mynträkenskaperna från konung Gustafs tid. Till sist nöjde man sig med att säga *thaler*, hvaraf sedermera det svenska *daler* uppkom. Att kalla de stora silfvermynten, som präglades före år 1519, för thaler eller riksdaler, är således icke korrekt.

Äfven hansestäderna drogos med i denna nya rörelse, men föredrogo, såsom förut, att i viss mon gå sin egen väg. Man var i städerna angelägen att få ett bestämdt pris på guldmyntet (guldgyllen) och att få ett silfvermynt, som kunde svara såväl mot detta som mot den lybska marken. Ett förslag uppgjordes, enligt hvilket en rhenländsk gyllen skulle vara = 1½ mark lybsk, en lybsk gyllen = 2 mark (32 skilling); man skulle slå ett mynt på 16 wittenpfennige (= 5 skilling 4 pfennige) samt äfven mynt på 32, 8 och 4 witten. Af enhetsmyntet skulle sex gå på en lybsk gyllen, fyra på en rhenländsk gyllen, tre på en lybsk mark; af detta mynt skulle 34½ gå på en mark fint silfver. På denna bas afslöts ett fördrag år

Digitized by Google

1502 åtminstone mellan Lybeck och Lyneburg om att slå mynt på 16, 32, 8 och 4 witten, silfret skulle vara femtonlödigt, den lybska marken skulle hädanefter ensam vara räkningsmynt, guldmynten skulle gälla efter deras verkliga värde — alltså en återgång till silfvermyntfoten. Det lybska dubbelmyntet skulle å ena sidan hafva stadens skyddshelgon (den hel. Johannes döparen), å den andra örnen, enkelmyntet skulle hafva å den ena sidan en sköld med örnen, å den andra Hamburgs, Lyneburgs och Wis-

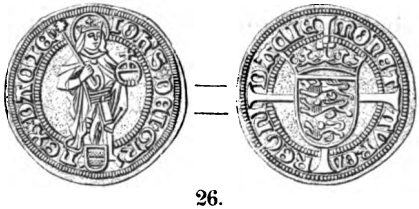

26.

27.

mars vapensköldar så sammanställda, att de bildade en treudd, med Lybecks vapen i det tomma midtrummet, halfmyntet skulle hafva jungfru Maria och örnen, fjerdedelsmyntet Lybecks vapen och ett kors.

I Schulthess-Rechbergs stora myntsamling fanns ett dubbelmynt, således = ¾ mark, kring den tvehöfdade örnen läses *Moneta nova lubicensis 1502.* Johannes döparen med Lybecks vapensköld vid fötterna står inom en spetsig oval, omgifven af små bågar slutande i ringar; inskriften

Digitized by Google

är *Sanct' Johannes baptist'*. Diametern är 36 mm, vigten 14,35 gr.

I Schnobels beskrifning af L. H. Müllers *Lübeckisches Münz- und Medaillenkabinet* förekomma enkelmynt (= ⅓ mark) för Lybeck och för Lyneburg. Det lybska exemplaret öfverensstämmer med den nyss meddelade föreskriften, hvadan här endast behöfver tilläggas, att skölden med örnen hvilar på ett stort kors. Omskrifterna lyda: *Moneta nova lubicensis* och *ternarius marce lubicensis* (= ⅓ lybsk mark).

Förnyade aftal rörande det nya myntet träffades mellan Lybeck, Hamburg, Lyneburg och Wismar mot slutet af år 1504. Frukten af detta aftal finna vi i de mynt, som bära årtalet 1505.

28.

På ett dubbelmynt (= ⅔ mark) för Hamburg se vi stadens vapensköld lagd på ett stort kors och stadens skyddshelgon jungfru Maria; inskrifterna lyda: *Moneta nova hamburgens' 1505* och *spes nostra virgo Maria.* Diametern är 36 mm, vigten 14,35 gr. Af denna typ finnes äfven ett exemplar i guld.

På enkelmynt med detta årtal se vi Hamburgs sköld lagd på ett stort kors samt den af tre vapensköldar bildade treudden med Hamburgs nesselblad i midten. Diametern är 31,76 mm, vigten 7,15 gr. Ett exemplar är

Digitized by Google

kändt, som väger 14,30 gr och således måste, trots inskriftens *ternarius*, räknas = ⅔ mark.

I Schulthess-Rechbergs samling fanns ett exemplar af dubbelmyntet, som hade en vigt af 28,8 gr. Detta måste således hafva varit = 1⅓ mark.

I december 1506 träffades ett nytt aftal mellan Lybeck, Hamburg och Lyneburg. Nu skulle man slå markstycken af femtonlödigt silfver och 5¼ qvintins vigt, half- och fjerdedelsmarker. En lybsk guldgyllen skulle nu gälla 35 skilling, en gammal rhenländsk guldgyllen, genom en inslagen stämpel betecknad som fullgod, 26 sk., en ny rhenländsk guldgyllen 24 sk. På dessa nya

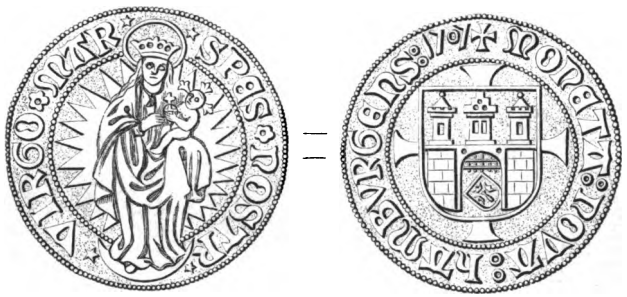

29.

markstycken skulle förekomma stadsvapnet eller skyddshelgonet med stadsvapnet vid fötterna samt, å den andra sidan, de andra tre städernas vapensköldar med inskriften *Status marce lubicensis*. Half- och fjerdedelsmarkerna skulle hafva samma utseende samt beteckningen *semis* eller *quadrans marce lubicensis*. Årtalet förekommer än i slutet af åtsidans inskrift, än i tomrummet mellan de tre vapensköldarne. Ett hamburgskt markstycke är här afbildadt fig. 29.

För 28 hamburgska markstycken med årtalet 1506, präglade under perioden 1506—1552 d. v. s. intill dess den tyska riksmyntfoten infördes i staden, har Gædechens i sitt arbete *Hamburgische Münzen und Medaillen* upp-

Digitized by Google

gifvit diametern till 31,76[1]—37 mm. För 27 hamburgska markstycken har han uppgifvit vigten till 18,56—19,72 gr.

De hanseatiska markmynten voro således tillkomna i bestämd afsigt att gifva stadga åt myntväsendet och de måste således i samtidens grannland hafva tilldragit sig en välförtjent uppmärksamhet.

Under herr Sten Sture d. ä., konung Hans och herr Svante Nilsson nöjde man sig i Sverige med örtugsmyntningen. Väl införlifvades år 1750 med den k. myntsamlingen två stora silfvermynt inköpta i Hamburg och omtalade af Berch såsom stora sällsyntheter. De hafva å den ena sidan en stående krigare, å den andra skölden med tre kronor, de hafva årtalen 1504 och 1507, och skulle således tillhöra herr Svante Nilssons tid. Men båda äro plumpa förfalskningar; på det ena exemplaret ses till och med mellan de tre kronorna en liten sköld med vasen!

De första stora silfvermynt, som präglats i Sverige bära årtalet 1512, ett enda har årtalet 1514. Icke omtalade i någon myntordning, icke omtalade i någon samtida urkund, hafva de med skäl blifvit föremål för mycken uppmärksamhet och för många förklaringsförsök. Samlare hafva varit ifriga att erhålla exemplar och derigenom framlockades under 1700-talet en serie af förfalskningar. Man måste derför iakttaga den största försigtighet, när man vill från dessa mynt draga några slutsatser.

När dessa mynt först ådrogo sig uppmärksamhet, känner jag icke. Af gammalt synas de hafva kallats riksdalrar och halfriksdalrar. De två myntforskarne Berch och Ziervogel opponerade sig vid midten af det förra århundradet mot dalersnamnet. Inkasten mot detta voro, såsom vi sett, fullt riktiga, liksom äfven de två forskarnes

[1] Endast ett exemplar har en så liten diameter.

Digitized by Google

anmärkning, att dessa mynts vigt icke öfverensstämde med riksdalerns. Men de gingo ännu längre, i det de förklarade, att dessa mynt icke voro mynt. Detta kan dock icke godkännas inför det faktum, att dessa mynt genom frånsidans omskrift karakteriseras såsom *moneta* eller mynt. Att de förekomma af olika vigt, bevisar ingenting, så länge det ej blifvit visadt, att de olika vigterna ej kunna samordnas som olika stadier i en reglerad vigtskala. Att dessa mynt förekomma äfven i guld, bevisar ej heller något, alldenstund man vid början af den nya tiden ganska ofta använde stämplar afsedda för silfvermynt till prägling i guld, antagligen när man ville gifva någon hederspresenter. Emellertid har denna åsigt bibehållit sig ganska länge.

I friherre Stjernstedts myntkatalog kallas dessa mynt profmynt. Det finnes dock så många varierande exemplar, alla präglade med olika stämplar, att profmyntsteorin väl kan betecknas som orimlig. Jag anser, att man icke kan komma ifrån det factum, att dessa mynt beteckna sig sjelfva som mynt och att de präglats med flere stämplar. Också har Berch medgifvit möjligheten att de voro mynt och — såsom jag funnit, sedan jag redan hade kommit till mitt resultat — att de då torde böra sättas i förbindelse med markmynten.

Innan jag går att uppräkna de exemplar af dessa mynt, som kommit till min kännedom, anser jag det nödigt att uttala några anmärkningar rörande skilnaden mellan äkta och falska exemplar.

Det finnes exemplar, som äro gjutna i formar tagna öfver äkta exemplar. När formarne äro väl gjorda, kunna de i dem gjutna exemplaren vara lämpliga för sådana samlare, som gerna vilja hafva typen representerad, men icke hafva tillfälle att skaffa sig äkta exemplar. Det gjutna exemplaret har icke den skärpa i dragen, som det äkta, präglade exemplaret har.

Digitized by Google

Det finnes gjutna exemplar, till hvilka formarne icke blifvit tagna öfver något original, utan äro på fri hand gjorda. Dessa exemplar, som äro fullkomligt värdelösa, röja sig ganska lätt, emedan såväl figurer som bokstäfver äro utförda af personer, som icke haft tillräckligt öga för 1500-talets sätt att åstadkomma det ena eller det andra.

Det finnes äfven falska exemplar, som äro präglade d. v. s. man har, för att åstadkomma dem, gjort sig mödan att gravera stämplar, men förfalskarne hafva i detta fall, liksom i det nyss nämnda, gjort sig skyldiga till misstag, emedan de icke hade gjort sig förtrogna med det begynnande 1500-talets arbetssätt och former. Bokstäfverna hafva gemenligen ett annat snitt än det då vanliga, likaså andra detaljer.

Utmärkande för de äkta mynten af större omfång, som präglades inom de nordliga områdena under början af 1500-talet, är den flacka gravyren. Bokstäfverna äro breda och höja sig föga öfver bottenytan. Likaså äro bilderna låga och breda, öfverallt jämnhöga: deras yta utbreder sig parallelt med och mycket litet högre än bottenytan, de linier, som förekomma i bilderna, ämnade att angifva veck eller gränserna mellan de olika delarne, äro insänkta ungefär till bottenytan, hvarigenom bilden får utseende af att vara bildad af flere intill hvarandra stötande, breda, släta och föga upphöjda partier. Då mynt af sådan beskaffenhet blifvit utsatta för nötning, händer det lätt att gränslinien mellan de upphöjda delarne och bottenytan blir åtminstone delvis oklar, den förlorar den skärpa, som plägar utmärka präglade mynt och kan derigenom lätt ingifva en föreställning, att man har för sig ett gjutet exemplar. Det gäller då att noga se till, huruvida andra kännetecken förekomma, som kunna bestämma omdömet, i det de tala för gjutning eller prägling.

Det präglade myntet har genom de upprepade slag, som riktades mot den öfre stämpelns öfre yta och som

Digitized by Google

— hvilket vi kunna se å en sådan stämpel, hvilken blifvit intill våra dagar bevarad[1] — voro så starka, att denna öfre ändas kanter blefvo i hög grad ut- och nedböjda, fått sin metallmassa hårdt sammantryckt, hvarigenom den blifvit glatt och tät. I det gjutna myntet, som icke varit utsatt för något tryck, är deremot metallmassan mindre kompakt, man kan i den samma upptäcka små gropformiga insänkningar, ytan är, som man plägar säga, porös. Från dessa följder af och vittnesbörd om gjutningen måste vi emellertid noga skilja de ojämnheter i ytan, som uppstått derigenom, att vissa delar af densamma blifvit afflagrade genom någon våldsamhet i behandling och väl äfven derjämte i följd af en sämre, ojämn metallblandning.

I vissa fall kunna felpräglingar vara af mycken bevisande kraft. Att prägla stora mynt var för den slutande medeltiden icke lätt. Man måste upprepade gånger bearbeta den öfre stämpeln. I de fall, då ett slag träffade endast en mindre del af denna och stämpeln på samma gång fick en mindre förskjutning, uppenbarar sig å den del af myntet, som svarar mot den af hammaren för tillfället behandlade delen af stämpelns öfre yta, en lindrig snedprägling. Under förutsättning att stämpeln åter intog sitt rätta läge, kom denna dubbelprägling icke att uppenbara sig annat än inom en mindre del af myntet. I öfrigt kunde en snedprägling, men fullständig, inträda i det fall att man från början och derefter konseqvent underlät att se till, att den öfre stämpelns graverade undre yta kom att fullt motsvara den fasta undre stämpelns öfre graverade yta. På myntets öfre yta bildades i sådant fall å en sida ett tomt, af stämpeln obearbetadt kantparti, som svarar mot ett prägladt parti på den undre sidan af myntet.

---

[1] Afbildad i *Månadsbladet* n. . .

Digitized by Google

30.

31.

32.

33.

Digitized by Google

En myntförfalskare kan äfven arbeta med grafstickel. Han kan söka med en sådan gifva större skärpa åt de slöa konturlinier, som uppkomma i gjutningen. Han kan äfven med en sådan aflägsna vissa af de uppstående delarne å ett äkta mynt, för att derigenom åstadkomma en hittills okänd variant af en typ.

I följande förteckning upptager jag inga andra exemplar af Sten Stures stormynt än dem, som jag sjelf sett och anser, med iakttagande af nödig försigtighet, vara äkta.

Stormynt med årtalet 1512.

A.

Större mått.

1. *Åts.* S·ɆRIƆVS ✣ R | ɆX : SWɆƆIɆ : Konungen stående med gloria, krona, svärd, äpple, harnesk *och mantel,* mellan fötterna en sköld med de yngre Sturarnes ättevapen (natt och dag); omskriftens inre gränslinie omslutes af en *bågrand.*

   Fråns. ⅏ONɆ× | STOƆ· | hOLⅯ· | ✣ 1512 ✣ På ett stort kors en krönt sköld med tre kronor.

Brenner [1] afbildade år 1691 ett exemplar i sin samling (pl. VII), han sades år 1731 känna två andra som voro äkta. Två äkta exemplar finnas i k. Myntkabinettet [2].

Det ena (fig. 30): diameter 35 mm, tjocklek 4 mm, vigt 44,71 gr.
Det andra: » 36 » » 2,5 » » 31,96 »

Mindre mått.

2. *Åts.* S:ɆRIƆVS ✣ RɆ | X : SWɆƆIɆ : | : Bilden = A 1.

   Fråns. = A 1, men å hvar sida af skölden finnes en stjerna öfver, en stjerna under den horisontala korsarmen.

Ziervogel har afbildat (s. 97 nr 6) det enda kända exemplaret, tillhörigt Uppsala universitets myntkabinett,

[1] *Thesaurus nummorum.* De olika årtalen angifva de två upplagorna.

[2] I Ziervogels *Weckoskrift öfver åtskilliga historiska ämnen, i anledning af mynt och medailler* (1755) finnes s. 97 en figur (2) af ett falskt exemplar, förvaradt i Uppsala myntkabinett.

Digitized by Google

hvilket exemplar är så nött, att jag icke kunnat deraf gifva en tillförlitlig afbildning.

Diameter 30,9 mm, tjocklek 2,19 mm, vigt 15,05 gr.

B.

Mindre mått.

3. *Åts.* S◦ ЄRICVS◦R | ЄX◦SWЄCIЄ Bilden = A 1. men *ingen bågrand.*

Fråns. MONЄ◦ | STOC◦ | hOLM | 1512 ✣ Bild = A 1.

Ett exemplar, tillhörigt kejs. Myntkabinettet i S:t Petersburg, är af Ziervogel afbildadt (s. 97 nr 5) efter Berch. — Ett exemplar (fig. 31) förvaras i k. Myntkabinettet. — Ett exemplar finnes i dr F. H. Antells samling; det har förut egts af frih. A. W. Stjernstedt, konsul J. Arwedsson och Minus-Preiss i Wien.

K. Myntkabinettets exemplar: diam. 30 mm, tjocklek 2 mm, vigt 18,23 gr.
Dr Antells d:o » 33 » » 3,5 » » 24,01 »

C.

Större mått.

4. *Åts.* ◦S◦ ЄRICVS⁝RЄ | X⁝SWЄCIЄ◦ | ⁝ Bild = A 1, men *utan mantel* och *utan bågrand.*

Fråns. = A 1.

Ett exemplar finnes i k. Myntkabinettet (fig. 32). — Ett exemplar, afbildadt hos Brenner (tilläggspl. XII) och hos Ziervogel s. 97 nr 3, har från lybeckaren von Mellens samling kommit till den Benzeliska samlingen och från denna till den Rålambska, med hvilken det kommit till Svenska Riksbankens samling.

K. Myntkabinettets exemplar: diam. 34 mm, tjocklek 1 mm, vigt 16,36 gr.
Riksbankens d:o » 36 » » 2,5 » » 30,87 »

D.

Större mått.

5. *Åts.* S◦ЄRICVS⁝RЄ | X⁝SWЄCIЄ◦ Bilden = A 1, men *utan mantel, utan bågrand, med* S | S *å ömse sidor af bilden.*

Fråns. = A 1.

Digitized by Google

Ett exemplar finnes i k. Myntkabinettet (fig. 33). — Ett exemplar, afbildadt af Ziervogel (s. 97 nr 4, äfvensom i profarket) tillhör Uppsala universitets myntsamling.

K. Myntkabinettets exemplar: diam. 36 mm, tjocklek 1,5 mm, vigt 21,14 gr.
Exemplaret i Uppsala: » 37,2 » » 3,4 » » 34,24 »

Stormynt med årtalet 1514.

A.

Större mått.

6. *Åts.* S: ERICVS + R | EX ° SWECIE ° Bild = A 1.
Fråns. MONE ✕ | STOC ° | hOLM ° | + 1514 +

Ett exemplar i Uppsala universitets myntsamling, afbildadt hos Ziervogel (s. 97 nr 1).

Diameter 39,9 mm, tjocklek 3,15 mm, vigt 31,48 gr.

Man har framhållit den olika tyngden hos dessa mynt för att bevisa, att de icke kunna hafva varit mynt. Vi måste derför i första rummet pröfva, huruvida möjligen mellan de olika vigterna kunna uppdagas några bestämda förhållanden. Finnas sådana, då förlorar detta inkast all giltighet.

Vi hafva då att gå ut från den lägsta vigten. Det är två mynt, som då ådraga sig vår uppmärksamhet, det ena i Uppsala

diameter 30,9 mm, tjocklek 2,19 mm, vigt 15,05 gr.

det andra i Stockholm

diameter 34 mm, tjocklek 1 mm, vigt 16,36 gr.

Då, såsom redan blifvit omnämndt, Uppsala-exemplaret är mycket nött och äfven i öfrigt illa faret, då det således förlorat mycket i vigt, kunna vi icke för den närvarande undersökningen fästa oss dervid, utan måste vi stanna vid den närmast följande vigten 16,36. Äfven

Digitized by Google

detta mynt visar spår af nötning, men då vi icke kunna beräkna dennas mått, kunde vi tillsvidare stanna vid 16,36 gr, tröstande oss dermed, att om denna siffra är något för låg, så betyder detta jämförelsevis mindre, alldenstund äfven andra af dessa mynt lidit något genom nötning, hvadan äfven deras vigt är reducerad. Men i betraktande deraf, att ett mynt i Stockholm har

diameter 30 mm, tjocklek 2 mm. vigt 18,23 gr.

och då skilnaden mellan dessa två vigtsatser ej är fullt 2 gram, få vi stanna vid urskiljandet af en

lägsta vigtgrupp 18,23—16,36 gr.

Då ligger nära till hands att sammanställa denna vigt med vigten på de 27 hamburgska markstyckena, som varierade mellan 19,72 och 18,56 gr.

Man känner, hafva vi sett, i den hanseatiska markserien mynt på 1½ mark. Utgående från de två värdena för den lägsta vigtgruppen, hvilken i följd af likheten med den hanseatiska markens vigt, synes utgöra enhetens vigt, få vi för 1½ mark vigterna 24,31 och 21,81. Dessa vigter motsvaras på det bästa af

andra vigtgruppen 24,01—21,14 gr.

Om enmarken representeras af 18,23—16,36, skulle dubbelmarken väga 36,46—32,72. Till dessa vigter finna vi en motsvarighet hos fyra af Sten Stures mynt, som väga 34,24, 31,96 31,18, 30,87 d. v. s. såsom en

tredje vigtgrupp 34,24—30,87 gr.

Det återstår då allenast en vigt, det tyngsta exemplaret i k. Myntkabinettet, som väger 44,71 gr. För denna vigt måste dock beräknas ett större tillägg, ty detta exemplar är, särskildt på den ena sidan, ganska skadadt. Det faller genast i ögonen, att denna vigt är ungefärligen en fördubbling af den andra vigtgruppen 24,01—21,14. Vi kunna således uppställa en

fjerde vigtgrupp (48,02—) 44,71 (—42,28).

Digitized by Google

Mig synes det ej stå annat öppet än att säga: vi hafva här tre *mark*-stycken,

ett i Stockholm	18,23	gr.,
ett i Stockholm	16,36	»
ett i Uppsala	15,05	»

vidare två *1½ mark*-stycken,

ett hos dr Antell	24,01	»
ett i Stockholm	21,14	»

vidare fyra *tvåmark*-stycken,

ett i Uppsala	34,24	»
ett i Stockholm	31,96	»
ett i Uppsala (1514)	31,48	»
ett i Riksbanken	30,87	»

slutligen ett *2¾ mark*-stycke

i Stockholm	44,71	»

Vi veta icke huru stort remedium i vigt var myntmästaren medgifvet. Vi hafva allt skäl att antaga, att ovana vid slagningen af så stora mynt vållade större afvikelser i vigt än hvad vid präglingen af örtugsmynten behöfde förekomma.

Enligt benägen upplysning af dr Adolf Tamm har det tyngsta af dessa mynt en halt af 0,820, d. v. s. silfret är sålunda något mera än 13-lödigt. Det är således något sämre än silfret i de hanseatiska markstyckena, men vi få dervid icke förgäta, att man mot medeltidens slut bevisligen icke var i Stockholm mycket skicklig att pröfva silfverhalten. Såsom jag annorstädes visat [1], kommo guldsmederna i Stockholm och de mera vana guldsmederna i Nürnberg vid anställandet af analys till olika resultat.

Om i början af 1500-talet årtal på mynt i norra Europa knappast få anses beteckna präglingsåret, utan snarast året för myntordningen eller kontraktet med myntmästaren, så kunna vi med skäl känna någon häpnad öfver att på dessa stormynt finna två årtal 1512 och 1514, på

[1] *Sveriges Medeltid*, del. I.

Digitized by Google

den yngre hr Stens örtugar två årtal 1512 och 1515, under det att i alla arbeten i svensk mynthistoria, som behandla ifrågavarande tid, citeras en myntordning af år 1513. Detta synes knappast stämma. Vi få emellertid stanna inför det faktum, att mynt förekomma med årtalen 1512, 1514 och 1515. Jag skall på annat ställe visa, att den föregifna myntordningen af år 1513 icke existerar i verkligheten, åtminstone att intet bevis finnes för densamma.

I guld finnas två exemplar af dessa mynt. Det ena, i k. Myntkabinettet i Dresden, tillhörande typen A, väger i det närmaste 10 dukater, således vid pass 35 gr. Det är otvifvelaktigt äkta. Det andra förekommer i den De Geer-Platenska myntsamlingen och tillhör samma typ. Mot äktheten af detta exemplar hyser jag emellertid tvifvel. Vi sakna i bilden den flacka behandlingen, vissa partier äro rundadt upphöjda. Detta drag återfinna vi hos falska exemplar i silfver, men aldrig hos de otvifvelaktigt äkta. Äfven har den, som tillverkat detta mynt, icke förstått att återgifva det begynnande 1500-talets bokstafsformer. Bokstäfverna äro för öfrigt icke blott inkorrekta, utan äfven i hög grad vårdslöst utförda.

Från året 1512 finnes ännu ett stormynt af egendomligt slag (fig. 34). Vidden är en örtugs, med skölden innehållande tre kronor, och ett krönt S mellan två rosor, en typ, som förekommer på ett slag af örtugar med året 1512. Två exemplar förvaras i k. Myntkabinettet. Två funnos på 1700-talet i tyska samlingar; som jag icke sett dem, kan jag icke uttala mig om deras äkthet. Såväl af dessa tjockmynt som af de nyss omtalade breda mynten finnas många falska exemplar. De två exemplaren i Stockholm väga 33,66—34,28 gr. Vi torde således få räkna dem som två marker.

I samtida urkunder omtalas icke dessa mynt — jag menar såväl de breda som de tjocka — men då de före-

Digitized by Google

komma i flere exemplar och visa ett varierande utseende, kan utmyntningen icke hafva varit obetydlig.

I Uppsala Myntkabinett finnes ett tvåmarkstycke likt fig. 30, men förande årtalet 1514. Mot äktheten af detta mynt har jag hyst misstankar, men det är otvifvelaktigt prägladt och ingenting finnes, som gör det antagligt, att det är prägladt med nygjorda stämplar. Det är visserligen vårdslöst prägladt, så att de två präglade ytorna icke fullständigt svara mot hvarandra, men präglingen af så stora mynt beredde den tiden ganska stora tekniska svårigheter.

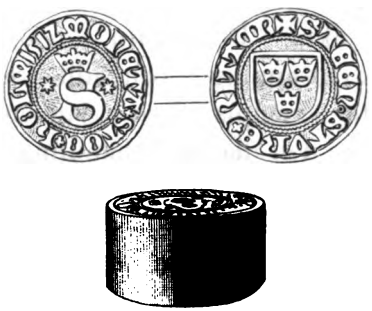

34.

Vi finna äfven mynt med årtalet 1515, men endast fyrkar. Det ser ut, som om de goda ansatserna från år 1512 icke hade kunnat fullföljas. Äfven finnas halförtugar utan år. De äro antagligen de yngsta, alldenstund mynten från början af hr Stens tid äro försedda med årtal; de årtalslösa mynten äro de lättaste[1]).

Med k. Hans' namn förekomma stora silfvermynt, hvilka äro att jämföra med dessa hr Stens markstycken. Emellertid äro dessa k. Hans' mynt alltid gjutna och måste derför anses vara falska. Äfven när man medgifvit detta, har man antagit, att äkta, präglade exemplar kunna hafva funnits. Men en omständighet förekommer, som gör detta i mina

[1]) Man har nyligen talat om fyrkar af år 1512. Sannolikt har en förvexling egt rum med fyrkarne utan årtal.

Digitized by Google

ögon otroligt, som rent af tvingar till att antaga en afsigtlig förfalskning från början. Dessa mynt bära å *åts.* konungens namn, och den bild af en harneskklädd man med den oldenburgska skölden vid fötterna, som förekommer å samma sida, måste således vara konungens. Men denna bild har en helgongloria och är således helt visst en efterbildning af den helge k. Erik å Sturemynten.

Hans Hildebrand.

Om en ny stadsplan för Visby.

Sedan[1]) genom min försorg samtliga handlingar rörande reglering af nya stadsdelar inom och utom Visby ringmur, genom Konungens Befallningshafvande i Gotlands län blifvit till k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien insända och Akademien dem, för utlåtandes afgifvande, till hr Zettervall och mig öfverlemnat, får jag, efter att hafva genomgått handlingarna och på grund af den kännedom jag i öfrigt har rörande förhållandena i Visby, aflemna följande promemoria.

Utom ringmuren förekommer först en föreslagen ny stadsdel, betecknad med A[2]). Den omfattar, enligt Stadsfullmäktiges förslag, ett qvarter 132, som skulle användas till park eller annan allmän plats — Konungens Befallningshafvande anser, att en del af detta qvarter hellre bör bebyggas — till en ny gata från hamnplatsen till Norra Trädgårdsgatan, en ny, denna korsande gata från Donners plats till stranden, samt nyss nämnda Norra Trädgårdsgata, hvilken skulle vidgas genom utläggning till henne af tomten 75 Vester om Staden och tomten 56 i Norder rota.

[1]) En af mig till Akademien afgifven promemoria.

[2]) Denna ligger utmed sjön, i norr om den nuvarande hamnen, utanför ringmuren.

Digitized by Google

Det är ur antiqvarisk synpunkt likgiltigt, huruvida qvarteret 132 göres till öppen plats eller bebygges. Den föreslagna nya gatan från hamnplatsen till Norra Trädgårdsgatan kommer ej heller i beröring med några minnesmärken. Men den föreslagna korsgatan synes icke kunna åstadkommas utan borttagande af det nuvarande Bollingska huset, fordom kalladt det Burmeisterska. Ehuru icke äldre än från 1660-talet, är detta hus af sådan märklighet genom utstyrsel och delvis genom inredning, att jag måste på det kraftigaste afstyrka anläggningen af en gata, som skulle göra det nödvändigt att borttaga denna byggnad.

Att utlägga de nyss nämnda tomterna 75 och 56 till vidgande af Norra Trädgårdsgatan vore af stor nytta, ty särskildt inom den senare skulle en del af stadsmuren göras fri. Det synes mig vara nödvändigt, icke blott för stadsmurens skull, utan äfven på det att erforderlig symmetri må vinnas, att äfven den följande tomten, 55 i Norder rota, utlägges till gata.

Stadsfullmäktige hafva föreslagit, att Södra Trädgårdsgatan må inläggas till de bebygda qvarteren 134 och 135. Med afseende härpå anser jag mig skyldig att föreslå, att denna gata må inläggas till de på hennes andra sida liggande tomterna, i utbyte mot en lika bred jordremsa, som längs tomternas nuvarande inre gräns borde öppnas utmed den der löpande stadsmuren, så långt denna är synlig ofvan jord.

Den andra nya stadsdelen, betecknad med B, ligger på den s. k. Klinten, i stadens nordöstra hörn, innanför ringmuren. Med afseende på denna har föreslagits, bland annat, att tomterna 145—166 skola af staden inlösas och afrödjas. Då genom en sådan åtgärd en stor del af den ytterst intressanta östra stadsmuren skulle göras fri, en del, som för närvarande lider i hög grad men af inbyg-

Digitized by Google

garne å de invid muren liggande tomterna, måste jag anse det vara af yttersta vigt, att detta förslag bifalles. Hvad i öfrigt rörande denna stadsdel föreslås berör icke något antiqvariskt intresse.

Den tredje nya stadsdelen ligger i norr från S:t Nicolai ruin, utmed stadsmuren närmast i vester från Norder port; å kartan är denna del betecknad med C. Inom detta område är en del af ringmuren fri, men längst i öster förekomma bebygda tomter, under nr 122—125, mellan muren och Norra Tullgränd. Förslaget innehåller, att dessa tomter skola af staden inköpas och afrödjas. Att detta må ske, är högeligen att önska, helst muren å detta ställe, delvis i följd af terrängförhållandena, delvis i anledning af grannskapet till Norderport, är af särskildt intresse. För detta område innehåller förslaget i öfrigt intet, som gäller bevarandet af fornminnena.

Den fjerde nya stadsdelen, betecknad med D, omfattar den botaniska trädgården och vidliggande områden. I denna del af förslaget finnes en punkt, som jag anser vara af synnerlig vigt. Vid den södra ändan af nämnda trädgård förekommer en liten grupp af små, krokiga gränder. Stadens byggnadsnämnd föreslår, såsom en handlingarna bilagd teckning visar, i stället för dessa gränder en regelbunden gata, som skulle passera tätt utmed den södra sidan af den nu synliga delen af S:t Olofs ruin. Detta förslag har icke blifvit af Stadsfullmäktige godkändt, men Konungens Befallningshafvande har i utlåtande af den 30 december 1882 tillstyrkt det. Jag får på det lifligaste afstyrka bifall till den föreslagna reglerade gatan, af det skäl att den skulle komma att delvis gå öfver den ännu icke utgräfda delen af S:t Olofs ruin, hvilken del ligger delvis inom botaniska trädgården, delvis

Digitized by Google

under gränden Säcken, delvis inom tomterna på andra sidan denna gränd. Då bemödandena under den senare tiden gått ut på att befria ruinerna från byggnader, som ligga icke blott inpå, utan äfven i närheten af dem, och då det föreliggande förslaget i flere punkter tillstyrker inköpande och afrödjande af flere tomter i uppgifvet syfte att derigenom få ruinerna frigjorda, skulle det vara en ytterlig inkonseqvens att här låta en gata och byggnadstomter anläggas uppe på delar af en ruin, hvarigenom denna skulle blifva ohjelpligen förderfvad. De hittills blottade delarne af S:t Olofs ruin äro sådana, att man måst med saknad afstå från arbetet med den återstående delens frigöring. Att möjliggöra detta arbete synes mig vara en oafvislig pligt, och borde detta icke möta några nämnvärda svårigheter, alldenstund de tomter, som för ändamålets skull behöfde afrödjas, 46, 52, 53 och en del af 51, tillhöra Kongl. Maj:t och kronan: de äro f. d. hospitalsjordar, hvilka blifvit för kronan behållna just för grannskapet till ruinen. Blifva dessa tomter afröjda, kan gränden Säcken utan någon som helst olägenhet igenläggas och för ruinens blottande genomgräfvas.

Jag öfvergår nu till den nya stadsdel, som skulle uppstå norr, öster och söder om den nuvarande staden, utanför ringmuren. För reglerandet af denna stadsdel föreligga tvänne förslag, det ena, Stadsfullmäktiges, af år 1881, det andra, landshöfding Poignants, af år 1884. Jag tvekar icke ett ögonblick att gifva företrädet åt det senare.

Kongl. Maj:t har på ansökan af vederbörande i Visby år 1887 medgifvit, att Visby stad må mot till vederlag lämplig jord tillbyta sig lägenheten Norra grafvarna. Konungens Befallningshafvande hemställer den 1 december 1886, att äfven detta område, beläget mellan hafsstranden

Digitized by Google

och den norrut från Visby gående landsvägen, må intagas i stadsplanen. Jag anser detta vara ganska välbetänkt, på det att detta område aldrig må komma att användas för annat än det nu afsedda ändamålet, d. v. s. till planteringar.

I samma utlåtande hemställer Konungens Befallningshafvande, att de gamla grafvarna utanför ringmuren, mellan Norder- och Österport, ej må upplåtas till byggnadsplats. För det rätta förståndet af de Visby omslutande fästningsverken, de enda något när bevarade i Norden, måste de muren omslutande grafvarna bevaras, och detta kan svårligen ske, så vida icke området blir användt för planteringar.

Hvad beträffar marken utanför muren från Norderport till tyghustomten, som ligger bortom Österport och ganska nära Söderport, hafva Stadsfullmäktige föreslagit, att en smal jordremsa utmed muren må upplåtas för planteringar. Denna jordremsa är på flere ställen genomskuren af tvärgator, gående rätt mot muren. Vid ändan af flere af dessa gator finnes å den upprättade planen markerad en ny portöppning i muren, och det är utan tvifvel att befara, att sådana äro påtänkta äfven vid ändarne af de öfriga mot muren riktade gatorna. Ett förverkligande af detta Stadsfullmäktiges uttalade förslag och dettas sannolika fortsättning vore emellertid en vandalism af betänkligaste art, ty genom de talrika afbrotten skulle den gamla muren med dess omvexling af jordfasta torn och hängtorn just på en af de bäst bevarade delarne helt och hållet förlora sin karaktär, hvilket skulle vara en omätlig förlust icke endast för de fosterländska minnena, utan för hela den bildade verlden. I detta afseende är utan fråga Konungens Befallningshafvandes förslag vida bättre, men jag anser mig skyldig att gå ännu längre och yrka, att längs muren må anordnas ett bredt för planteringar afsedt område, som icke af några mot muren riktade tvär-

Digitized by Google

gator afbrytes, annat än der i närvarande stund öppningar i muren förekomma. Äfven detta senare förslag har låtit muren genombrytas på ställen, der detta nu icke är händelsen. Jag får på det bestämdaste afstyrka allt sådant, ty staden Visby befinner sig icke på och kan svårligen någonsin hinna en sådan ståndpunkt, att flere än de nuvarande muröppningarna kunna af opartiskt dömande anses behöfliga.

Å intetdera af de två upprättade förslagen till stadsplan finnes angifvet, hvarest det kors står, som förevigar minnet af de Visbyborgare, som förlorade lifvet under försöket att försvara staden mot k. Valdemar atterdag. Jag anser det ovilkorligen nödvändigt, att det område, inom hvilket detta kors står, må, icke alltför knappt tilltaget, upplåtas till en öppen plats.

Jag anser i likhet med Konungens Befallningshafvande, att utmed södra stadsmuren bör till plantering upplåtas ett mycket vidsträcktare område än Stadsfullmäktige å sin plankarta utritat. Denna del af ringmuren är rätt väl bevarad och bör derför kunna ses både på större och mindre afstånd. Till byggnadsplats bör alls icke få användas det ojämna — och derigenom för sådant ändamål ytterst olämpliga — området utanför den vestra delen af denna södra ringmursträcka, ty inom detta område gömmas lemningarna af det fordom märkliga Visborg, hvilka helt visst ej genom markens jämnande och bebyggande böra undandragas en blifvande undersökning. De ofvan jord qvarstående murlemningarna af Visborg äro så obetydliga, att minnet af borgen bör bevaras genom fredande af den plats, den fordom intagit. Fortfarande öppen och delvis planterad kan för öfrigt denna plats blifva till en prydnad för staden.

Stockholm den 10 februari 1888.

Hans Hildebrand.

Digitized by Google

Från Akademiens sammankomster.

Den 2 januari 1888.

Akademiska ärenden. Till korrespondent valdes vice pastor Lars Pettersson Tynell.

Genom val och lottning utsågos till preses och vice preses för tiden intill den 2 juni hr grefve Lewenhaupt och hr Odhner.

Statssamlingarna. Anmältes att Akademiens stipendiat amanuensen Gustafsson köpt en spolformig perla af guld. Som i Statens Historiska Museum redan finnas flere perlor af samma art, medgaf Akademien, på Riksantiqvariens hemställan, att köpet må få öfverlåtas på Uppsala universitets nordiska museum.

Ett vid Aspa i Nerike anträffadt fynd af en silfverbägare, en kedja af silfver, med vidhängande medalj af silfver, och 178 mindre, svenska silfvermynt inlöstes.

En skulpterad bild och en skulpterad grupp, båda från 1400-talet och af Tierps församling i erkestiftet skänkta till Statens Historiska Museum, förevisades.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Förslag till underdånigt utlåtande rörande Hastfehrska grafkoret i Vestra Vingåkers kyrka och om Ny kyrka i Jösse härad upplästes och godkändes.

Bergerska fonden. Anmältes en skrifvelse från styrelsen för Stockholms Högskola med fråga, huruvida Akademien ville åt hr Montelius, om hvars anställande såsom lärare vid Stockholms Högskola förslag inom styrelsen blifvit väckt, lemna samma arfvode, som han hittills för sina föreläsningar uppburit, och ville då Högskolan anskaffa erforderlig lokal samt belysning och betjening.

Den 9 januari 1888.

Bergerska fonden. Akademien förklarade, att ofvan nämnda skrifvelse i sakens nuvarande skick icke föranledde till någon Akademiens åtgärd.

Den 17 januari 1888.

Akademiska ärenden. Till hedersledamot valdes Hans Exc. Herr grefve Alb. Ehrensvärd.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Förevisades tvänne fotografier af altartaflan i Årstads kyrka i Halland, och beslöt Akademien hos Kongl. Maj:t anmäla, att hon ej fann anledning att göra någon ändring af sin tidigare den 11 januari 1887 afgifna och af Kongl. Maj:t den 28 samma månad godkända framställning i ämnet, och att derjämte anhålla att Kongl. Maj:t nu ville gifva samma bestämmelser om grafransakning och dermed

Digitized by Google

sammanhörande saker, som nyligen gifvits med afseende på Tegneby och Hyllie kyrkor.

Riksantiqvarien uppläste sin promemoria rörande grefve E. Oxenstiernas underdåniga ansökan om rätt att göra vissa undersökningar i Uppsala domkyrka samt Uppsala domkapitels yttrande deröfver, och beslöt Akademien att till Kongl. Maj:t afgifva ett underdånigt utlåtande i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Riksantiqvariens promemoria.

Akademien fann intet hinder ur arkeologisk synpunkt möta en tillämnad inre restauration af Grude kyrka i Skara stift, under förutsättning att före densammas verkställande tillsåges, huruvida några målningar funnes under hvitlimningen i kyrkans äldre del.

Visby ruiner. Akademien anmodade hr Zettervall och Riksantiqvarien att afgifva utlåtande om två förslag till ny stadsplan för Visby.

Medaljförslag. Akademien godkände ett förslag till medalj för Vermlands Trädgårdsförening.

Den 31 januari 1888.

Statssamlingarna. Silfverfyndet från Badeboda i Åsheda socken, Kronobergs län, inlöstes.

Fasta fornlemningar. Akademien lemnade bifall till en af målaren J. A. Winbäck gjord ansökan att för en tillämnad nybyggnad borttaga en grafhög, liggande utmed östra sidan af allmänna landsvägen till Strömstad, nära Hede i Tanums socken, å hemmanet Stora Ryland (Kroken).

Medaljförslag. Akademien godkände ett förslag till Kongl. Vetenskaps Akademiens minnespenning öfver dr A. F. Regnell.

Bergerska fonden. På Historiska nämndens förslag beslöt Akademien, att de under förra året uppkomna besparingarna på anslagen till forskningsresor och till yngre författare få öfverföras till anslaget för utgifvande af Axel Oxenstiernas skrifter.

På samma nämnds förslag beslöt Akademien att under 1888 använda af anslaget till forskningsresor:

till amanuensen dr Sondén för en resa till Petersburg, Dorpat, Reval, Elbingen m. m. ..... 1,200 kr.
till lektor Ernst Carlson för arkivforskningar inom Sverige .... 800 »

af anslaget till yngre författare:

till licenciat Axelsson ..... 300 »
till e. o. professor Hjärne ..... 300 »

hvilka bägge sistnämnda anslag utgå, då de arbeten för hvilka de blifvit begärda, utkommit.

Fornminnesföreningarna. Anmältes, att berättelse om 1887 års verksamhet ingått från Helsinglands Fornminnessällskap.

Den 14 februari 1888.

Akademiska ärenden. H. Exc. Herr grefve Ehrensvärd tog inträde med ett helsningstal, hvilket af Akademiens sekreterare besvarades.

Digitized by Google

Akademien beslöt i öfverensstämmelse med ett af Riksantiqvarien och hr Törnebladh afgifvet förslag tillstyrka Kongl. Maj:t att medels beviljning af ett understöd sätta kyrkoherden J. Wahlfisk i stånd att utgifva sitt arbete om katekesundervisningens historia i Sverige intill 1841.

Ett af hrr Montelius och Törnebladh inlemnadt förslag till provisorisk instruktion för Akademiens räkenskapsförare blef af Akademien antaget.

Statssamlingarna. Ett på Gotland anträffadt fynd af kristaller infattade i silfver, silfversmycken, perlor af glas m. m. inlöstes.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Sex ritningar af biskops- och korstolarne i Lunds domkyrka, hembjudna af artisten Assarsson, inlöstes.

Visby ruiner. Akademien beslöt rörande förslagen till stadsplanen för Visby, afgifva ett utlåtande i öfverensstämmelse med ett af hr Zettervall och Riksantiqvarien afgifvet förslag.

Medaljförslag. Ett af gravören A. Lindberg inlemnadt förslag till belöningsmedalj godkändes.

Den 28 februari 1888.

Akademiska ärenden. Anmältes att Kongl. Maj:t den 15 innevarande månad till Akademien återlemnat hennes förslag till nya statuter, med föreskrift att dels, efter Riksantiqvariens hörande, inkomma med särskildt förslag till instruktion för Riksantiqvarien och reglemente rörande vården af Statens Historiska Museum, dels afgifva förnyadt förslag till stadgar för Akademien, börande detta jämväl innehålla närmare bestämmelser angående förvaltningen af de under Akademiens vård stälda medel.

Statssamlingarna. Akademien beslöt att afböja ett föreslaget byte, genom hvilket ett af de redan i samlingarna utlagda duplettexemplaren af någon äldre svensk privatmedalj skulle lemnas i utbyte mot en i nyare tid i England präglad medalj, å hvilken skölden med 3 kronor förekommer.

Visby ruiner. Akademien beslöt hos Kongl. Maj:t hemställa om anslag af allmänna medel för inköp af åbyggnaderna å 3 tomter invid muren af Visborgs slott.

Den 20 mars 1888.

Akademiska ärenden. Riksantiqvarien anmälde, att Akademiens korresponderande ledamot protokollssekreteraren Ernst Gustaf Hjertberg aflidit.

Akademien godkände Riksantiqvariens åtgärd att i Akademiens namn på hr Hjertbergs kista lägga en krans.

Riksantiqvarien upplåste hr Hjertbergs testamente af den 15 oktober 1881 och beslöt Akademien mottaga gåfvan af hr Hjertbergs fasta och lösa egendom med de vilkor, som af testator blifvit bestämda.

På grund af utredningsmännens framställning beslöt Akademien att som deposition nu genast mottaga den af hr Hjertberg efterlemnade mynt-

Digitized by Google

och medaljsamlingen och uppdrog Akademien åt häradshöfding Lagerwall att under Riksantiqvariens inseende öfver densamma upprätta förteckning.

Riksantiqvarien anmälde, att hr Hjertberg för honom och äfven för andra yttrat, att han önskade, att vid Myntkabinettet skulle anställas en amanuens med samma aflöning och samma ställning som de 2 nuvarande ordinarie amanuenserna samt att af hans donationsmedel skulle tagas icke till allehanda små inköp, utan till större, för hvilka anslagen ej voro tillräckliga.

Till revisorer af Akademiens räkenskaper valdes hrr Björnstjerna och Törnebladh.

Fasta fornlemningar. Sedan Akademien tagit kännedom om vederbörande myndigheters i Skara och Mariestad utlåtanden rörande Akademiens underdåniga framställning rörande Brobacka, beslöt Akademien i underdånig skrifvelse anmäla, att dessa utlåtanden icke innehålla något nytt utöfver hvad Akademien kände, då hon till Kongl. Maj:t gjorde sin framställning i ämnet, framhålla, huruledes det här, som vid andra tillfällen, händt att vederbörande myndigheter genom att begära och erhålla Kongl. Maj:ts sanktion till väganläggningar, stadsplaner och dylikt, utan att från början upplysa, i hvilken mon förslaget förutsätter rubbning af fornlemninger, skapa situationer, i hvilka man ej kan på sådant sätt som önskligt vore verka för fornlemningars bevarande, samt anhålla att Kongl. Maj:t täcktes utfärda en föreskrift till förekommande för framtiden af att liknande situationer skapas.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Riksantiqvarien anmälde, att han, på grund af ett bref från arkitekten Langlet, besigtigat en i Uppsala domkyrkas norra torn, i en nisch vid muren befintlig brunn, samt en i dess närhet, i en utbygd murbit befintlig nisch med afloppsrör, samt en i golfvet liggande half grafsten från år 1495, hvilken han, då den ej låg öfver någon graf, låtit borttaga till förvaring annorstädes. Hr Zettervall upplyste, att det var hans mening att för murstycket med den lilla nischen och afloppsröret bereda plats i den stora murnischen och förklarade Akademien sig godkänna denna åtgärd.

Inskrifter. Akademien godkände ett förslag till inskrift öfver portalen i Frinnaryds kyrka.

Medaljförslag. Ett af gravören Lindberg inlemnadt förslag till medalj öfver brukspatron Carl Ekman godkändes.

Ett af gravören Lindberg inlemnadt förslag till medalj öfver öfverståthållaren friherre af Ugglas godkändes.

von Beskows stipendiat. Till von Beskows stipendiat utsågs enhälligt dr Ekhoff.

Bergerska fonden. Akademien beslöt, på antiqvariska nämndens förslag, att till fortsatt kompletterande och ordnande af det antiqvariskt topografiska arkivet på vedertaget sätt använda 500 kr., att anslaget till utgifvande af fackkataloger skall fortfarande användas för förteckning öfver medeltidsfynd från Gotland, samt att lemna följande anslag:

Digitized by Google

åt direktören F. Nordin för en studireresa i Danmark och norra Tyskland ..... 500 kr.
åt amanuensen G. Gustafson för undersökningar på Gotland ..... 500 »
åt amanuensen G. Karlin för undersökningar i Falsterbo ..... 750 »
för undersökningar i Bohuslän ..... 500 »
för undersökningar på Björkö ..... 500 »
åt arkitekten G. Petersson för ritningar af Gotlandskyrkor ..... 460 »

Ur lärda Sällskaps handlingar och tidskrifter.

Mémoires de la Société des Antiquaires de France XLII.

Aubert, Architecture carolingienne, étude sur le clocher de l'église St.-Hilaire-le-Grand à Poitiers. — de Marsy, Le langage héraldique aux XIIIe siècle, dans les poèmes d'Adenet le Roi.

— — XLVI.

De Baye, Sujets décoratifs empruntés au règne animal dans l'industrie gauloise. — Briquet, Recherches sur les premiers papiers employés en Occident et en Orient du Xe au XIVe siècle.

Bulletins de la Société des Antiquaires de France XLII.

Nicard, l'étain dans les palafittes. — Mordtmann, Sur des pierres tombales de soldats de la garde Varège.

Detta senare meddelande är af följande innehåll.

När vid pass år 1870 ett torn i stora muren mellan Tuscus-porten och Andrinopel-porten refs, hittades der tolf grafstenar öfver varäger. Af dessa hafva de flesta sedan dess försvunnit, och de afklappningar, som flere personer hade gjort af dem, förstördes under Peras brand år 1870. En sten, som hade skickats till konungen af Würtemberg, har likaledes förkommit. Två andra hafva i det ottomanska muséet i S. Irene återfunnits af Mordtmann, som äfven är på spåren af en serie afklappningar. Alla dessa grafstenar tillhöra 900- och 1000-talen. De två stenar, som Mordtmann upptäckt, bära de angelsaksiska namnen Sethnas (Ceadnas) och Aldarich, hvilka båda betecknas som *foideratoi*.

Digitized by Google

— — XLIII.

Riant, Sur une peinture sur toile de la fin du XIVe siècle, relative à Sainte Birgitte (jfr *Svensk Historisk Tidskrift* 1883, s. 355 f.) — D'Arbois de Jubainville, Sur l'ethnique *Celta*, κελτός:

»Jag tror, att *Celta* härleder sig från roten KEL, 'upplyfta', *Celta* betyder stor, upphöjd, ädel. Detta namn tillade sig på Cesars tid de keltiska stammar, som bodde mellan Seine, Marne och Garonne. Grekerna gåfvo namnet sådan utsträckning, att det kom att omfatta alla Kelter på fastlandet».

— — XLIV.

Lasteyrie, Sur un petit Calendrier en bois couvert de caractères runiques.

En runkalender, som af Lasteyrie anser tillhöra slutet af 1300- eller början af 1400-talet. Den tillhör Nationalbiblioteket i Paris och uppgifves vara till ytterlighet sällsynt: endast *ett* annat exemplar uppgifves vara kändt, hvilket förvaras i museet i Boulogne. — Åldern är väl sannolikt tilltagen för högt och sällsyntheten är öfverdrifven.

Annalen des Vereins für nassauische Alterthumskunde und Geschichtsforschung. 18.

Cohausen, Die Hügelgräber im Schwanheimer Wald und die Schwedenschanze bei Kelsterbach am Main. — Cohausen, Zur Geschichte der Feuerwappen. —

Grafhögarne tillhöra bronsåldern. I Nassaus grafhögar äro stenredskap ytterst sällsynta, ehuru de hittas ej sällan på urgamla boplatser och på marken i allmänhet.

— 19.

Widmann, Der Fuchs predigt den Gänsen. — Cohausen, Die Höhlen Steinkammern bei Erdbach.

I en håla, dels bostad, dels grafvar; bland fynden en halsring af brons, vriden, och en ring af jern m. m. Fyndet hänföres af Cohausen till la Tène-tiden. Grafhögar saknas i landet på högra sidan af Lahnfloden, men äro ytterst allmänna på flodens venstra sida.

Digitized by Google

— 20.

Schneider, Die Einhornlegende in ihrem Ursprung und ihrer Ausgestaltung. — Cohausen, Füren durch das Alterthums-Museum. — Schlieben, Die Hufeisenfrage (eine archäologische Musterung). — Cohausen und Schaaffhausen, Höhlen.

Öfverste von Cohausen, som inlagt stora förtjenster om bildandet af museet i Wiesbaden, är bland de tyska fornforskare, som icke förmå opartiskt sätta sig in i den nordiska uppfattningen af de förhistoriska kulturperioderna, en af de främste. I den ofvan citerade vägvisaren genom Wiesbadens museum har han emellertid gått så långt, att han säger: man plägar indela den förhistoriska tiden i sten-, brons- och jernåldrarne. Rörande den första af dessa åldrar nämner han, att man skiljer mellan en äldre, paleolitisk tid, då man bearbetade stenar medels slag, och en nyare, neolitisk, under hvilken man gaf stenen den form man åstundade genom slipning. »Här begynner striden mellan olika meningar. Icke utan skäl framhåller man, att genom klokt val af bland af vattnet rullade stenar det är lättare att forma dessa efter behag genom slipning än genom tillhuggning, derför böra ock de slipade stenarne vara de äldre.» Att någon tvist rörande tidsföljden mellan den paleolitiska och den neolitiska tiden förekommit, är mig obekant, och väl må det synas underbart, om en sådan meningsstrid på allvar hade förekommit, alldenstund fastställandet af tidsföljden, påståendet om den paleolitiska tidens höga ålder, icke i ringaste mon är beroende af funderingar rörande tillhuggningens eller slipningens större lätthet och, i följd deraf, det enas eller andras prioritet i användningen. Tidsförhållandet karakteriseras med nödvändighet deraf, att de s. k. neolitiska stenredskapen hittas samman med lemningar af djur, som tillhöra den nuvarande faunan, under det att de paleolitiska stenredskapen hittas samman med qvarlefvor af en djurverld, som måste tagas som tidigare, emedan den räknar former, som sedan dess försvunnit antingen från de lefvandes antal eller åt-

Digitized by Google

minstone från vestra Europa, hvarest man funnit den paleolitiska tidens minnen. Härtill kommer ännu en annan betänklighet: att enbart genom slipning tillforma t. ex. ett flintredskap vore något ytterst tidsödande; så enfaldiga hafva ej heller stenålderns menniskor varit. Hvad som verkligen förekommit är derför: å ena sidan tillslagna redskap, å den andra tillslagna och *derefter* slipade redskap. Alltså å ena sidan en process, å den andra två. Det torde få anses sjelfklart, att det är mindre besvär att utföra ett arbete än att utföra detta samma arbete och dertill ett annat. Hr Cohausen har antagit, att man borrade stenredskapen med ett rörformigt ben och sand, men han har likväl icke kunnat helt frigöra sig från det tidigare antagandet, att stenarnes borrhål voro åstadkomna med metallborr, hvilket antagande plägade framhållas som ett bevis mot antagandet af en stenålder: om man icke kunde borra stenredskapen utan metall, har man under den s. k. stenåldern användt stenredskap icke af bristande kännedom eller tillgång på metall — alltså har icke någon stenålder funnits. Fullt har således hr Cohausen icke mäktat, under intryck af fornkunskapens moderna utveckling, frigöra sig från de tidigare teorierna, som grundade sig mera på teoretiska fünderingar än på ett upprepadt studium af de faktiska förhållandena. Eget förekommer äfven Cohausens yttrande, att det är svårt att slipa flintan — har han ingen aning om de massor af väl slipade flintredskap, som finnas t. ex. i de nordiska museerna?

(Forts.)

Innehåll: 1. Sveriges stormynt 1512—1535 (34 fig.). — 2. Visby nya stadsplan. — 3. Från Akademiens sammankomster. — 4. Ur lärda sällskaps handlingar och tidskrifter.

Stockholm, 1889. Kongl. Boktryckeriet.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.
REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.
196—198. 1888. April—Juni.

Gotlands s. k. kämpagrafvar.

3.

Sommaren 1887 fortsatte jag den föregående år påbörjade undersökningen af kämpagrafvarne vid Rings.

Af kämpagrafven A återstod ännu att genomgräfva vestra vallens hela yttersida och större delen af mellanrummet mellan östra muren och den utanför löpande stenranden. Jag började med den vestra vallen.

Fyndsiffrorna för denna kämpagraf äro direkt fortsättning af fjorårets. Nr 64—75 äro att söka på vestra sidan, de öfriga på den östra.

64. Strax vid norra ändan påträffades under myllan *lerkärlsbitar*. Alla bitarne hafva tillhört ett kärl, hvilket antagligen haft ungefär samma form som fig. 87 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ IV). Mynningskanten afsmalnar småningom uppåt och är öfverst tillplattad. Godset är mörkt, löst, groft och uppblandadt med små stenkorn samt 7—8 mm tjockt.

65. I myllan lågo några *lerkärlsbitar*.

a. Af dessa hade två qvar hvar sin hälft af ett öra. Örat är så pass stort, att ett någorlunda groft snöre kunnat dragas derigenom. Kärlet har haft insvängd hals och svagt utsvängd buk. Godset är grått och ända till 8—9 mm tjockt.

Digitized by Google

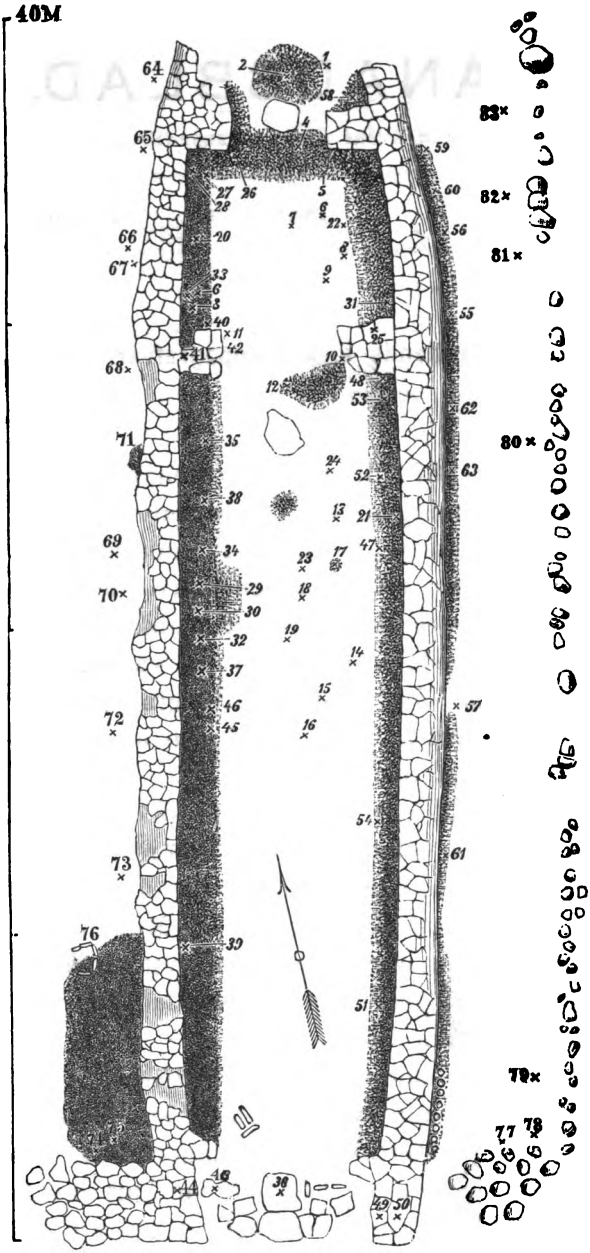

35. Plan af kämpagrafven A.

Digitized by Google

b. Ett kärl har antagligen haft ungefär sådan form som fig. 87 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ IV). Godset är mörkt, temligen fint och fast samt 3—4 mm tjockt. Mynningskanten är något litet utsvald.

c. Af ett annat kärl finns en bit, som visar, att det varit af fast och 7—8 mm tjockt gods. Yttre sidan är gul, den inre svart. Hurudan kärlets form varit, kan man icke se.

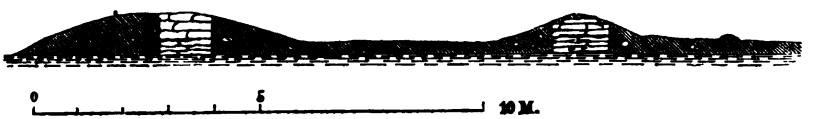

36. Genomskärning af kämpagrafven A från söder.

37.

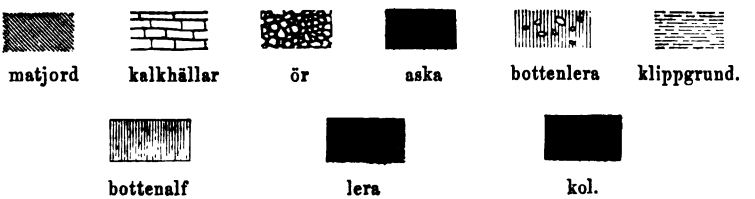

Ännu några bitar finnas, bland dessa en bit af en platt botten, men det är svårt att afgöra, om de tillhört andra kärl än a och b.

66. I myllan låg en samling *lerkärlsbitar*.

a. Ett kärl har varit mycket tunnt, endast omkring 3 mm, och i kanten af bottnen haft två smala, ovalt formade åsar. En sådan har äfven gått kring halsen. Kärlet har haft bruten buk liksom M. 391 (typ X). Godset är mörkt, fast och temligen fint.

b. Ett annat kärl har haft öfre delen formad som fig. 84 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ VI). Godset är groft, men temligen fast, mörkt och 7—8 mm tjockt.

Digitized by Google

c. Ett tredje kärl har äfven haft sin öfre del formad på samma sätt. Godset är groft, mörkt och löst samt 7—8 mm tjockt. På insidan sitta lemningar af något mörkt ämne.

67. När jag granskade de ben, som i denna trakt hittats bland myllan, upptäckte jag hälften af ett *tunnt ihåligt ben*, som på yttersidan var prydt med 4 rader koncentriska cirklar. I tre rader finnas 6 cirklar, i den fjerde endast 5. I midten af hvarje cirkelpar är en liten medelpunkt. Allt är kraftigt och tydligt inristadt (fig. 40).

Hvad föremålet varit, är svårt att säga, men troligt är, att det varit något slags handtag. Båda ändarne hafva haft en skarp och bestämd afslutning. Längd 8,3 cm, vidd 2,8 cm.

68. I myllan och leran lågo *lerkärlsbitar*, bland dem en aflångt fyrkantig, genomborrad lerklump af samma slag som 56. (Se föregående berättelse!)

a. Några stora bitar hafva tillhört ett stort och mycket tjockt kärl, som upptill haft samma form som fig. 2 pl. III i Undset, *Jernalderens Begyndelse i Nordeuropa* (typ II). Kärlets vidd i mynningen har varit omkring 30 cm, således en fot. Buken har varit ända till 15 mm tjock, men upptill har kärlet varit tunnare. Godset är groft, men hårdt, mörkt i brottet, men ljust på yttersidan. Mynningskanten är utsvald och afrundad upptill.

b. Ett annat kärl, af hvilket blott en bit finnes, har varit skålformigt. Kanten är jämntjock och afrundad. Godset är mörkt, temligen fint och fast samt 7—8 mm tjockt.

c. Ett tredje kärl, af hvilket några få bitar finnas, har varit tunnare, 5—6 mm. Godset är mörkt samt fast och temligen fint.

69. Mellan myllan och leran hittades en genomborrad *trissa af ben* (fig. 41). Hon är gjord af ett ledhufvud, som afsågats till en skifva af 1 cm tjocklek. Vidd 3,8 cm.

Digitized by Google

70. Mellan myllan och leran lågo *lerkärlsbitar.* Bland bitarne finnes en, som tillhört ett kärl, hvars mynning varit formad som fig. 87 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ IV). Godset är ljust och hårdt, temligen fint och 5—6 mm tjockt.

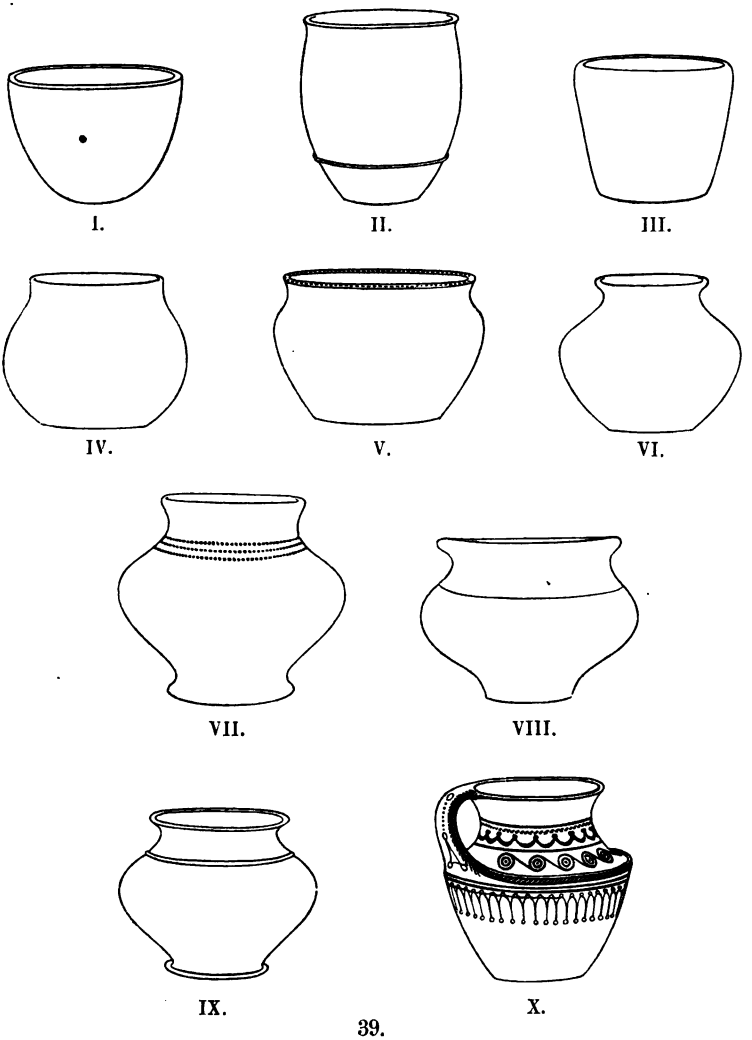

39.

71. Djupt nere i vallen, i jämnhöjd med den omgifvande marken, syntes mellan 68 och 69 en *ask-*

Digitized by Google

rand, i hvilken hittades några *brända benbitar* och något *kol*.

72. Nere i leran lågo spridda flere *brända ben*. Ingen aska syntes här.

73. Ofvanpå och äfven nere i leran lågo *lerkärlsbitar* spridda. Bitarne äro lemningar efter åtminstone tvänne kärl.

a. Ett kärl har varit stort och groft med platt botten och en lindrig insvängning från denna till buken. Godset är groft och uppblandadt med stenkorn, mörkt och 10—12 mm tjockt.

b. Af ett annat kärl finns en tunn ornerad kantbit. Ornamenten, som äro anbragta på den svagt insvängda

40.

41.

halsen, bestå af cirklar med medelpunkt och af streck. Godset är grått, fint och hårdt samt 5 mm tjockt.

74. Bort vid södra ändan, intill det af stenar bildade utsprånget åt detta håll, låg under myllan ett stycke af ett litet *sandstensbryne*, som på alla fyra sidorna bär spår

Digitized by Google

efter flitig användning. På ena sidan ser man skåror efter hvässningen af något uddhvasst föremål. Bredd 2 cm.

75. Tätt härinvid låg på samma djup hälften af en genomborrad *sländtrissa af lera*. Hon har varit platt på undersidan och svagt kullrig på den öfre. Diametern har varit omkring 6 cm och tjockleken 1,5 cm.

76. I ytterkanten af vallen nära 73 stod en liten ofullständig *kista af kantsatta hällar* dold nere i myllan. Vestra långsidan saknades alldeles. Alla stenarne lutade inåt. Dess längdriktning var densamma som vallens eller N—S + 15° VÖ.

I kistan lågo en del *obrända djurben* i några hvarf och deremellan kalkhällar.

Möjligen har något djur här blifvit jordadt.

Utefter hela sträckan från denna kista till ändutsprånget gick en askbädd nere på leran, betäckande en yta af 7 m längd och 2,5 m bredd. Kistan stod under askan. Askan innehöll tvänne skilda lager, det öfre svart, det undre rödgult. Inemot muren öfvergick på ett ställe askan till *kol* och halfkolnadt trä. Jag tog upp ett stycke af det senare slaget, som hängde ihop till 1 m längd.

Förutom denna vidsträckta askbädd och den lilla askfläcken vid 71 förekom ingen aska på hela venstra sidan. Kol förekom deremot här och der.

I närheten af 76 hittades äfven några *lerkärlsbitar*. De hafva alla tillhört samma kärl, hvilket haft skålformigt utseende. Kanten är något utsvald. Godset är groft och uppblandadt med små stenkorn, mörkt i brottet och svart på insidan samt 6—8 mm tjockt.

Jag fortsatte härefter undersökningen på östra sidan.

77. Här anträffades innanför utsprånget åt denna sida, nere på leran, en del af ett *sandstensbryne*. Det är fyrkantigt med afrundade kanter, och flitigt begagnadt,

Digitized by Google

särdeles på de båda breda sidorna, å hvilka synas repor efter hvässningen af något spetsigt föremål. Bredd 3 cm, tjocklek 1,5 cm.

78. På samma djup låg en afbruten, platt, förrostad *jernbit* något öfver 3 cm bred och 5 mm tjock åt ena sidan, men mycket tunnare åt den andra.

79. På samma djup, 30 cm under ytan, låg det afbrutna *axet af en jernnyckel*, hvilket haft samma form som det i *Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum*, tredje häftet, pl. 2 *r* afbildade. Axet är platt liksom å nämnda figur.

På en lång sträcka träffades nu utmed stenranden ingen fornsak.

80. Först bortåt norra ändan hittades en liten väl bibehållen *jernknif*, hvilken låg på 30 cm djup, nere på leran. Knifven är bra bibehållen, har något böjd bak och insvängd egg. Längd 13,2 cm, bredd öfver bladet endast 10 mm.

81. Flere m N härom låg under myllan en samling *lerkärlsbitar*. Alla bitarne hafva troligen tillhört ett och samma kärl, hvilket haft kort och svagt insvängd hals och tunn kant. Godset är fast och temligen fint, grått i brottet, men utvändigt delvis ljust och på insidan svart samt ända till 7—8 mm tjockt. Kärlets vidd i mynningen har varit 24 cm.

82. Nära härintill påträffades under myllan åter en samling *lerkärlsbitar*.

a. Ett kärl har varit väl gjordt och är tydligen drejadt. Halsen är mycket svagt insvängd. Godset är fint och hårdt, mörkt och endast 3—4 mm tjockt, något tjockare i kanten, som öfverst är platt. Kärlet har varit omkring 22 cm vidt i öppningen.

b. Ett annat, af hvilket endast två kantbitar finnas, har haft kort hals och starkt svängd buk. Kanten afsmalnar småningom uppåt. Godset är tjockast vid halsen, 7—8 mm, groft, mörkt och på insidan svart.

Digitized by Google

c. Ett tredje, af hvilket äfven endast några kantbitar hittades, har haft öppningen formad ungefär som fig. 84 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ VI). Godset är grått, fast och temligen fint samt 5 mm tjockt. Kanten är jämntjock.

d. Ett fjerde kärl har haft halsen mycket svagt insvängd. Kanten är jämntjock, afrundad öfverst. Godset är groft och uppblandadt med stenkorn, mörkt och 7—8 mm tjockt.

e. Slutligen finnes i samlingen äfven en liten afrundadt fyrkantig fot till ett lerkärl. Den lilla pjesen är af ett mycket hårdt och fint ämne samt märkligt nog glaserad i ljusgrått.

83. Ännu några meter N härom påträffades under myllan en samling *lerkärlsbitar*.

a. Det ena kärlet, af hvilket bland annat en stor bit af buken hittades, har varit temligen stort och till formen liknat pl. III fig. 2 i Undset, *Jernalderens begyndelse i Nordeuropa* (typ II). Kanten är något utsvald och afrundad. Godset är hårdt, temligen groft, mörkt i brottet, men delvis ljust i ytorna och 7—8 mm tjockt.

b. Det andra, som haft något insvängd hals, har varit snarlikt M. 400 (typ V). Godset är fast, temligen groft, mörkt och omkring 5 mm tjockt.

Dessutom hittades på flere ställen enstaka bitar af lerkärl, så i vestra vallens yttersida.

a. Ett kärl tyckes hafva liknat M. 400 (typ V). Godset är groft och uppblandadt med små stenkorn, mörkt och på insidan svart, samt 7—8 mm tjockt.

b. Ett annat kärl har äfven varit af groft, men något ljusare gods, 6—8 mm tjockt. Det tyckes vara 'tummadt'.

c. Ett tredje kärl, af hvilket en bit hittades, har haft insvängd hals med en intryckt rand vid bukens öfvergång till halsen. Möjligen har en bit af samma färg och

Digitized by Google

tjocklek tillhört samma kärl, hvilket i sådant fall haft rätt hög hals. Godset är temligen fint och omkring 5 mm tjockt.

Bland bitarne från en trakt finnes en kantbit, som visar att det kärl, som den tillhört, upptill varit formadt ungefär som fig. 87 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ IV). Kanten afsmalnar något uppåt. Godset är mörkt, hårdt och temligen fint samt 7—8 mm tjockt.

Om de öfriga bitarne tillhört samma kärl eller flere andra, kan jag ej afgöra.

Äfven i mellanrummet mellan östra vallen och den derutanför löpande stenranden träffades enstaka sådana lerkärlsbitar, hvilka dock tyckas kunna sammanföras till några kärl. Alla bitarne från ett annat håll tyckas äfven hafva tillhört ett och samma kärl, hvars form varit likadan som M. 400 (typ V). Kanten är litet utsväld. Godset är mörkt och groft samt 8—9 mm tjockt.

Sedan platsen nu blifvit fullständigt genomgräfd, kunde man bilda sig en fullständigare föreställning om grundvalens ursprungliga utseende. Förutom hvad förut är nämndt, böra sålunda påpekas de båda yttre utsprången vid södra ändan, hvilka ej alls syntes ofvan vallens yta. Störst var det vestra, omkring 4 m långt och 3 m bredt. I ytterkanten, åt B till, var det lågt liksom vallen, men höjde sig inåt till murens höjd. I bottnen bestod det af kalkstenar, ofvantill af gråstenar.

Mindre och glesare var det östra utsprånget, hufvudsakligen bestående af gråstenar.

I omedelbar förbindelse härmed befanns den långa stenranden på denna sida stå. Denna omständighet antyder, att stenläggningen haft samband med sjelfva byggnaden och således ej är tillkommen i senare tider. Möjligen har på denna sida varit uppförd någon täckt gång, till hvilken de i rad lagda stenarne utgjort grund-

Digitized by Google

valen. Under en senare tid var det, som bekant är, ej ovanligt att en sådan gång (*skot*) gick utomkring skålen (se R. Keyser, *Nordmændenes private Liv i Oldtiden*, s. 43). Måhända har man redan här haft något motsvarande.

Under det att den östra murens yttre sida var temligen regelbunden, var deremot den vestra mycket oregelbunden. Endast åt båda ändarna, synnerligast den södra och på midten var det ordentligt lagd mur, förnämligast bestående af kalkstenar. För öfrigt utgjordes yttersidan snarare af en stenblandad jordvall.

Murens bredd vexlade ock rätt betydligt, från 1 till 2 m.

Jag öfvergick nu till den i rät vinkel mot A belägna grundvalen B. Jag antog, att denna ursprungligen gått ända in på A. Dess östra ända var nu borttagen, men några stenar af grundvalen till den södra muren lågo ännu qvar i jorden, och man kunde deraf tro, att de båda grundvalarne A och B gått alldeles tillsamman.

Nu var B endast 21 m lång. Dess bredd var omkring 10 m. Riktning V—Ö + 10° N—S. Vallarnes bredd omkring 3 m. De voro som vallarne i de öfriga kämpagrafvarne öfvervuxna med gräs. Här och der stack en sten upp. Utanför södra vallen fortlöpte vägen, som ledde till gården. Utanför vägens kant låg en *malsten*.

Vallens höjd öfver marken var 60 cm.

Åt V mellan vallarne var en öppning liksom en ingång.

Norra vallens vestra ända hade en liten utväxt, som var hopförd af jord och sten. När denna borttogs, hittades:

1. En *malsten* liggande uppe i myllan.

2. En liten *barnvarpa* af gråsten, ej större än 6,5 cm i diameter och 1,5 cm tjock låg under myllan på ett djup af 30 cm under ytan. Varpan är nästan cirkelrund.

Digitized by Google

3. Ett smalt ihåligt ben, som är afskuret i ena ändan och ser ut att hafva varit använd för något ändamål. Äfven detta låg under myllan.

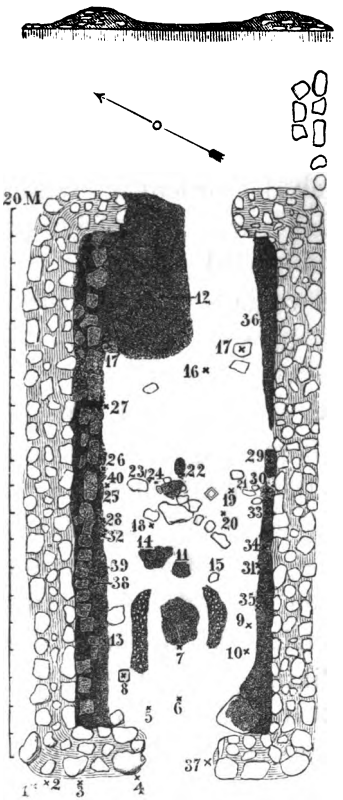

42. Kämpagrafven B.

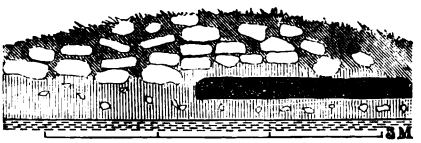

43. Kämpagrafven B, norra vallen, vid fyndstället 13.

4. Ett stort *sandstensbryne*, liggande på samma djup. Dess längd är 16 cm, men antagligen har den varit större, ty ena ändan är afbruten. Alla sidorna, synnerligast ena

Digitized by Google

smalsidan, äro flitigt begagnade. Bredd och tjocklek 7 × 4 cm.

Några *obrända ben* och *lerkärlsbitar* hittades äfven här.

a. Ett kärl, af hvilket två bitar hittades, har haft insvängd hals och jämntjock kant. Troligen har det varit af den vanliga formen, snarlik M. 400 (typ V). Godset är temligen groft och fast, mörkt och på insidan svart samt 5 mm tjockt. Mynningen har varit omkring 18 cm vid.

b. Ett annat kärl, af hvilket blott en liten bit hittades, har äfven haft fast, groft gods, ljust på yttersidan, mörkt på den inre, 8—10 mm tjockt.

5. Innanför ingången på vestra gafveln låg under myllan en *gråsten*, som åt ena sidan var slätslipad, liksom den varit begagnad.

6. I myllan låg ett halft *förkolnadt trästycke* af några cm längd.

7. Nere på bottnen, som här bestod af örblandad lera, låg en liten rund *tillknackad gråsten*, 7 cm i diameter. Flere slipytor synas.

8. Under myllan låg på en kalkhäll ett stycke *halfmultnadt trä*.

9. Under myllan låg en liten trekantig bit af ett *sandstensbryne*. Ena sidan är något tillslipad.

10. Under myllan lågo flere bitar af ett *tunnt lerkärl*. De lågo bland gul jord (sand), som såg ut att vara bränd.

a. Af ett kärl finnas bland annat bottenplattan och en bit af kanten, hvilken senare afsmalnar uppåt. Halsen är insvängd. Godset är fast, mörkt och 5 mm tjockt.

b. Ett annat kärl har haft en från buken rakt uppstående jämntjock kant med en liten utsvald ås öfverst. Godset är mörkt, men ljust på yttre sidan, fast och 4 mm tjockt.

11. Under myllan sågs en liten fläck *aska* och en *bränd benbit*.

Digitized by Google

V om detta ställe var en rätt tjock askbädd, hvilken åt båda långsidorna var omgifven af en rand »stenpinnar» eller var uppblandad med små stenar.

12. Ända från östra ändan var norra hälften af mellanrummet mellan vallarna nere i bottnen fyldt af ett asklager, som låg på sjelfva fasta hällen. Vestra ändan af detta asklager utgjordes till en vidd af öfver 1 m af gulröd aska, som var 15 cm djup.

13. Nere mot bottnen gick utmed vallen en liten rand hvit *aska*, som inemot muren öfvergick till svart.

14. En liten *kalkhäll* låg under myllan, hvilande på några små gråstenar. Ofvanpå och omkring var jorden svart af *aska*.

15. Under myllan låg en liten, men tjock *kalkhäll* och ofvanpå denna en samling *kol*.

16. Under myllan låg en tillknackad *kulformig sten*, 9 cm i genomskärning. Flere ytor efter knackning synas.

17. I inre kanten af norra vallen låg på bottnen en liten *kalkhäll* underkilad med en liten kalksten. Ofvanpå den syntes spår efter kol, som om något trä legat ofvanpå stenen och brunnit upp. Midtemot i andra vallen låg en annan kalkhäll, och äfven ofvanpå denna märktes kol. Möjligen har någon tvärvägg gått öfver här och hvilat på de båda stenarne.

18. En *jernbit* hittades under myllan.

19. På hällbottnen stod en liten *kista* af fyra kantsatta tunna kalkflisor. Vidd 25 cm, djup 25 à 30 cm. Sidorna stodo snedt emot vallarnes längdriktning i NO—SV och NV—SO.

I bottnen var fyllningen askblandad. Af *ben* hittades endast ett obrändt tåben och en liten bränd benskärfva.

20. Djupt nere, 45 cm under ytan, mellan myllan och örbottnen och äfven nere i leran lågo något litet spridda bitarne af ett vackert *lerkärl*, försedt med ornament. Alla bitarne tillhöra blott ett kärl, hvilket haft

Digitized by Google

samma form som M. 391 (typ X), men saknat öra; åtminstone finnas bland bitarne ej lemningar efter något sådant. Mellan öfvergången från buken till halsen går ett snoddornament liksom på nämnda figur. Ofvanför, på halsen, äro anbragta fyrsidiga ornament med insvängda sidor och derinuti små upphöjda stjernor med fyra strålar. Nedanför den snoddformade åsen på kärlets buk synas dubbla punkterade S-formiga figurer och underst små cirklar med medelpunkt (fig. 44). Godsets färg är alldeles olik de öfriga kärlens från denna plats, med undantag af det från fyndstället 22, och är ljusgrå. För öfrigt är godset fint och fast samt omkring 5 mm tjockt. Troligen är kärlet drejadt.

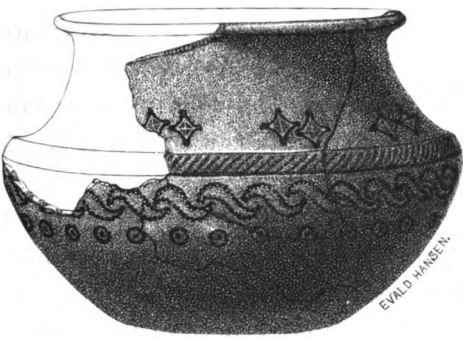

44.

21. Under myllan lågo några bitar af två *vanliga simpla lerkärl.*

a. Ett kärl, som utvändigt varit beströdt med små glimmerkorn, har haft en form snarlik M. fig. 400 (typ V). Kanten är jämntjock, 7—8 mm, men tilltar i tjocklek nedåt halsens öfvergång till buken, hvarefter tjockleken hastigt aftar. Godset är groft och skört, mörkt och på insidan svart.

b. Af ett annat kärl hittades en enda bit. Godset är fast, ljust i ytorna, men mörkt i brottet, besatt med små glänsande stenkorn samt 8 mm tjockt.

Digitized by Google

22. Nere på bottnen låg ett lager svart *aska* af nära 1 m längd och 10 cm tjocklek, uppblandad med *lerkärlsbitar*, af hvilka några äro prydda med ornament af samma slag som de från 20, och *kolbitar*. Ingen bottenör syntes, utan gick askan här ner till sjelfva hällbottnen. Afståndet mellan denna och fyllningens yta var här i fyllningens midt endast ungefär 35 cm. Antagligen hafva alla lerkärlsbitarne tillhört endast ett kärl, hvilket haft samma form som M. 391 (typ X), med undantag af att det saknat öra. Längs den brutna kanten kring buken är anbragt ett snoddornament liksom på nyssnämnda figur samt på ömse sidor derom, på halsen och på buken, ornament af tredubbla S-formigt böjda linier, små cirklar med tjocka linier samt rutade qvadrater af samma utseende som å fig. 48 i tredje häftet af *Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum*. Godset är groft med isittande glimmerkorn, grått och delvis ljust på ytan samt fast. Det liknar således det från fyndstället 20. Antagligen är kärlet drejadt.

23. Under myllan låg en grästen, som var slätslipad på öfre sidan och förmodligen varit använd som *malsten*. Längd 60 cm, bredd 45 cm.

24. På bottnen under myllan lågo några kullerstenar i halfcirkel. Inne emellan dem hittades en *spets* (pil eller pryl?) af *ben*, några små *skärfvor* af *lerkärl* och några halfbrända *kolbitar*. Ofvanpå detta var ett litet tunnt *asklager*.

Benspetsen är klumpigt tillskuren med grofva märken efter skårorna. Längd 9 cm, bredd 1,5 cm. De tre små lerkärlsbitarne gifva ingen annan upplysning om kärlets form, än att det haft en svagt insvängd hals. Godset är fast och fint, grått och ända till 7 mm tjockt.

25. På bottnen under myllan lågo nära tillsammans bitar af *ett lerkärl*, flere ganska stora. De lågo på en liten kalkhäll. De hafva tillhört ett kärl, som haft starkt utsvängd buk, starkt indragen hals och trång öppning

Digitized by Google

samt platt botten. Det har sålunda varit snarlikt fig. 84 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ VI). Godset är gult i ytan, men grått och kornigt i brottet samt 4—5 mm tjockt, jämntjockt ända ut i öppningen. Kärlet är troligen tummadt.

26. Nära härintill på bottenören hittades åter en samling *lerkärlsbitar*. De lågo i den hvita askan, som här var uppblandad med svart sådan. Askan gick till och med in under stenarne i muren. Här förekommo äfven stora stycken *furukol*. Bland bitarne finnes en kantbit af ett kärl med vid buk och starkt indragen men låg hals. Kanten är jämntjock. Kärlets öfre del har sålunda något liknat fig. 86 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ VII). Godset är mörkt, fint och temligen fast samt tjockast öfver buken, 8 mm. Huruvida de öfriga bitarne tillhört samma kärl, är svårt att afgöra. Bland lerkärlsbitarne finnas äfven några halfbrända lerklumpar.

27. Uppe i myllan lågo tre *lerkärlsbitar*, hvilka icke gifva någon annan antydan om kärlets utseende, än att det varit ett kärl med stor platt botten. Godset är mörkt i brottet men delvis ljust i ytorna, fast, ehuru groft och ända till 10 mm tjockt.

28. Nere på bottenören lågo något spridda en mängd grofva *lerkärlsbitar* bland ljus och något svartbemängd aska.

a. Ett kärl, af hvilket blott några få bitar hittades, har varit prydt med några enkla ornament: sneda streck, intryckta och låga ränder och koncentriska cirklar. Det har antagligen varit drejadt. Godset är mörkt, fint och 4—5 mm tjockt.

b. Ett annat kärl har haft en form snarlik fig. 2 pl. III i Undset, *Jernalderens Begyndelse i Nordeuropa* (typ II). Kärlet har varit stort och ej mindre än 26—27 cm i diameter, mellan mynningens ytterkanter. Kanten är utsvängd. Godset är groft, mörkt och på insidan

Digitized by Google

delvis svart samt 6—7 mm tjockt. Kärlet ser ut att vara 'tummadt'.

c. Ett tredje kärl har antagligen haft ungefär dylik form som b, men har varit något mer insvängdt nedanför mynningen. Godset är temligen fint och fast, mörkt i brottet, men ljust på yttersidan och 7—8 mm tjockt.

29. Nere på bottenören lågo bland svart aska några *lerkärlsbitar*. Det kärl, som de funna bitarne tillhört, har haft mynningen formad på samma sätt som fig. 84 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ VI). Kanten är lika tunn, som hela kärlet för öfrigt. Godset är grått, gult på ytan, fint och fast samt 4—5 mm tjockt.

30. Från midten af södra muren gick på bottnen ett litet utsprång af gråstenar inåt. Ofvanpå detta invid muren syntes svart *aska* och deribland lågo några *lerkärlsbitar*.

31. Uppe bland myllan i vallen låg en *tillrundad gråsten*, 8 cm i diameter. Den är ej knackad alldeles cirkelrund, utan flere ytor synas. Det ser ut som han skulle varit med i eld, ty små skärfvor äro bortfallna.

Nära Ö om detta ställe lågo några stora kalkhällar inöfver vallen på svart aska. Troligen hade de legat i muren och förskjutit sig.

32. I vallen hittades bland myllan, på ett djup af 40 cm, en bit af ett *sandstensbryne*. Biten är en del af ena bredsidan på brynet. Några djupa skåror efter hvässning af uddhvassa föremål märkas på den för öfrigt slätslipade ytan.

33. Nere på örbottnen lågo flere bitar af ett *lerkärl*. Alla bitarne hafva troligen tillhört samma kärl, hvilket varit stort med lindrigt svängd buk och platt botten. Troligen är det 'tummadt'. Godset är 5—6 mm tjockt, groft, grått i brottet, men gult på ytorna.

34. Nere mot örbottnen lågo flere bitar af ett *groft lerkärl*. Några af bitarne äro lemningar efter ett kärl med insvängd hals och jämförelsevis tunn kant. Huruvida de öfriga, något tjockare bitarne tillhört samma kärl, är

Digitized by Google

svårt att med bestämdhet afgöra. Om så varit fallet, har kärlet, som vanligt, haft platt botten med skålformigt utspringande buk. Godset har här varit tjockt, 9—10 mm. Det är mörkt och fast samt temligen fint. Kärlet ser ut att hafva varit drejadt.

35. Nere mot örbottnen i asklagret utmed murkanten, hvilket här var kolblandadt, hittades några *brända benskärfvor.*

36. Bland myllan i södra vallen låg en vacker *klotformig gråsten,* 8 cm i diameter.

37. Nere under myllan låg en bit af bottnen till ett *större lerkärl* och några mindre bitar. Af de få bitarne kan man ej se mera än att kärlets buk nertill varit skålformig och bottnen platt. Godset är grått, fast och 6—7 mm tjockt.

38. På ett djup af 45 cm under myllan och askan, nere på bottenören, hittades en liten platt, arbetad *benbit,* tyvärr endast ett fragment. Ena kanten är tillrundad och tjockare än den andra. Längs den förra går en rand halfcirklar med medelpunkt. På fältet innanför äro två par koncentriska cirklar anbragta, hvilka skära hvarandra. Märken efter tvänne nithål synas. Möjligen har föremålet suttit på en kam.

39. Nära intill föregående, men något högre upp i jorden, låg en liten *jernbit* af halfrund form. Hvad den varit, är ej möjligt att säga.

40. Vid midten af samma norra vall, der de närmast föregående båda fynden gjorts, låg ena halfvan af ett *bryne* mellan myllan och den ljusa lera, som här, liksom utmed hela norra muren, låg ofvanpå den svarta askan.

Brynet, som är af fin sandsten, har varit mycket flitigt begagnadt och har tillföljd deraf blifvit ytterst tunnt på midten, der det brustit. Under det ena ändan är 3 cm tjock, är midten ej mera än 1 cm. Bredd 3 cm.

Digitized by Google

I södra vallens vestra ända hittades ytterst några *lerkärlsbitar.*

a. Ett kärl har haft svagt insvängd kort hals. Kanten afsmalnar småningom uppåt. Godset är mörkt, fast och 6—7 mm tjockt.

b. Till ett annat kärl har hört en bit, som är röd och af fast, groft gods, 5—6 mm tjockt. Om formen ger den ingen antydan.

c. Till ett tredje har en annan ljusgrå bit hört, i hvilken godset är mörkt, hårdt och fast samt 6—7 mm tjockt.

d. Af ännu ett fjerde kärl finnes en bit, som har mörkt, fast och 6—7 mm tjockt gods.

I södra vallens vestra hälft hittades äfven några *lerkärlsbitar.*

a. Ett kärl har haft ungefär samma form som fig. 87 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ IV). Kanten afsmalnar småningom uppåt. Godset är mörkt, temligen fint och fast samt 7—8 mm tjockt.

b. Ett annat kärl har haft samma form. Mynningskanten är dock något olika, enär den är litet utsvald och tillplattad. Godset är mörkt, temligen fint och fast samt 4 mm tjockt.

I norra vallens östra ända hittades äfven några *lerkärlsbitar.*

a. Ett kärl, af hvilket blott två små bitar hittades, deribland en bit af bottenkanten, har varit insvängdt nere emot bottnen. Godset är grått, fint och fast.

b. Af ett annat kärl hittades några flere bitar, hvilka dock ej gifva någon antydan om formen. Godset är groft och uppblandadt med små stenkorn, mörkt och 6—7 mm tjockt.

I norra vallens vestra hälft hittades flere *lerkärlsbitar.*

a. Ett kärl har varit af mörkt, temligen fast gods, 5 mm tjockt. Till samma kärl har möjligen hört en kant-

Digitized by Google

bit, som visar, att kärlet varit tjockast kring den insvängda halsen, 9—10 mm, men tunnare kring buken och kanten, hvilken senare småningom afsmalnat.

b. Ett annat kärl har varit skålformigt och kan knappast sägas haft någon hals. Det har endast varit litet förtunnadt nedanför kanten. Godset är hårdt, ljust i ytorna och 6—7 mm tjockt.

c. Ett tredje kärl, af hvilket blott en kantbit hittades, har haft svagt insvängd hals och jämn tjock kant. Godset är mörkt och 4 mm tjockt.

Slutligen hittades här och der i norra vallen enstaka bitar. Bland bitarne kan man särskilja delar af åtminstone 3 kärl.

a. Ett kärl har varit tjockt, 8 mm, och af grått groft gods.

b. Ett annat har haft kort hals liksom M. 400, med uppåt afsmalnande kant. Godset är mörkt, groft och skört samt 6—7 mm tjockt.

c. Ett tredje har haft rödt, fast och 5 mm tjockt gods. Om formen lemna bitarne ej annan upplysning än att buken gått skålformigt ut från den platta bottnen.

Sedan fornlemningen nu var fullständigt utgräfd, kunde man få en tydligare föreställning om dess ursprungliga utseende. Jag fann då, att denna hustomt ej, såsom jag förut trodde, stått i omedelbart samband med den föregående, och att den ej haft större längd ursprungligen, än hvad den före undersökningen visade.

Å hvardera af gaflarne har en ingång funnits.

Huruvida denna liksom A varit afdelad i flere rum, är svårt att afgöra. Några tydliga utsprång liksom i A finnas icke, men möjligt är att t. ex. de båda midt emot hvarandra liggande hällarne i den östra ändan uppburit en tvärvägg.

Längs båda långsidorna, synnerligast den norra, lågo starka asklager, hvilka antyda, att äfven här byggnaden

Digitized by Google

måste hafva brunnit ner liksom vid A. Efter branden har den norra muren rasat inåt, hvilket syntes af den rand af kalkhällar, som gick längs hela innersidan af denna mur. Ofvanpå askan innanför norra vallen låg flerstädes röd, bränd lera, troligen den forna väggtätningen.

Några säkra spår efter eldstad kunde jag ej konstatera. Möjligen kan asklagret vid 7, hvilket var omgifvet af en med afsigt anbragt ram af stenör, vara lemning efter härden. Möjligen kunna ock stenarne i midten vara lemningar derefter.

Anmärkningsvärd är en stor kalkhäll, som låg i sydvestra hörnet.

Den lilla kistan i midten innehöll ej något, som gaf antydan om dess ålder; man måste det oaktadt antaga, att den blifvit anlagd efter sedan byggnaden ödelagts.

(Forts.) **Fredrik Nordin.**

Arkivet å en svensk bondgård.

I Östra Fogelviks socken, Värmland, finnes en gård med namn Lindås, nu delad mellan flere egare. En af egendomsdelarne kallas Finngården, och bebos af en slägt, hvilkens stamfader, en finne, fått gården af konung Karl den nionde. Hemmanet har sedan dess aldrig gått i köp, utan öfvertagits af äldste son eller måg, som, då flere arfsberättigade funnits, utlöst dessa.

Ännu förvaras å gården det gåfvobref, som Karl den nionde utfärdade, försedt med hans egenhändiga underskrift: »CaroLus», med de många slängarne efter namnet. Men icke blott detta dokument, utan ock ett rätt stort

Digitized by Google

antal andra äldre handlingar förvaras å stället, vittnande detta om prisvärd vård af det, som fäderna lemnat.

De vigtigaste bland dessa handlingar torde vara följande:

1. Gåfvobref, utfärdadt i Örebro d. 5 februari 1608 af Karl den nionde till Peder Mathsson. Brefvet är skrifvet i enlighet med det kända formuläret »för finnar».

2. Pass för finnen Påfvel Staffansson från Ivartjärn i Gestrikland, utfärdadt den 14 mars 1621 af Joh. Skogh, »befallningsman och arrendator öfver Gefleborg, staden och Gestrikland».

3. Köpebref å Mathes Jacobssons arfdel i Lindås, som han säljer till sin syster Karin Olofsdotter; utfärdadt den 10 juni 1626.

4. Dom, utfärdad af Fryksdals häradsrätt den 17 mars 1634, öfver skomakaren Mickil Jönsson, som stulit åtskilliga saker från Staffan Anderssons fader.

5. »Köpeskrift», utfärdad den 31 juli 1641 af Hans Hansson, kapelan i Väse härad, att han till Staffan i Lindås sålt sin bolsrätt i sistnämnde gård. En dylik skrift med lika erkännande, utfärdad den 6 april 1642 af Peder Jonsson i Kappstad. Den till hvardera af bolrättsförsäljarne erlagda lösen utgjorde 1 $^1/_2$ fot osmundsjern.

6. Köpebref, utfärdadt den 15 augusti 1641 af Jacob Perssons i Lindås arfvingar, hvilka till sin systers man, Staffan Andersson, försålt sina andelar i Lindås.

7. Fastebref å trefemtedelar i Lindås, utfärdadt 1642 den 6 maj till Staffan Andersson af underlagmannen Matthias Pleningius; på pergament.

8. Qvitto, utfärdadt den 12 december 1652 af fogden Elias Eliasson, å tolf riksdaler, som han af Staffan Andersson mottagit för Karins dotter i Lindås.

6. Fastebref, utfärdadt den 7 december 1668 af Mattias Pleningsköld till Staffan Anderssons i Lindås barn och arfvingar å den del i Lindås, deras fader löst och köpt af Karin Olofsdotter i Lindås.

Digitized by Google

10. Utslag, gifvet af Väse häradsrätt den 27 och 28 september 1678, med anledning af Elof Nilssons i Graperud anhållan att få flytta in i halffjerde hemmanet Finnegården.

11. Fastebref å del i Finnegården, utfärdadt af Väse häradsrätt den 20 oktober 1693 för Per Staffansson i Finngården, som inlöst förutnämde Elof Nilssons der egande hustrujord.

12. Köpebref, utfärdadt den 5 september 1697 af Anna Staffansdotters barn, som sålt modrens andel i Lindås till sin morbror Per Staffansson.

13. Fastebref, utfärdadt den 10 och följande oktober 1706 af Väse häradsrätt till Per Staffansson i Lindås, som inlöst Anders och Nils Perssons del i nämnde gård.

14. Köpebref, upprättadt den 20 oktober 1712 å del i Lindås, som Per Persson inköpt af Karin Staffansdotters arfvingar.

15. Fastebref å del i Lindås, utfärdadt den 19 mars 1717 af Väse häradsrätt till Per Staffansson och hans son Per Persson i Lindås, som utlöst Karin Staffansdotters arfvingar.

16. Köpebref, upprättadt den 6 november 1727 å del i Lindås, som Per Persson inlöst af sina systrar.

17. Gåfvobref, utfärdadt den 15 juli 1744 af Per Persson och hans hustru Ingrid till deras ena barn, sonen Lars, och hans hustru.

18. Personalier, upplästa den 24 februari 1760 vid hustrun Ingrid Persdotters från Lindås jordfästning.

19. Intyg, utfärdadt den 26 oktober 1806 af Ernst Rystedt, att den s. k. jernvägen, från Öknesta till Skattkärrs jernväg, blifvit af samfäld mark uttagen, så långt den sig efter 'samskogen' sträcker.

20. Tillåtelse af häradsrätten, utfärdad den 4 april 1808, för Petter Nilsson i Finngården att till gälds betalande få försälja en myndlingarna Stina och Sara Jonsdöttrar tillhörig del i Hultet.

Digitized by Google

Utom ofvannämda handlingar finnas bland gårdens papper också åtskilliga boupptecknings- och arfskiftesprotokoll med mera.

Likaledes förvaras här tvänne väl utförda glasmålningar, afbildade i undertecknads samlingar till svenska Finnbefolkningens historia. Enligt uppgift skola dessa glas sutit uti fönstren uti den här förut uppförda bostaden, som qvarstod ända till början af detta århundrade. Den ena af dessa målningar är signerad 1618.

Utan tvifvel kunna ganska ofta ur samlingar, sådana som den här nämnda, hemtas kulturhistoriska underrättelser och rättsliga upplysningar af betydelse. Så meddelas till exempel i det under nr 2 nämda passet, att redan så tidigt som 1621 var den mellan Gestrikland och Dalarne liggande skogsbygden så upptagen af Finnar, att plats der ej fanns för Påfvel Staffansson, som derför måste utvandra. Detta meddelande är icke utan vigt, då man vill utröna nämnda Finnbefolknings historia.

Papperet nr 19 har vid en de senare åren uppkommen vägtvist varit utaf afgörande betydelse. Detta för att nämna blott ett par exempel. Tvifvelsutan kunna ur så väl detta som ur å andra bondgården befintliga gamla papper lika och än vigtigare meddelanden fås om forna förhållanden, särskildt om allmogens icke synnerligen noggrant kända husliga och ekonomiska ställning under längre tillbaka liggande tider.

Att förmå befolkningen att väl tillvarataga och vårda sina gamla handlingar bör derför vara en angelägen omsorg för forskningens vänner. Att meddela allmänheten upplysningar om dylika pappers värde är derför också nu så mycket mer behöfligt, som uppköpare finnas äfven å detta område, och det värdefulla, som sålunda genom köp förvärfvas, stannar helt visst ej all tid inom landet, enär äfven utländske resehandlande i varor af föreliggande slag fara omkring.

Digitized by Google

Finngårdens nuvarande egare, Karl Pettersson, har sålunda för Karl den niondes bref, pergamentsbrefvet och de två glasmålningarne af en kringresande uppköpare en norrman, varit bjudna 300 kronor. Men den sina fäders minne varmt tillgifne bonden förklarade, att sakerna i fråga ej voro till salu för något pris.

En sådan motståndskraft torde dock vara mycket sällsynt, och skulle derför, då kringresande geschäftmakare nu så talrikt uppträda, måhända uppläsandet i rikets kyrkor af en kungörelse rörande här omförmälda sak vara ett af förhållandena påkalladt enkelt och verksamt medel att fästa befolkningens uppmärksamhet på värdet och betydelsen af de åldriga handlingar, som kunna finnas.

Hvad förenämnda arkiv angår, har undertecknad ordnat detsamma och numrerat handlingarne enligt ofvanstående förteckning samt lemnat egaren en afskrift af detta register, att han nu kan se, hvarom hvart och ett af de för honom oläsliga dokumenten handlar. För papperens bättre vård och skydd har äfven en enkel portfölj blifvit anskaffad.

Albrekt Segerstedt.

Fynd från bronsåldern i Finland.

Bronssvärd, funnet på Laurola hemmans mark i Storkyro socken af Vasa län och föräradt 1853 af student Emil Hällfors till Finska literatursällskapet, som sedan öfverlemnat detsamma till historiska museet. Afbildadt hos Holmberg, *Finska Fornlemningar* fig. 66, äfvensom i Aspelins *Antiquités* fig. 391.

Bronssvärd beskrifvet och afbildadt af A. O. Freudenthal i *Finska Fornminnesföreningens Tidskrift* I, s. 33—37, Aspelins *Antiquités* fig. 390. Funnet år 1862 6—8

Digitized by Google

tum under jordytan vid gräfning på Haapkylä mo i Vichtis socken i Nylands län.

Bronsdolk med afbrutet fäste, 13 tum lång, funnen vid vältring af stenar i ett för öfrigt oundersökt stenkummel på Kasaberget, beläget en half verst från Strömsby i Kyrkslätt i Nyland, och förärad till museet af med. stud. K. J. Törnroth. Enligt analys af realskoldirektör mag. Olivier Sælan består legeringen af 92,2 koppar och 7,8 tenn. Holmberg, *Finska Fornlemningar* fig. 67. Aspelin, *Antiquités* fig. 392.

Bronsdolk, helt och vackert exemplar (fig. 45). — Om detta fynd berättar stipendiaten, fil. kand. V. Högman i sin till Arkeologiska kommissionen aflåtna berättelse (sid. 60—61) följande:

45.

»På Långnäsudden, som slutar i en smal spets med ett ganska högt och brant berg, finnes vid yttersta randen af detsamma ett ståtligt kummel med vacker utsigt öfver Dragsfjärden och de omgifvande stränderna. Kumlet är på Oppgårds ägor, som hör till Dals bruk. — — Kumlet består af något rundlade »bolder»-stenar, mest af häst- och menniskohufvuds storlek, äfven några större. Är till formen rundt, har rasat något på NÖ randen. I midten finnes en grop ej fullt rund, förorsakad tydligen genom letning. — Kumlets diameter är 12 m 70 cm, höjden 1 m 50 cm.» — S. 96—97 säger han vidare: »Först togs reda uppå, om kumlet begränsades af någon ring, genom att undanskaffa rundtomkring vid randen lösa stenar, som tydligen hade rasat. Härvid bemärktes snart att så var fallet (se fig. 46), hvarför dermed upp-

Digitized by Google

hördes och stenplockningen påbegyntes från öfversta ytan jämnt öfver hela laget. — Stenarna i kumlet voro mest mans-stenar, endast ett mindre tal af knytnäfs och 3—4 knytnäfvars storlek. Till sin form voro stenarna ej slätrunda, men ganska kullriga. I kumlets hopsättning kunde ej spåras någon ordning annars än vid bottnen. Den yttersta ringen är ej i sin helhet bibehållen; den är nemligen bruten på några ställen, och dessutom tyckas stenarna deri ej vara utvalda, utan vara af alldeles tillfällig natur. Sjelfva bottnen består af berg, hvari tvärtemot

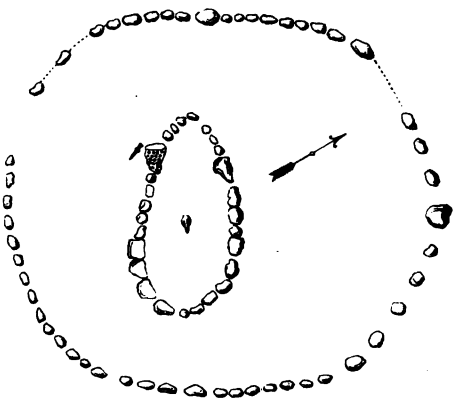

46.

kumlets längd går en »skärf» (fördjupning). — Den af ringen begränsade inhägnaden mäter i längd 12 m 60 cm beräknadt från ringens, från de yttre 13 m 30 cm bredden 11 m 50 cm från de yttre, de inre 10 m 50 cm. Längdsträckningen är NNO till SSV, vållad troligen genom berguddens beskaffenhet, likaså längdens förhållande till bredden, emedan bredden af berguddens öfversta yta ej öfvergår kumlets. — Efter det bottnen blifvit blottad framstod ungefär på midten af densamma en aflång, i hvardera ändan sig tillspetsande inhägnad af för det mesta ganska stora stenar i riktning VNV till OSO, således tvärt-

Digitized by Google

emot sjelfva kumlets längd. Inhägnadens längd är 6 m, bredden vid ingången (portstenarne) 2,30; 2 m 50 cm derifrån 2 m 70 cm;

räknadt åter 1 m från spetsen 2,10
» » 2 » » » 2,60
» » 3 » » » 2,60.

Från sydranden är inhägnaden 4 m 30 cm aflägsen, från östra sidan 2 m 40 cm. Vestra ändan af den inre inhägnaden består af betydligt mindre stenar än de öfriga, så man först ej märkte, att de skulle tillhört inhägnaden, ty denna tycktes i första hand sluta åt vester med tvänne flacka på kant stälda ganska stora stenar, bildande liksom en port. Väggarne uti inhägnaden äro stälda något så när efter »skärfven». Svälla ut ha de ej kunnat till följd af den ofvanpå varande tyngden, emedan om något sådant skett, skulle väggarna måst böjas inåt, ty de äro belägna vid randen af fördjupningen.

50 cm söder om den södra portstenen anträffades den nämnda dolken (se planteckningen) med fästet nedåt mellan mindre stenar, som voro närmast bottnen och i lutande ställning, bettet hvilade emot en sten, samt deröfver en större sten, dock så att dolken ej på något sätt krossades; dess lutning var utefter inhägnaden.

Rummet innanför inhägnaden var fullsatt med stenar af ungefär $^1/_2$ menskohufvuds storlek; under och emellan dem mull. Ofvanpå de nämnda stenarna funnos lika stora stenar som på den öfriga bottnen. På midten af inhägnaden något åt söder anträffades en gul massa 40 cm i längd; denna var på ena ändan (vestra) något bred, men afsmalnade snart, och bildade en rund arm med rundliga 3 cm i diameter. Då denna massa skars tvärs af syntes deri hål, på längder af en tjock knappnåls storlek. Ofvanpå nämnda massa nästan inuti densamma anträffades tre små runda benbitar med hål igenom, liknande ryggkotor af något litet djur. Kolsmulor och sot fanns öfver hela ytan

Digitized by Google

såväl inom den inre inhägnaden, som sjelfva ringen, dock mindre på sidorna. Mullen inom inhägnaden var fuktig till följd deraf att vatten runnit i fördjupningen och troligen vållat den inom inhägnaden varande massans förskämning. I östra ändan af inhägnaden fanns en stor något flack sten, men under densamma ej annat anmärkningsvärdt än kol. Den innanför inhägnaden befintliga fördjupningens djup är 75 cm, sedt öfver kantsten, dess höjd åter 34 cm. — — Tre stenar funnos i inhägnaden större än portstenarna. — Inhägnaden bildar ej någon slät vägg hvarken utåt eller inåt. — I den stora kant-(port)stenen, i hvars närhet dolken var placerad, på den inre flatsidan små runda gropar (24 stycken) nästan i rader af 2 cm och mindre diameter och samma djup.

Utanför den inre inhägnaden anträffades öfver hela bottnen kolsmulor, sot och bränd jord, men ej ens tillstymmelse till ben. Stenarne derpå voro ej i någon annan ordning, än att de voro placerade intill hvarandra öfver hela bottnen. — —

Möjlighet finnes, att stenarne i yttre ringen skrunnit något på nordranden, emedan berget är sluttande der de nu stå och spetsen bildats till följd deraf. 2 m 5 cm från spetsen är bredden 9 m (inom detta håll spetsens trubbiga vinkel). — — Hela omkretsen utefter ringstenarna utgör 40 m 30 cm. —

Tre hufvudringar af brons från bronsålderns slut, alla lika (fig. 47), funna af smeden J. O. Jernberg från Panelia by af Kiukais kapell (i Satakunta norr om Kumoelf) uti en samma by tillhörig åker, som för 39 år sedan var ett kärr.

Tvänne skaftcelter af brons, funna (emellan 1843 och 1850) vid gräfning i en grusbacke på Rasistomt i Staffansby af Helsinge socken (Nylands län) af en skräddare Åberg (enligt dr Reinholms uppgift — af en arbetskarl Palm enligt en annan uppgift), då han sökte tyngdstenar

Digitized by Google

till torftaket på sin i backsluttningen ingräfda bostad; löstes af öfverstelöjtnant Alléen, som insände dem till museet genom dr K. Grotenfelt. Holmberg, *Finska Fornlemningar* fig. 65. Aspelin, *Antiquités* fig. 400.

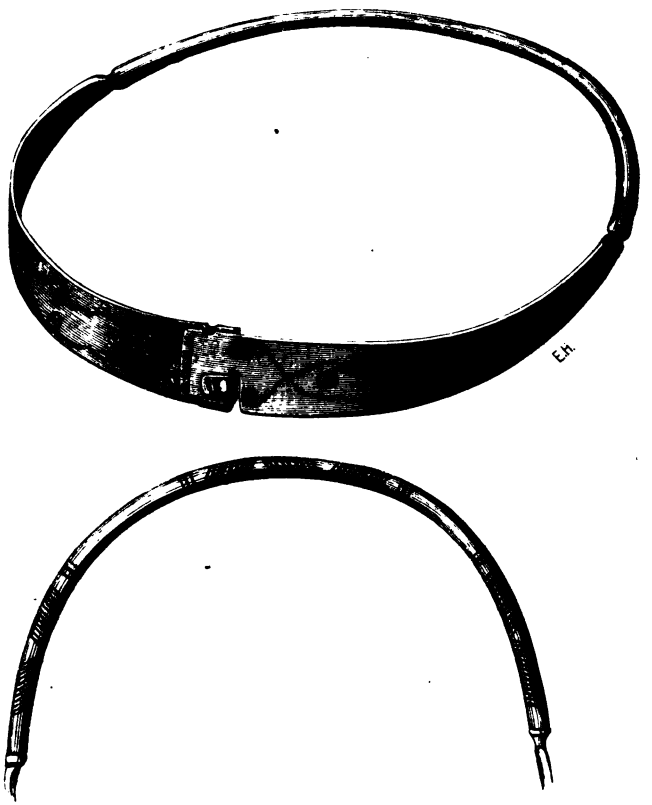

47.

Skaftcelt af brons af äldre bronsålderns form, funnen i slutet af 1870-talet i en sandås på 2 alnars djup å Parskylä gårds mark i Bjernå socken (emellan Åbo och Ekenäs i Åbo och Björneborgs län). Afbildad i folkskollärare A. Björcks förteckning öfver fornlemningar i Halikko

Digitized by Google

härad (VIII: 45, fig. 31). *Finska Fornminnesföreningens Tidskrift* h. 6 (samma figur se s. 79).

Skaftcelt af brons af olika form, men samma typ som föregående, funnen jämte halft förbrända trädstycken vid undersökning af ett grafkummel på Kimito-ö (emellan Åbo och Ekenäs af Åbo och Björneborgs län). Äfvenså afbildad i Björcks förteckning (VIII: 34, fig. 25). *Finska Fornminnesföreningens tidskrift* h. 6, sid. 68, fig. 25.

Om detta fynd berättar pastor L. A. Vennerström i bref dateradt Dragsfjärd d. 27 december 1878, till Fornminnesföreningen följande:

»Af en händelse på besök i Hammarboda by i augusti ville jag betrakta de tvänne kummel, som jag visste befinna sig på en åkerkulle invid byn. Ankommen till stället fann jag båda kumlen på midten, dock icke till synnerligt omfång, uppkastade. På tillfrågan, när detta skett, uppgaf en bonde i byn, att uppkastandet verkstälts för några tiotal år sedan af en numera afliden hemmansåbo i Hammarboda. På bottnen af de gjorda öppningarna låg en mindre mängd stenar nedrasade. Ledd af tanken, att under de nedrasade stenarne möjligen skulle finnas något föremål från forntiden, lät jag upptaga dem, men fann intet annat än litet kol och ett och annat obetydligt fragment af brända ben. Något, som skulle häntydt på att på kumlens botten ursprungligen skulle funnits någon slags hällkista eller dylikt kunde jag ej varsna. Alla de stenar, som lågo på bottnen, voro vanliga runda klapperstenar, större och mindre, och var det numera icke möjligt att veta, huruvida de från början varit stälda i någon viss bestämd ordning. I det förra af de nämnda kumlen påträffades bronsmejseln sålunda, att några stenar från den uppkastade öppningens sidovägg nedföllo, när bottnen blef stenfri, och då blef mejseln synlig. Att densamma skulle hafva varit omgifven af på särskildt sätt placerade stenar, kunde jag icke finna».

Digitized by Google

Enligt V. Hagman är kumlet med celten vid foten i omkrets 52 m 30 cm; vid öfversta randen 27 m, höjden 2 m.

Skaftcelt af brons (fig. 48) funnen i Halikko (vester om Åbo i Åbo och Björneborgs län). Finnes i museet endast i gipsafgjutning, hvarefter närstående teckning är gjord. Om fyndet saknas närmare uppgifter. Originalet förvaras hos grefve Aug. Armfelt på Viurila i Halikko.

48.

49.

Hålcelt af brons med ögla på ena sidan; genomskärningen vid mynningen nästan rund. Funnen i Kimito socken (öster om Åbo i Åbo och Björneborgs län). Aspelin, *Antiquités* fig. 398.

Hålcelt af brons (nr $^{2535}/_{1}$ i museets nya under utarbetning varande katalog) af samma hufvudform som föregående, men med något olika orneringsband (fig. 49):

Digitized by Google

de från öglan omlöpande, vågrätt stående banden skäras här icke af den lodräta linien från hålets kant. Denna kant har eljes blifvit med hammare (troligen efter upphittandet) tillplattad så att den något tilltjocknat och pipen blifvit kortare. Celtens längd är f. n. 76 mm; hålets vidd 30 mm. Föremålet är funnet ur hård lera nära en gammal fähusvägg å Mikko Puputtis hemman i Rakosina by af Kaukola socken (som ligger vid Vuoksens utfall i Ladoga i Viborgs län).

50.

Hålcelt af brons (nr $^{2151}/_{572}$) fig. 50, med ögla, 80 mm lång; bettets bredd 41 mm. Funnen i jorden på en alns djup å Järviranta torp vid ändan af Leisilä träsk i Masia by och Nakkila socken (söder om Kumo elf i Åbo och Björneborgs län).

Hålcelt af brons, (nr $^{2298}/_{193}$), af samma typ som föregående, men skadad: bettet har med hammare blifvit tillplattadt, hålet är skadadt — har dock synbarligen varit sexkantigt. Funnen på stranden af Karosaari holme ur Vuoksens tillandning gentemot Vusikylä by af Valkjärvi socken (på halfva vägen emellan Viborg och Ladoga i Viborgs län).

Hålcelt af brons, funnen vid Littois i Lundo socken (i närheten af Åbo) på en utmark i jorden 1847. Aspelin, *Antiquités* fig. 396. Förvaras i Åbo lycei (f. d. gymnasii) museum.

Hålcelt af brons, fig. 397 i Aspelins *Antiquités*. Känd endast genom landtmätaren C. G. Holms handskrift och teckning uti Helsingfors universitets bibliotek. Skall enligt samma anteckning vara funnen i Laihela socken af Vasa län.

Digitized by Google

Hålcelt af brons, sibirisk form, afbildad i mag. A. L. Nymans Förteckning öfver fornlemningar i Laukos härad (VII: 74, 75, fig. 29). Funnen af en qvinna år 1879 under skördearbete på en åker, tillhörande Simuna hemman i Laukos socken, ungefär 50 meter från Kyrtivesi strand och helt nära till Simuna fors.

Gjutform för hålcelt af form, som (enl. Aspelin) var i bruk vid Kamafloden (Ananjino)ett par eller tre århundranden f. Kr. (fig. 51). Inlemnad af folkskoleläraren Isak Antti i Alkkula (Öfver-Torneå); funnen å Krunninniva kronotorp i Lohijärvi by af Alkkula. Denna gjutform är den enda fullständiga och den andra kända från altai-uralska bronsåldern.

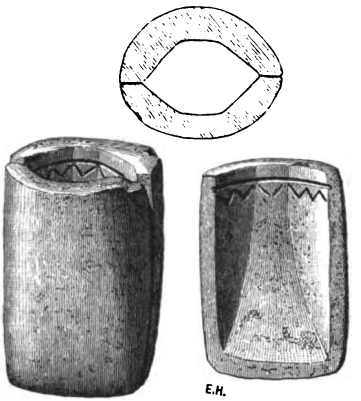

51.

Glasögonformadt spänne af brons funnet å Tiikanurmi betesmark i Viborgs socken. Föräradt af ingeniör-öfverstelöjtnanten dr K. F. Pipping. Aspelin, *Antiquités*, fig. 393.

Bronsknif med spiralböjdt handtag och af förrostning missformadt bett, funnen af mag. A. Varelius i ett af honom i slutet af 1840-talet undersökt mindre grafkummel å Peltomaa hemman i Laihela socken af Vasa län. Aspelin, *Antiquités*, fig. 394.

Helsingfors. **A. O. Heikel.**

Digitized by Google

Från Akademiens sammankomster.

Den 3 april 1888.

Akademiska ärenden. Anmältes, att Akademiens hedersledamot biskop L. Landgren aflidit.

Akademien beslöt att till Kongl. Maj:t ingå med begäran att få mottaga den Hjertbergska donationen och att Kongl. Maj:t ville gifva Justitiekanslersembetet uppdrag att i laga ordning bevaka testamentet.

Akademien beviljade hr Montelius 3 $^1/_2$ månads tjenstledighet från ingången af juli månad för en utländsk studieresa.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Med anledning af en skrifvelse från Kestads församling i Skara stift beslöt Akademien att ingå till Kongl. Maj:t med en skrifvelse af innehåll att ur antiqvarisk synpunkt ej hinder möter nedrifvandet af den nya delen af Kestads kyrka, under vilkor af inventariers bevarande, uppmärksammande af fornlemningar och grafransakning.

Medaljförslag. Ett af fru L. Ahlborn inlemnadt förslag till prismedalj för Skytteförbundet i Stockholm godkändes.

Ett af fru L. Ahlborn inlemnadt förslag till belöningsmedalj för Blekinge läns k. Hushållningssällskap godkändes.

Bergerska fonden. En af hr Forssell inlemnad skrift, med förslag, att Akademien ville anslå för hr Montelii föreläsningar i arkeologi en årlig summa af 1,000 kronor samt för honom hos Kongl. Maj:t begära titeln af professor vid Statens Historiska Museum, bordlades.

Historiska nämnden förklarade sig villig att tillstyrka anslag till hr Montelii föreläsningar intill årets slut. Antiqvariska nämnden uttalade sig på samma sätt.

Föredrag. Riksantiqvarien förevisade de i Kongl. Myntkabinettet förekommande serierna af medeltidsmynt från Aquileja, Triest och Ragusa.

Den 17 april 1888.

Akademiska ärenden. Som hr Montelius förordnats till censor, beslöt Akademien, att dr Ekhoff skall fullgöra den tjensteresa, som tillkommer förste amanuensen, och att denna hans resa skall företagas inom Bohuslän.

Akademien beslöt att andre amanuensen skall fullgöra sin tjensteresa på Björkö och inom närliggande trakt.

Statssamlingarne. Med anledning af skrifvelser från landshöfdingen grefve G. Wachtmeister och lektor Eurenius, med hemställan, att det stora i Malmö anträffade silfverfyndet från år 1677 måtte få odeladt inköpas för Malmö museum, beslöt Akademien, att fyndet skulle infordras, på det att Akademien måtte få tillfälle att se, huruvida något deraf är för statens samlingar behöfligt.

Digitized by Google

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Med anledning af en skrifvelse från pastorsembetet i Vänge och Läby församlingar i erkestiftet, beslöt akademien förklara, att man ur antiqvarisk synpunkt måste önska, att en Läby kyrka tillhörig, år 1573 gjuten klocka måtte bevaras åt framtiden, men att intet hinder möter ett tillämnadt nedsmältande af de tre ringklockor, som i öfrigt förekomma i de nämnda två kyrkorna[1].

Akademien beslöt, på Riksantiqvariens förslag, att hos Kongl. Maj:t begära att vid utlysning af ny arrendeauktion för Roma kungsgård, klosterkyrkan må få undantagas samt att hon må befrias från sin magasinsinredning samt af blifvande arrendator hållas städad och för besökande tillgänglig. På det att tid måtte vinnas till utredande af detta ärende, beslöt Akademien begära, att den kungörelse om ny auktion, som sknlle i maj utfärdas, må tillsvidare inhiberas[2].

Åt Erik Ihrfors lemnades ett anslag af 200 kronor.

Akademien förklarade sig icke hafva något emot att tillsvidare kyrkliga föremål från nyare tid och från Skåne mottogos som deposita i Kulturhistoriska museet i Lund, med skyldighet för museet, att hvart år före utgången af mars månad, till Akademien anmäla hvad under förra året inkommit och med rätt för Akademien att af sådana föremål uttaga dem, som kunna anses vara för Statens Historiska Museum behöfliga.

Visby ruiner. Anmältes, att Kongl. Maj:t icke för närvarande funnit skäl bevilja det begärda anslaget för inköp af tre tomter invid Visborgs ruin.

Medaljförslag. Akademien medgaf prägling å Kongl. Myntet af en prismedalj för Örebro läns k. Hushållningssällskap, hvilken kommer att graveras i två storlekar.

Bergerska fonden. Akademien beslöt anmoda hrr Odhner, Zettervall och Styffe, Riksantiqvarien samt hrr Montelius och Forssell att inlemna förslag rörande de Bergerska donationsmedlens användning efter år 1888 och öfverlemnades till dessa kommitterade hr Forssells i förra anteckningen omförmälda skrifvelse.

---

[1] Församlingen ville icke skona denna klocka, ehuruväl tillräckligt många och stora klockor kunde erhållas för Vänge nya kyrkotorn genom omsmältande af de tre andra gamla klockorna i Vänge och Läby kyrkor. Då klockorna i Läby kyrka skulle afhemtas, vägrade emellertid en enskild person (hemmansegare) att utlemna klockan af år 1573 och blef således, genom hans egenmäktiga förfarande, denna klocka helt oförmodadt bevarad.

[2] Kongl Maj:t har den 4 maj anbefallt k. Domänstyrelsen att vid en förestående utarrendering af Roma klosters kungsgård från arrendatorns nyttjanderätt undantaga ej mindre kyrkan, med rätt för arrendatorn att på sätt domänstyrelsen bestämmer, förfoga öfver den i kyrkan vid hennes användning för kungsgårdens ändamål anbragta inredning, än äfven öfriga i kungsgården befintliga lemningar af Roma cistercienser kloster, med förbindelse för arrendatorn att utöfva tillsyn deröfver att dessa fornlemningar icke varda genom åverkan skadade.

Digitized by Google

Den 1 maj 1888.

Fasta fornlemningar. Kongl Maj:ts beslut rörande Brobacka fäste upplästes. Kongl. Maj:t har förbjudit all vidare åverkan å norra vallen samt i öfrigt af fästet i dess helhet, äfvensom föreskrifvit att derest vederbörande icke frivilligt ersätta den redan bortschaktade jorden med samma eller annan jord till samma höjd och bredd som före arbetets början, talan härom bör vid vederbörlig domstol anhängiggöras.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt att med 300 kronor från Vallentuna kyrka inlösa en kalk med patén af silfver, en korkåpa och en messhake med broderier, en ljuskrona af jernbleck och två håfvar.

Förslag till underdånigt utlåtande rörande Håbols kyrkas vapenhus upplästes och godkändes.

Anmältes en nådig remiss af en skrifvelse rörande Kestads kyrkas förändring till samlingssal för kommunala ändamål. Akademien beslöt tillstyrka bifall dertill under vilkor af grafransakning och andra öfliga försigtighetsåtgärder.

Bergerska fonden. Akademien beslöt, att hr Montelii föreläsningar skola fortgå äfven under höstterminen och att under denna skall vid utlemnande af inträdesbiljetter upptagas en inskrifningsafgift af 1 krona för person.

Den 15 maj 1888.

Akademiska ärenden. Ett förslag till instruktion för docenten Söderberg såsom Letterstedts stipendiat upplästes och godkändes.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Med anledning af nådig remiss beslöt Akademien tillstyrka bifall till en af Vänge och Läby församlingar i erkestiftet gjord anhållan om tillstånd att från kyrkorna sälja två obrukbara kassakistor, en plåtstake af messing, två söndriga ljusstakar af porslin och två ljusstakar af tenn, men att deremot afstyrka bifall till församlingarnas anhållan om tillstånd att sälja fyra vägglampetter af messing och två armstakar af metall, hvilka med fördel kunna i kyrkan användas, en kalk af glas, hvilken, egande endast obetydligt penningvärde, ej torde böra till användande för profant ändamål afyttras, samt en brudkrona af silfver, så vidt icke denna kan försäljas till någon offentlig samling inom landet. Akademien beslöt anmäla, att det i församlingens skrifvelse omtalade timglas å metallfot och med ljusarmar, hvilket ej kan till kyrkligt bruk användas, är för Statens Historiska Museum behöfligt. Akademien beslöt äfven i det underdåniga uttalandet anmäla, att församlingen önskar nedsmälta en ringklocka af år 1573, hvilken Akademien anser det vara önskligt att få bevarad. Akademien beslöt att i sitt underdåniga utlåtande framhålla det betänkliga deruti, att kringvandrande judar gång efter annan söka komma i besittning af kyrkliga föremål.

Af arkitekten G. Petterson inlemnade ritningar för Hejnums kyrka på Gotland förevisades.

Digitized by Google

Bergerska fonden. I öfverensstämmelse med ett af komitterade, hrr Odhner, Zettervall, Styffe, Hildebrand, Montelius och Forssell afgifvet utlåtande beslöt Akademien:

1. att af de Bergerska räntemedlen anslå en årlig summa af Ett tusen kronor åt hr Montelius för uppehållande af föreläsningar i arkeologi, hvilka föreläsningar böra hållas, helst och såvida icke lokala hinder förekomma, i det historiska museets lokal, en timme i veckan under höst- och vintermånaderna, samt, i sammanhang dermed och i enlighet med det af hr Forssell väckta förslaget, att Akademien ville hos Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes i nåder konstituera hr Montelius som professor vid Statens Historiska Museum [1];
2. att af de återstående räntemedlen tills vidare anslå 4,500 kronor för historiska och 4,500 för antiqvariska ändamål;
3. att för nästkommande år 1889 dela den återstående räntebehållningen jämnt mellan de historiska och antiqvariska ändamålen; samt
4. att framdeles fatta beslut rörande fördelningen för tiden efter år 1889 mellan de historiska och antiqvariska ändamålen af de räntemedel som finnas tillgängliga utöfver de i mom. 1 och 2 omförmälda 10,000 kr.

Den 2 juni 1888.

Akademiska ärenden. Akademien medgaf, på derom gjord ansökan, att Letterstedtska stipendiaten docenten Sven Söderberg må få fördela sin resa på tre år.

Till preses och vice preses utsågos genom val och lottning hr Rydberg och h. exc. hr grefve Ehrensvärd.

Fasta fornlemningar. Stadsfullmäktige i Eskilstuna hade anhållit om tillstånd att rifva en källare, hvilken möjligen tillhört Eskilstuna slott eller åtminstone funnits inom slottsområdet; den vore nu vanprydande och låge i vägen för en tillämnad gata. Riksantiqvarien anmälte, att han besigtigat denna källare, hvilken saknade all märklighet och hvars förhållande till det forna slottet nu ej kunde utrönas, och tillstyrkte för sin del bifall till stadsfullmäktiges framställning, med vilkor att de murlemningar, som, vid framtida arbete inom det qvarter der källaren ligger, kunde anträffas, genom vederbörandes försorg antecknas och kartläggas. Akademien godkände detta.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Sedan Riksantiqvarien underrättat pastorsembetet i Vallentuna församling, att Akademien beslutit för Statens Historiska Museum inlösa vissa äldre föremål i Vallentuna kyrka till det pris, som blifvit begärdt, eller 300 kr., hade från pastorsembetet skrifvelse ingått med förklaring att församlingen ville för dessa föremål hafva en lösen icke af 300 kr. utan af 605 kr., hvilken summa måste anses vara för hög. Akademien beslöt att till Kongl. Maj:t anmäla detta

[1] Kongl. Maj:t har den 13 septemper tillagt hr Montelius i egenskap af föreläsare i arkeologi vid Statens Historiska Museum titel af professor.

Digitized by Google

förhållande och derjämte anhålla om nådig föreskrift derom att ifrågavarande föremål skola fortfarande förvaras i Vallentuna kyrka[1].

Akademien beslöt, att till Kongl. Maj:t inlemna och med förord beledsaga en af öfverste John Lilliehöök till Riksantiqvarien insänd ansökan att från Östra Stenby kyrka i Linköpings stift hemtaga och restaurera Lilliehöökska vapensköldar[2].

Akademien beslöt tillstyrka bifall till rifning af Kedums kyrka i Skara stift, med iakttagande af vanliga vilkor.

Anmältes Kongl. Maj:ts beslut att icke fästa afseende vid Vestra Vingåkers församlings framställning rörande borttagandet af det Hastfehrska monumentet i kyrkan.

Anmältes Furingstads församlings i Linköpings stift beslut att restaurera de gamla målningarne i kyrkans tak och uttaga två runstenar ur muren. Akademien beslöt uttala sin tillfredsställelse öfver det intresse för våra fornminnen, som församlingen visat, men att derjämte skulle begäras garanti för att restaurationen verkställdes af kompetent person.

Inskrifter. På grund af Kongl. brefvet af den 20 mars 1786 anmältes till intagande i dagens anteckning fyra inskrifter afsedda att anbringas å det Bernadotteska grafkoret i Riddarholmskyrkan.

Bergerska fonden. På förslag af antiqvariska nämnden gaf Akademien ett anslag af 500 kr. åt lektor Brate för anställande af runforskningar inom Östergötland.

Den 13 juni 1888.

Statssamlingarne. Anmältes, att till Kongl. Myntkabinettet ankommit som gåfva från fru Jenny Lind-Goldsmiths dödsbo tre exemplar (i guld, silfver och brons) af den öfver henne, när hon lemnade Sverige, af subskribenter slagna medaljen, äfvensom den guldmedalj med briljanter, som till henne skänkts af H. M. Konungen.

Akademien godkände Riksantiqvariens åtgärd att under ett besök i Visby köpa hos en privatsamlare hvarjehanda fornsaker och mynt funna på Gotland.

Hr Wærn öfverlemnade å egna samt hrr grefve Ehrensvärds och Björnstjernas vägnar till Akademien en arkeologisk och historisk boksamling, hvilken af dem och flere subskribenter blifvit inköpt.

Kyrkor och kyrkliga fornsaker. Riksantiqvarien anmälte att han besigtigat målningarna i Norrlanda kyrka på Gotland, hvilka församlingen önskade öfverrappa och redogjorde för deras beskaffenhet. Akademien beslöt afstyrka nådigt bifall till församlingens hemställan[3].

Riksantiqvarien anmälte att han deltagit i den officiela besigtningen af Roma klosterkyrka och framhöll de åtgärder, som genom kyrkans undantagande från arrendet gjordes nödiga.

---

[1] Kongl. Maj:t gaf den 24 augusti bifall till denna Akademiens framställning.

[2] Denna framhållan blef af Kongl. Maj:t afslagen den 24 augusti.

[3] Kongl. Maj:t förordnade den 24 augusti att, derest kyrkans väggar å nytt hvitmenas, de å väggarna befintliga målningar ej få utplånas, utan skola, när de öfriga delarna af väggarna hvitmenas, omsorgsfullt öfvertäckas, så att de icke under arbetet lida någon skada.

Digitized by Google

Fynd på Helgeandsholmen år 1805.

En till Kongl. Maj:t nämnda år inkommen skrifvelse rörande fynd anträffade på Helgeandsholmen remitterades till Akademien för afgifvande af ett utlåtande. Akademien gaf uppdrag åt riksantiqvarien Hallenberg, landshöfding Rosenstein och amanuensen Sundel att närmare granska fyndförhållandena. Som Hallenberg insjuknade, fullgjorde de två andra uppdraget och afgåfvo en rapport; dessutom inlemnade prosten Nordin en promemoria i ämnet. Med ledning af dessa två skrifter affattade Akademien nedanstående utlåtande, dateradt den 28 september 1805.

Ed. K. Maj:t har i nåder behagat anbefalla Dess Vitterhets Historie och Antiquitets Academie att i underdånighet uppgifva sina tankar angående de under gräfningen på Helgeandsholmen fundne menniskoben. Den till Eders K. Maj:t i underd. insände och Academien i nåder meddelade berättelse derom innehåller korteligen följande omständigheter. Öfversta jordskorpan till 2 $^1/_2$ fots djup består af stenläggning, tegelgrus, jord och sand, derunder 2 $^1/_2$ fot djup jord och sandmylla samt sedan en bädd af klappersten, inlagd i jordblandad lera på djup sand af lika beskaffenhet med Brunkeberg. Mellanlagret eller från 2 $^1/_2$ fot från jordytan till klapperstensbädden är uppfyldt med menniskoben. I linie med Ridhusets norra långsida är en djup gråstensgrund och derintill har grafven börjat i öster, är blott till 12 alnar uppgräfven åt norr, men tycks sträcka sig under vagnsbodarne; från vester till öster är den synlig 30 alnar och fortfar än längre i vester. Något öfver 100 benrangel med hufvudskålar äro borttagne. Liken tyckas hafva blifvit nedkastade i massa, liggande i alla directioner, äfven sittande. De flesta benen äro mycket stora, några hufvudskallar små,

Digitized by Google

en är funnen med en benväxt bakom vänstra örat, 1 ½ tum lång, en annan alldeles skef. Af tänderna slutas till medelåldern; alle ben af hufvudskålar äro bruna, somliga fasta. Några hufvuden tyckas vara genomskutna. Af alla gissningar är förmodligen den sannolikast, att efter någon belägring af Stockholms slott under Unionstiden till och med Eric XIV:s hafva döda kroppar blifvit på valplatsen begrafne och denna händelse torde ändå troligast få räknas till den sista belägringen 1569, då k. Eric måste till sina Bröder uppgifva slottet m. m.

Academien har till närmare upplysning ansett nödigt att en gräfning längre in åt stallgården anställdes, hvilken ock vederbörande haft den benägenhet att låta verkställa i närvaro af 2:ne Academiens Deputerade Landshöfdingen Rosenstein och Amanuensen Olof Sundel samt af en kunnig Läkare, Professoren Jonas Hindric Gistrén. Gräfningen skedde vid yttre sidan af vagnshusen till en längd och bredd af 6 alnar samt 4 alnars djuphet och inhemtades dervid följande. Vid pass en aln under nu varande stenlagda jordytan fanns äfven en stenläggning, som tyckes hafva utgjort en äldre plan af Helgeandsholmen och strax derunder ett lager af kalk blandadt med sand och grus. Derifrån till två eller tre alnars djup uptäcktes dels hela dels styckade hufvudskålar och ben efter 40 eller 50 menniskjor. Bland detta antal träffades:

1:o). Flere stycken af hufvudskålar, som hade tydliga märken af kulor, hvilka dem genombårat och på inre sidan utsprängt benskärfvor, samt ett helt hufvud, hvarigenom kulan gått in på den ena och på andra sidan gjort öppningen större, en följd af kulans minskade styrka.

2:o). Käkar, som dels hade inga dels få tänder, och alla öppningar efter tandrötterna igenväxta, bevis på högre ålder.

3:o). Stora och lilla benpiporna på det sätt sammanväxta, att de vittna om äldre läkta benbrott och syntes

Digitized by Google

hafva tillhört ålderstigna förlamade personer, tilläfventyrs hospitalshjon.

4:o). Ben af helt späda barn och käkar af äldre barn, som redan fällt framtänderna, i hvilkas ställe nya begynt att framskjuta.

5:o). Ben, hvilka med visshet sågos hafva tillhört qvinnor.

6:o). Ett litet jernbeslag, som syntes hafva setat på hörnet af en kista och på ändarne hade spikar med vida hufvuden. Utom detta fanns ej minsta sporr efter kistor eller deras tillbehör, utan tvärtom jemte några hela skeletter, de öfrige benen i mycken oordning, hvilket lätteligen låter förklara sig, då det ännu i Catholska länderna varande bruk att begrafva de fattige utan svepning och kistor helt visst under Catholska tiden i Sverge varit öfligt, som bland annat bestyrkes af en för flere år sedan i Upsala i närvaro af Riks-Antiquarien Hallenberg anställd gräfning vid en plats där fordom ett kloster stått och hvarest benen funnos i samma oordning som på Helgeandsholmen. Jordmånen, hvars beskaffenhet i afseende på benens ålder bordt undersökas, består till större delen af mull, hvilken väl icke är lika tjenlig som sand att bibehålla ben oförmultnade; men likväl kunnat bevara dem ifrån den tid, på hvilken enligt hvad nedanföre i underd. skall anföras, sannolikt är att de blifvit nedgrafne.

Af historien är kändt, att på Helgeandsholmen varit ett hospital ända till kon. Gustaf I:s tid, hvilken förflyttade det till Riddarholmen och år 1557 till Danviken. Hospitalen kallades under medeltiden allmänt Helgeandshus, hvarefter denna holme fått sitt namn, och voro dessa stiftelser af den beskaffenhet, att där dels vandrande munkar och kyrkopersoner herbergerades och några dagar fritt förplägades, dels ålderstegne, bräcklige och sjuke lekmän inköptes.

Digitized by Google

Att derstädes under Catholska tiden jemte detta Hospital varit kyrka, inhemtas bland annat med visshet af Rimchrönikan, som s. 467 nämner *Helghansholms kirkia.* I den samma, som äfven kallades Capell, hafva dagtingningar blifvit öfverenskomne och stillestånds- samt försäkringsbref utfärdade, såsom år 1471 2:ne af kon. Christiern den 1:e, hvilka bägge äro daterade *vdi then Helga Andzs Capell på Helganzholmen vden fore Stocholm* (Hadorphs Bilagor till Rimchrön. s. 26—263). Redan 1435 dagtingade kon. Eric af Pomern med fältherren Engelbrecht i Helge Ands huset på samma ställe. Sedan det nu är satt utom alt tvifvel, att på Helge Ands holmen fordom varit kyrka, blifver ej svårt att derifrån sluta till en där bredvid belägen Hospitals eller fattigkyrkogård, hvartill man har så mycket större anledning, som bland de förut upptagna benen ett stort antal finnes, hvilka tydligen röja sporr af de hos hospitalshjon vanliga lyten och sjukdomar. Att gamla gåfvobref icke omtala någon, som där valt sin lägerstad, är mindre underligt, dels emedan de förmögne icke vanligen välja sin hvilostad bredvid de fattige, dels emedan man den tiden dertill förnemligast utsåg sådana kyrkor och kloster, hvarest ett talrikt antal prester och munkar funnos till själamässors hållande. Då år 1665 en plats på Helge Ands holmen af kon. Carl XI:s förmynndare förärades Finska församlingen till kyrka, anfördes uttryckeligen, att der fordom varit en locus sacer eller heligt rum. Denna plats blef dock sedermera reducerad och använd till Kongl. stallbyggnaden, hvilken både år 1674, då den började, och då den efter branden 1696 åter uppbygdes, blef verkställd icke såsom några trott efter La Vallées, utan efter R. R. Gr. Nicodemi Tessins ritningar. Den enda omständighet, som Acad:n tror sig i underdånighet böra tillägga är att vid en i Upsala utgifven Disputation om Brunkeberg ett kopparstick finnes bifogadt, som bland annat föreställer Helge Ands holmen

Digitized by Google

år 1520, och på den samma utom Helgeandshuset, i hvilket kyrkan äfven förmodligen varit, samt en qvarn vid södra sidan, icke utvisar andra hus utan östra delen aldeles fri från byggnader, hvilket åter tyckas bestyrka, att den till kyrkogård varit använd.

Enär således verkligheten af en kyrkogård synes vara utom alt tvifvel och bland de befundne benen flera tillhört dels ålderstegne och förlamade personer, dels qvinnor och barn, så skulle denna förklaring synas tillräcklig. En och annan omständighet torde likväl behöfva närmare upplysning och i synnerhet benens oordentliga läge, äfven som de hufvudskålar, hvilka bära tydliga märken af kulor. Beträffande det förra har Acad. redan anmärkt det i Catholska tiden vanliga bruk att begrafva lik utan likkista; hvartill kommer att grafvarne merändels icke gjordes djupa, hvilken försigtighet är en följd af sednare tiders erfarenhet och de författningar, som i anledning deraf blifvit vidtagne till förekommande af all olägenhet från lik, för nära till jordytan begrafne. Det bör således lätt kunna hafva händt, att vid nedkastandet af nyare lik benen efter redan förmultnade kroppar blifvit bragte i ännu mera oreda, hälst då ett större antal på en gång blifvit begrafvet, såsom vid allmänna olyckor och efter belägringar samt andre krigshändelser. Till sådane begrafningar på Helgeandsholmen gifver historien äfven anledning och torde de fundne benen efter manbart folk samt de med kulor genomskutne hufvudskålar med största sannolikhet kunna hänföras till hvad år 1463 sig tilldrog. ÄB. Jöns Bengtsson Oxenstierna hade af egen myndighet efterskänkt en af kon. Christiern den 1:ste påbuden skatt, hvilken varit nära att bringa allmogen i Upland till uppror. Då ÄB. för denna orsak blef häktad på Stockholms slott reste sig bönder från flere landskap, togade till Stockholm för att befria ÄB.; anlade 2:ne läger, ett på Brunkeberg och det andra på Helgeandsholmen samt satte deri-

Digitized by Google

genom kon. Christiern i mycken förlägenhet. Communication mellan bägge lägren blef afskuren och de bönder, hvilka i Helgeandsholmskyrkan tagit sin tillflykt, blefvo af riksmarsken och ståthållaren i Stockholm Thure Thuresson Bjelke till Kråkerum nedergjorde. Thure Thuresson fick deraf det tillnamnet Lanio Rusticorum eller Bondslagtare; och yttrar sig Rimchrönikan härom s. 466.

»The kommo för innersta norra porten med wäria
»The ville Biskopin ater hafva, monde the swäria:
»Hade the med sik hafft tu bräde eller try
»Visselika hade the faat Stockholms By = = =
»The bemannade Brunkaberg och Helgansholm
»Ok mente swa beläggia Stockholm. = = =
»I Helgansholmes kirka var *Hundratry*
»Ther hörde man sorg och mycken gny
»The worte slagna manga neder
»Ok aller almogen gaffz ther wider;
»Wisst hade the strijdit uthan gaman,
»Hade the alle varit samman:
»Ty ware ther monga fongna med qwijda,
»The matte tha ekke längre lifwa;
»En halff dagh stod thenne strijd,
»Ty matte manga bönder mista sitt lijff.
»Ingen kunde til then andra komma,
»Thet bleff them til skada ok ingen froma:
»Ther stegldes the mang en dägelig man,
»Hwilkas nampn jak nu ey skrifva kan.
»Her Ture Turesson en Ridder Langer
»Kallas the Almoghens Köttmanger
»Konungens hierta wecktes tha,
»Badh Almogen bort i Gudz nampn gaa.
»The ther manlig Stägel opreesa
»Almogen til stora neesa etc.

Digitized by Google

Vid denna berättelse får Acad:n i underd. anmärka, att uttrycket *hundratry* bör efter de pålitligaste fornkännares omdöme anses beteckna trehundrade, på sätt som hade man sagt: *duzin tre, tjog tre.* Att en så stor mängd slagne blifvit nedgrafne på det närmast belägne stället är mera än troligt och att det skedt på helig jord torde kunna slutas så väl af den mildhet, hvilken Rimchrönikan, oaktadt fleras bestraffande, säger Konungen slutligen hafva visat de uproriske såsom ock af tidens tänkesätt, hvilket icke gerna förmenade andra begrafning på kyrkogård än bannlysta.

Att skjutgevär med kulor och krut denna tid i Swerge voro i allmänt bruk, är så mycket säkrare, som de år 1435, då Engelbrecht belägrade Stockholms slott, nyttjades både af de Swenska och Danska.

Deremot tror Acad:n ingen anledning wara, att utsätta dessa begrafningar af fallne stridsmän på år 1568, då kon. Eric XIV störtades från Thronen. Helgeandsholms Hospitalet och kyrkan voro då bortflyttade och Regementsförändringen verkställdes, såsom af Historien är bekant, utan märklig blodsutgjutelse.

Detta är hvad Academien härom kunnat inhemta och i anledning af Eder Kongl. Maj:ts Nådiga befallning trott sig böra i underdånighet anföra.

Med djup, undersåtlig wördnad, nit och trohet har Acad:n nåden framhärda

Stormägtigste allern. kon.
Eder K. Mj:ts
J. G. OXENSTIERNA.

Stockholm den 28 Sept. 1805.

O. Sundel.

Digitized by Google

Akademiens arkeologiska föreläsningar.

De ämnen hr Montelius hittills behandlat i sina, med anslag af den Bergerska fonden hållna föreläsningar äro följande:

Höstterminen 1886.

De äldsta spåren af menniskans tillvara på jorden. — Fanns menniskan under tertiärtiden? — Qvartärtidens stenålder. — Den senare stenåldern. — Har det indogermanska urhemmet legat i Europa?

Vårterminen 1887.

Pålbyggnader från stenåldern och bronsåldern. — Striden om brons ålderns tillvara. — Bronsålderns början och utbredning inom Europa. — Lifvet under bronsåldern i Norden.

Höstterminen 1887.

Bronsåldern i Vestra och mellersta Europa samt i Italien och Grekland. — Schliemanns undersökningar i Mycenæ och Tiryns.

Vårterminen 1888.

Schliemanns undersökningar i Troas. — Bronsåldern i Egypten (början).

Innehåll: 1. Gotlands s. k. kämpagrafvar 3. (8 fig.) — 2. Arkivet å en svensk bondgård. — 3. Fynd från bronsåldern i Finland (7 fig.). — 4. Från Akademiens sammankomster. — 5. Fynd på Helgeandsholmen år 1805. — 6. Akademiens arkeologiska föreläsningar.

Stockholm 1889. Kongl. Boktryckeriet.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.
REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.
199—201. 1888. Juli—September.

Gotlands s. k. kämpagrafvar.

4.

NNO om B, på 23 m afstånd, låg kämpagrafven C, den enda af de fyra, som nästan ända upp till vallarnes kanter var fyld. I hvarje grupp af kämpagrafvar plägar gerna förekomma en så beskaffad, och den är också vanligen kortare och proportionsvis bredare än de öfriga i samma grupp. Så var förhållandet äfven med denna. Dess yttre längd var endast 15 m, men dess bredd 11 m. Vallarne, hvilkas gräns inåt var svår att urskilja till följd af den höga fyllningen, voro ungefär 3,5 m breda och 75 cm höga öfver marken. Riktning V—Ö + 20° N—S.

Under torfven lågo tunna kalkhällar spridda nästan öfverallt i fyllningen. Derunder fortsatte sedan myllan.

1. På ett djup af 40—50 cm lågo bland svart askblandad mylla *lerkärlsbitar* spridda öfver en yta af 1 m vidd. Alla bitarne hafva tillhört samma kärl, hvilket liknat M. 391 (typ X), ehuru det ej som detta haft något öra. På den brutna delen af buken äro inristade sneda streck, och derofvanför på halsen samt inunder på buken äro med stämpel inslagna småqvadrater, som tillsammans bilda större sådana, således ett ornament af samma utseende som fig. 48 i tredje häftet af *Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum*. Godset är mörkt, besatt

Digitized by Google

med glimmerkorn, groft och ända till 7—8 mm tjockt. Kring halsens yttre kant sitta lemningar af något ämne, som liksom rostat fast vid kärlet. Troligen är kärlet drejadt.

2. En aflång på två sidor tillslipad *gråsten* låg på 30 cm djup.

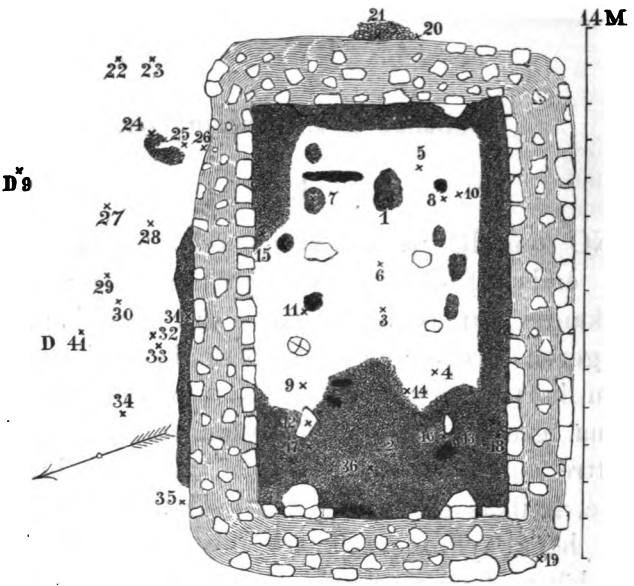

52. Plan af C.

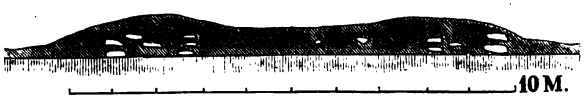

53. Genomskäring af C.

3. Några bitar af *två grofva lerkärl* hittades mellan myllan och leran i bottnen.

a. Ett kärl, af hvilket blott tre små bitar hittades, har varit skålformigt liksom M. 390 (typ I) och haft jämntjock, afrundad kant. Godset är groft, men hårdt, mörkt och 8—9 mm tjockt.

Digitized by Google

b. Af ett annat tunnt kärl hittades endast två små bitar. Godset är grått, fint och fast samt 4—5 mm tjockt.

4. När jorden kastades upp, hittades en liten tunn, genomborrad *bronsplatta.*

5. I myllan låg hälften af en tillknackad, kulformig *grå*sten.

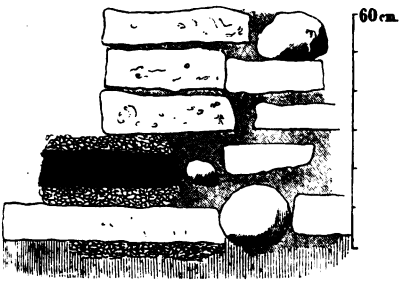

54. Utsprånget i NÖ hörnet.

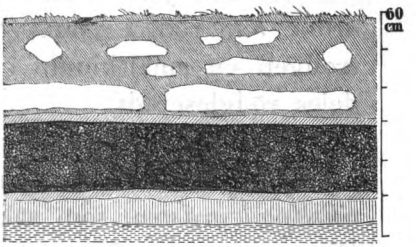

55. Midten af södra vallen.

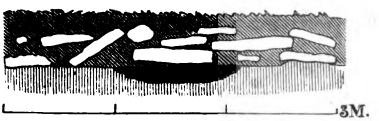

56. Östra muren i hörnet mot den norra.

6. Bland myllan låg en tillknackad *kulformig grå*sten, af hvilken en del var afslagen. Diametern 8—9 cm.

7. Bland askan ofvanpå bottenleran lågo flere grofva *lerkärlsbitar.*

a. Ett kärl har haft låg, insvängd hals och uppåt afsmalnande mynningskant. Godset är mörkt, groft och 6—7 mm tjockt.

b. En annan bit har tillhört ett mindre kärl, som haft utböjd mynningskant och antagligen liknat fig. 84 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ VI). Godset är 5 mm tjockt.

8. På bottenleran i grannskapet af en liten kolsamling hittades några *krökta jernspikar*, liggande på 0,5 m af-

Digitized by Google

stånd från hvarandra. Kolet var möjligen lemningarne efter det trä, i hvilket spikarne suttit. Spikarne äro temligen grofva och hafva varit försedda med stora hufvud, af hvilka blott det ena är i behåll. De äro böjda i vinkel och hafva varit fästa i något föremål, som varit omkring 3 cm tjockt. Deras ursprungliga längd 7—8 cm.

9. När jorden kastades upp, hittades en liten *slaggartad bit*, röd i ytan. Stycket, som inuti är poröst, är troligen en smältklump efter glas och är i ena ytan alldeles rödglaseradt.

10. Nere bland myllan hittades ett *sandstensbryne*.

11. Bland myllan under kalkstenslagret låg en *oval, tillslipad gråsten*, som säkerligen varit använd som löpare. Dimensioner 9 × 7,5 × 5 cm.

12. Bland myllan hittades en stor, vacker *galttand*. Hon är afbruten i båda ändarne, och man kan derför ej se, om hon varit försedd med något hål och burits som prydnad, men troligen har detta varit förhållandet, liksom med den följande.

13. Mellan myllan och den kolblandade askbädden på 30 cm djup, hittades en likadan *galttand*, men genomborrad. Denna är icke så glänsande och väl bibehållen som den förra. I spetsen är hon snedt afskuren genom nötning mot hörntanden i öfverkäken.

14. Under gräsroten hittades en *löpare af gråsten*, slipad i fem ytor; vidd 8 cm.

15. Ofvanpå kollagret, under myllan, hittades ett *sandstensbryne*, af fin sandsten, aflångt, något platt, väl bibehållet och begagnadt på alla sidorna. Dimensioner: 12,5 × 3,5 × 2 cm.

16. På bottnen under kollagret hittades en *spjutspets med hullingar* (fig. 57). Den har samma utseende som fig. 350 i Worsaae, *Nordiske Oldsager*. Längd 16 cm, holkens vidd 2 cm.

Digitized by Google

17. Bland kol- och asklagret träffades stycken af en kaka *förbrända frön*. Ett frö af sädesslaget korn märkes äfven deribland.

18. På bottnen under kollagret lågo spridda några *lerkärlsbitar*. Somliga af dem lågo ända inunder murkanten. Alla bitarne hafva tillhört samma kärl, hvars öfre del varit formad som fig. 84 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ VI). Godset är mörkt, groft, besatt med små glimmerkorn och 5—6 mm tjockt.

57. 1/2

58. 1/2

19. Utanför sydvestra hörnet hittades på ett djup af 30 cm en liten *skära* (fig. 58) *af jern*, snarlik 143 och 144 i Rygh, *Norske Oldsager*. Den lilla skäran har en proportionsvis lång tånge, hvars ända är uppböjd, som om skäran likt en lie varit inpassad i ett hål i skaftet. Hela skärans längd är 16 cm, dess bredd 2 cm.

Digitized by Google

20. I östra vallens ytterkant hittades ett afbrutet *bryne af sandsten.* Det är temligen platt och aflångt fyrkantigt. Dimensioner: 8 × 3,3 × 1,6 cm. Utmed kanten gick här en rand af ör eller »stenpinnar», som hitkörts från heden.

21. Nere mot samma örbädd, som omtalades i 20, låg en bit af den platta *bottnen till ett lerkärl.* Godset är grått, temligen fint och fast samt 5 mm tjockt.

I vallen hittades äfven här och der *lerkärlsbitar.* Särskildt i norra vallens vestra ända träffades flere.

a. En bit af dem har tillhört ett kärl, hvars mynningsdel varit formad på samma sätt som M. 400 (typ V) och liksom denna figur varit försedd med små hål i kanten. Dessa äro dock här litet djupare än på den nämnda figuren. Godset är grått, fint och fast samt 6—7 mm tjockt.

b. Ett annat kärl tycks äfven hafva haft sin mynningsdel formad på samma sätt, men har ej varit prydd med hål. Godset är grått, fint och fast samt 3—4 mm tjockt.

c. Ett tredje har varit tjockt, ända till 10 mm. Buken har gått skålformigt ut från den platta bottnen. Någon annan upplysning lemna icke bitarne om kärlets form.

Af de öfriga enstaka bitarne har

a. ett kärl haft tvänne rader intryckta punkter kring halsen liksom M. 395 (typ IX). Om det för öfrigt äfven varit likt nämnda figur, kan man ej se af bitarne. Man ser blott, att det varit temligen stort. Godset är mörkt, fast och fint samt 4—5 mm tjockt. Kärlet är troligen drejadt.

b. Af ett annat kärl hittades blott en kantbit. Troligen har det varit skålformigt med en mycket svag insvängning nedanför öppningen. Godset är mörkt, groft och skört samt 8—9 mm tjockt.

Digitized by Google

c. Ett tredje har äfven varit tjockt, 7—8 mm, och af groft, mörkt och fast gods. Om kärlets form gifva bitarne ingen upplysning. Det är osäkert, om de alla hört till samma kärl.

Mellanrummet mellan C och den fjerde D, var fyldt nästan i jämnhöjd med dessa båda kämpagrafvars vallar. Jag lät genomgräfva äfven denna plats och fann flere föremål, hvilka äro numrerade i fortsättning till fynden från C.

22. En liten *barnvarpa* af grästen hittades liggande djupt nere på bottnen. Varpan, som är tjockare i ena kanten, är 6,5 cm vid.

23. En half *grästenskula* träffades liggande under gräsroten.

24. Tätt under grästorfvan, på ungefär 10 cm djup, stod en större *jernknif* med tången nedåt. På något större djup lågo en mängd *lerkärlsbitar* spridda öfver en rätt stor yta. Ännu djupare ner gick en smal *askrand* mot norra vallen.

Knifven (fig. 59) som har rak egg och och svängd bak, är, med tången inberäknad, 21 cm lång samt 2,8 cm bred i bladet.

59. 1/2

a. Af lerkärlen har ett varit litet och tunnt, 3—4 mm. Om formen gifva de få bitarne ingen upplysning. Godset är grått samt temligen fint och fast.

b. Ett annat har antagligen varit skålformigt. Godset är delvis ljust på ytan, eljes mörkt, groft och uppblandadt med små stenkorn samt tjockt 7—8 mm.

25. Nära under grästorfvan låg en liten bit af ett *bryne*. Brynet, af fin sandsten, är endast ena kanten af ett sådant och har ursprungligen varit stort och tjockt. Det är begagnadt på två sidor. Tjocklek 3 cm.

Digitized by Google

26. På 40 cm djup hittades en liten vacker *jernknif*, som har eggen bakåt böjd. Längd 10,5 cm, bredd 1,2 cm.

27. På 30 cm djup hittades en *pilspets af jern*. Utmed ytterkanten af norra vallen hittades rätt mycket *djurben*. Den lilla pilspetsen är tjockast på midten och afsmalnar åt båda ändarne samt är fyrkantigt formad åt den ena, trind åt den andra. Längd 8,5 cm.

28. Nere på bottnen, på 55 cm djup, hittades nära hvarandra en liten *glasbit* af grönaktig färg och en *glaserad bit af ett lerkärl*. Om den senare bör dock anmärkas, att vi en morgon funno den liggande lös på bottnen af en grop, der arbetet föregående arbetsdag afslutats.

29. På bottnen å 50 cm djup lågo bland andra *lerkärlsbitar* två sådana med sirater.

a. På en bit, som utgjorde en del af halsen till ett kärl, går en upphöjd ås i form af en rundstaf. Halsen har varit starkt insvängd. Godset är något poröst och i ytan skrofligt, men hårdt samt 5—6 mm tjockt.

b. Några andra bitar hafva tillhört ett kärl, som haft buken bruten liksom M. 391 (typ X). Ofvanför brottet ser man några enkla ornament, bestående af ett grundt, intryckt band samt en rad gröfre och en rad finare sneda streck. Godset är grått, hårdt, ehuru ej synnerligen fint och 6—7 mm tjockt.

c. En liten kantbit har tillhört ett skålformigt kärl. Godset är grått, temligen fint och fast samt 6 mm tjockt.

30. På samma djup hittades nära intill föregående en *pilspets af jern med bredt blad* (fig. 60). Pilspetsen har holk, i hvilken skaftet varit instucket, och bredt, tunnt blad. Längd 8 cm, bladets bredd 1,5 cm.

31. Omkring 20 cm djupt hittades en gråsten, som såg ut att hafva varit en *varpa*. Den är tillknackad längs sin halfva omkrets och är 11,5 cm vid.

Digitized by Google

32. Nere på bottnen hittades ett *öra* och två andra bitar af ett *orneradt lerkärl.* Dessa tre bitar hafva tillhört ett och samma kärl, hvilket haft samma form som M. 391 (typ X) och liksom detta varit försedt med öra. Både ofvan- och nedanför bukens brutna ås har det varit prydt med ornament af inristade aflånga punkter och tetraskeleornament, liksom flere af kärlen från Bläsnungsgraffältet (se *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift* del 7, s. 116 och 117). Godset är grått och temligen groft samt omkring 3 mm tjockt.

33. Nära hvarandra lågo två små *varpor*, den ena tätt under grästorfvan, den andra något djupare. Den ena varpan är tillknackad rundt om och är 8 cm vid; den andra är tillknackad på ena sidan och 6,5 cm vid.

34. Under en stor gråsten hittades några små *blåa glasbitar.* De hafva en vacker, klar och genomskinlig färg. En bit visar en starkt upphöjd rhomboidisk figur.

35. På 20 cm djup låg ett stycke af *bottnen och sidan till ett lerkärl.*

a. Ett kärl har haft likadan fot som M. 395 (typ IX). Godset är fint och fast, grått samt 3—4 mm tjockt.

60.

b. En något tjockare bit har troligen tillhört ett annat kärl, om hvars form dock biten ej lemnar någon annan upplysning än att buken varit rätt starkt svängd. Godset är grått, temligen fint och fast samt 5 mm tjockt.

36. Då bottenlagret än en gång genomgräfdes, hittades en liten tjock *varpa,* rundknackad, 8 cm vid.

Dessutom hittades i mellanrummet mellan C och D enstaka *lerkärlsbitar,* hvilka naturligen tillhört flere olika kärl.

a. Ett har varit groft och stort med platt botten. Godset är groft, hårdt och grått, men i ytan delvis gult och 10 mm tjockt.

Digitized by Google

b. Ett annat har äfven varit tjockt, 8—10 mm, och af groft, med stenkorn uppblandadt gods.

c. Ett tredje har varit något tunnare, 6—7 mm, och af grått, temligen fint gods.

d. Ett fjerde har varit mycket tunnt, endast 3—4 mm, och af mörkt, fast gods.

Några små kantbitar finnas. Huruvida de tillhört något af de ofvan uppräknade kärlen, är svårt att afgöra. De tyda på kärl med kort och temligen rakt uppstående mynning.

Slutligen må äfven antecknas en *malsten*, som låg ofvanpå fyllningen mellan C och D.

Förutom de under denna kämpagraf nu omtalade fynden förtjena att särskildt påpekas några kalkhällar, som voro på ett visst, planmessigt sätt lagda. Granska vi planritningen öfver denna fornlemning, finna vi innanför båda kortsidorna tvänne ur muren utspringande hällar. Hvardera parets stenar befinna sig på ungefär lika afstånd, 3 m från hvarandra. Sedan ligga längre in från hvardera sidan ett par mindre sådana med ungefär samma mellanrum. Det östra paret af dessa sistnämnda ligger dock något längre från den östra väggen, än det vestra från motsvarande vägg. I midten ligga ytterligare två små hällar, hvilkas läge dock ej stämmer öfverens med de öfrigas och troligen ej få räknas med i detta sammanhang.

Att dessa så symmetriskt lagda stenar tjenat till något visst ändamål, kan man vara berättigad antaga. Troligen hafva de lagts som stöd för stolpar eller väggar, som hvilat på dem.

Någon särskild ingång genom grundmuren liksom de öfriga har detta hus icke haft. Någon trappa måste alltså varit anbragt utanför huset, som gjort det möjligt att komma in i detsamma. Möjligen har denna funnits på östra sidan, der stenören låg utanför.

Digitized by Google

Ett annat anmärkningsvärdt förhållande med denna kämpagraf är, att här hittades en mängd hårdt brända lerkakor, hvilka bära tydliga märken efter att hafva varit använda som tätning till väggarne, som varit upptimrade af stockar. Denna lertätning måste hafva varit anbragt såväl utvändigt som invändigt. Längs med södra långsidan lågo nämligen sådana lerstycken i stor mängd både öfver och under den svarta askan, som här hade en tjocklek af 20 cm. Påtagligen var det askan efter den förbrända och instörtade väggen.

Alla dessa omständigheter — saknaden af särskild ingång i grundmuren, stenutsprången i tvärmurarne och de motsvarande stenparen inuti byggnaden — gifva vid handen att denna haft ett från de öfriga skildt ändamål. Jag skall längre ned återkomma till detta ämne.

Derutinnan liknar denna emellertid de båda föregående, att han blifvit ödelagd genom brand. En stor del af mellanrummet mellan vallarne var betäckt med aska. Särskildt utmed vestra gafveln var asklagret af stora dimensioner. Äfven stora kolstycken efter stockar träffades här och der. Såväl askan som kolet låg alltid under stenlagret och myllan.

Muren var väl lagd i kanterna med en jämn rand af kalkhällar i tre lag. Inuti bestod den som som vanligt af stenar och jord. Inga gråstenar förekommo. Murarnes högsta höjd 70 cm, största bredd 2 m.

Jag nämnde ofvan, att i den öfre fyllningen träffades ymnigt med mindre, tunna kalkhällar. Möjligen har taket varit betäckt med kalkhällar, såsom bruket ännu är ute på Gotlands södra del, ehuruväl de takhällar, som der nu för tiden användas, pläga vara rätt väldiga.

Digitized by Google

I rät vinkel mot C och tätt intill densamma låg den fjerde, D. I min första berättelse — för 1886 — är denna kämpagraf betecknad med bokstafven C och den föregående med D. Undersökningens gång gjorde det emellertid nödvändigt att kasta om bokstäfvernas ordning.

Kämpagrafvens riktning var N—S + 20° Ö—V, dess längd något öfver 20 m och dess bredd 9,5 m, allt mellan ytterkanterna af muren, sedan denna blifvit blottad. Dessförinnan voro naturligen dimensionerna något större.

Vallarnes höjd före öppnandet var ungefär 75 cm öfver marken och deras bredd 3,5 m. I deras yta stack här och der murranden upp.

Det var vid ytterkanten af denna kämpagraf, som den förut omtalade grafkistan, hvilken jag undersökte redan år 1885, var anbragt.

Undersökningen leddes in från båda ändarne, hvilket gör, att siffrorna på ritningen äro kastade om hvarandra.

1. Vid norra ingången hittades nere mot bottnen på 40 cms djup ett *bryne* af fin sandsten, hvilket är tunnt och platt och begagnadt på både bred- och smalsidorna. Största bredd 4,2 cm, tjocklek 1,2 cm. Det är afbrutet på midten, der det varit smalare än åt ändarne.

2. På samma djup under myllan och alla småstenar, hvilka här förekommo ymnigt, lågo två *jernnycklar* och en liten fyrkantig, genomborrad *jernbit*. Nycklarne äro af samma slag som fig. 1 i tredje bandet, tredje häftet af *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift*, med den skilnad, att axet på dessa båda består af tvänne utspringande flikar, ej blott af en. Å den ena nyckeln, den minsta af dem båda, är mellanrummet mellan de båda flikarne något större än å den andra. Båda äro som vanligt i ändan omböjda som en ögla, i hvilken de burits.

Den lilla genomborrade jernplattan är tunn, fyrkantig, af 2 cm vidd.

Digitized by Google

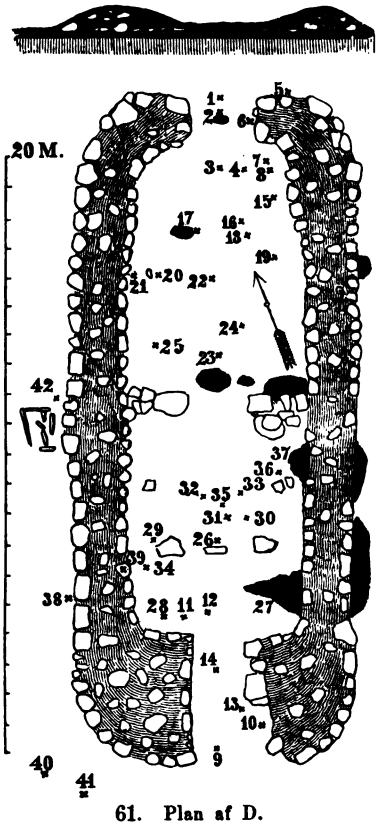

61. Plan af D.

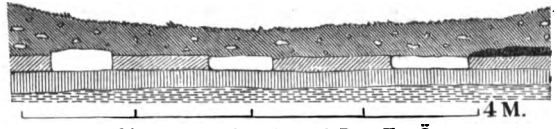

64. Genomskärning af D. V—Ö.

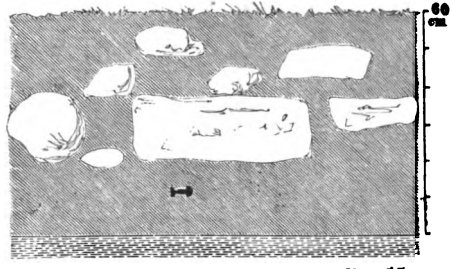

65. Genomskärning vid fyndstället 15.

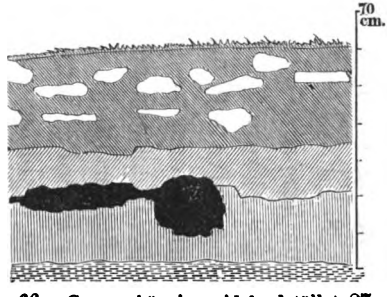

66. Genomskärning vid fyndstället 27.

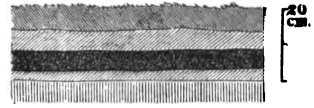

68. Genomskärning vid fyndstället 37 längre in i vallen.

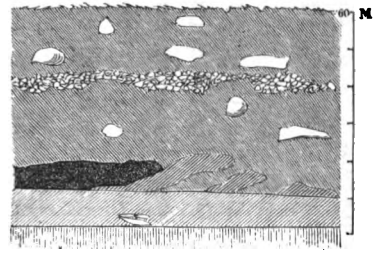

67. Genomskärning vid fyndstället 37.

62. Genomskärning af D.

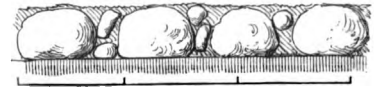

63. Genomskärning af D. Vestra vallen.

Digitized by Google

3. På samma djup låg en röd *smältklump af glas.* Hela ytan är vackert rödglacerad.

4. På samma djup hittades en bit, som ser ut som *slagg.*

5. Vid ändan af östra vallen hittades en mycket liten *barnvarpa* af gråsten. Den låg långt nere på samma djup som vallens botten. Dess diameter är endast 4 cm.

6. Vid inre sidan af samma vall och ej långt från 5 hittades en *gråstensvarpa*, något mindre än en ordinär mansvarpa.

7. I undre kanten af den samling små stenar, som vid norra ingången fanns under grästorfvan, låg en tillknackad *stenkula.*

Strax invid, men något högre upp under sjelfva gräsroten, låg en dylik *kula.*

8. På bottnen, å 45 cm djup, hittades en smal, tunn *jernbit*, böjd i ena ändan. Längd 8 cm, bredd 8 mm.

9. Nere på bottenleran lågo några *lerkärlsbitar.* Bitarne hafva tillhört ett kärl, som antagligen haft ungefär samma form som fig. 87 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ. IV). Godset är gult, hårdt och temligen fint samt 7—8 mm tjockt.

10. På samma djup lågo äfven några *lerkärlsbitar.* Flere af bitarne äro prydda med ornament, men hafva ej tillhört samma, utan tvänne särskilda kärl.

a. Det ena har varit helt litet, ej mer än 6 cm i mynningen. Hela kärlet har sannolikt ej varit mycket större än det lilla kärlet å fig. 82 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ VIII). Äfven formen har varit snarlik. Ornamenten utgöras af dels en enkel rad punkter, dels sneda streck, anbragta mellan linier eller ock mellan rader af punkter. Godset är grått, temligen fint och fast samt 3—4 mm tjockt.

b. Det andra kärlet har antagligen haft bruten buk, liksom M. 391 (typ X). Kring det öfre fältet af denna

Digitized by Google

har gått en upphöjd ås och en rand intryckta koncentriska cirklar. Godset är något mörkare än i a, fint och hårdt samt 4—5 mm tjockt.

11. Uppe under gräsroten låg en *varpa*, 9,5 cm vid.

12. På ett djup af 20 cm hittades en *stenkula*.

13. På bottnen hittades en samling *lerkärlsbitar*.

14. På ett djup af 25—30 cm låg spridd en samling *lerkärlsbitar*.

a. Ett kärl har antagligen varit snarlikt M. fig. 400 (typ V). Godset är groft och besatt med små glimmerkorn, mörkt, delvis ljust på yttersidan och omkring 6 mm tjockt. Kanten är något utsvald och afsneddad utåt.

b. Ett annat kärl har troligen haft samma form. Kanten är starkt utsvald i en ås. Godset är brunt, groft och besatt med små glimmerkorn samt 4—5 mm tjockt. På en bit ser man en intryckt rand.

c. Ett tredje har äfven antagligen haft liknande form, men dess kant har ej varit utsvald, utan jämntjock. Kärlet har varit rätt tunnt, endast 3—4 mm.

På en liten bit synes ett ornament af samma utseende, som träffats på några andra lerkärl från detta ställe, eller det å fig. 48 i tredje häftet af *Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum*. Samma ornament finnes på en bit från fyndstället G. Godset är mörkt och temligen fint.

d. Två bitar äro röda som tegelbitar. Huruvida de tillhört något kärl, är osäkert.

15. På 50 cm djup nere på bottnen invid muren hittades en alldeles bibehållen *bronsfibula*. Denna är mycket nära beslägtad med fig. 330 i Montelius, *Svenska Fornsaker*, från hvilken den skiljer sig hufvudsakligen endast derutinnan, att öfverstycket är halfmånformigt med nedböjda flikar. Den är väl bibehållen och nålen ännu rörlig. Längd 5 cm. (jfr fig. 69).

16. På 25 cm djup låg en *klotformig gråsten*.

Digitized by Google

17. På samma djup låg en samling *obrända nötben*. Det såg ut att vara hela öfverdelen af djuret. I närheten var jorden askblandad.

18. På 30—35 cm djup lågo några *lerkärlsbitar*.

a. Ett kärl har haft bruten buk liksom M. 391 (typ X), ehuru ej alldeles så skarpt. Kanten är litet afsneddad på inre sidan, för öfrigt jämntjock. Kärlet är troligen drejadt. Godset är groft, mörkt och 8—9 mm tjockt.

b. Af ett annat kärl hittades en enda stor bit. Det har varit ett stort kärl och tycks vara »tummadt». Godset är groft, ljust mot yttre sidan, mörkt mot den inre och 10—12 mm tjockt.

c. Af ett tredje, tunnare och säkerligen mycket mindre kärl hittades några bitar. Om kärlets form gifva de ej annan upplysning än att det varit insvängdt vid halsen. Godset är fint, mörkt och 3—4 mm tjockt.

19. Nere mot bottenhällen lågo två samlingar *lerkärlsbitar*.

a. Ett kärl har varit mycket tunnt, 2—3 mm, och fint samt haft kring halsen en liten upphöjd ås och nedanför denna tvänne ränder intryckta punkter. Godset är svart, ovanligt fint och fast.

b. Ett annat kärl har äfven varit mycket tunnt, 2—3 mm. Öfre delen har haft samma form som fig. 87 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ IV). Godset är grått, fint och fast.

c. Ett tredje har deremot varit tjockt, omkring 10 mm, och af groft, fast gods. Inre sidan är svart, den yttre ljus. Om formen lemna bitarne ingen antydan.

d. Ett fjerde kärl, af hvilket blott en bit finnes, har äfven varit tjockt, 6—7 mm, och af fast, ehuru groft, grått och i ytorna ljust gods. Buken har varit starkt svängd. Något mera antyder ej den funna biten om kärlets form.

e. Ett femte har haft halsen något mera insvängd än den under b omnämnda figuren, men har troligen för

Digitized by Google

öfrigt liknat denna. Godset är mörkt och liksom a och b fint och fast samt rätt tunnt, 4—5 mm.

f. Ett sjette har varit mycket stort och tjockt, 10 mm. Buken har varit svagt svängd. Kärlet ser ut att hafva varit »tummadt». Godset är groft och fast, mörkt, men på yttre sidan ljust.

g. Några grofva, men ej fullt så tjocka bitar som f, hafva troligen tillhört ett sjunde kärl. Om formen lemna de ingen upplysning. Godset är mörkt, fast samt 7—8 mm tjockt.

Några halfbrända benbitar finnas i samlingen.

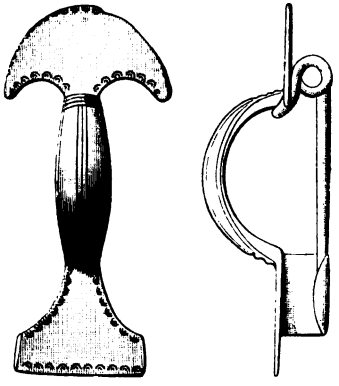

69.

Nära vid lerkärlsbitarne låg en större *stenkula*, 10 cm i genomskärning, och *en mindre*, 8 cm.

20. En liten *kista af kantsatta hällar* stod på bottnen, fyld med jord. Det enda, som här för öfrigt fanns, var en *benbit* och några små *kol*. Bredvid låg en samling *lerkärlsbitar*.

a. Ett kärl har varit skålformigt liksom M. 390 (typ I), men mycket större. Godset är groft och uppblandadt med små stenkorn, grått i brottet, men delvis ljust på yttre sidan och mörkt på den inre samt mycket tjockt, ända till 12 mm.

Digitized by Google

b. Ett annat har äfven haft samma form, men varit tunnare, omkring 8 mm. Godset är finare i detta än i det förra kärlet, samt temligen fast och grått.

c. Ett tredje kärl har haft svagt insvängd hals och varit tunnare än båda de föregående, 5—6 mm. Godset är grått samt temligen fint och fast.

21. Nere på bottnen inemot vestra muren lågo flere *lerkärlsbitar*. Alla bitarne hafva tillhört ett enda stort, lindrigt svängdt kärl utan hals. Det har sålunda något liknat fig. 8 pl. VI i Stråle, *Grafkärl funna i svensk jord*, (typ III), men varit trängre i halsen. Godset är groft och uppblandadt med små stenkorn, mörkt i brottet, men delvis ljust utanpå och 8—9 mm tjockt.

22. Nere på bottnen lågo flere *lerkärlsbitar*.

23. På samma djup låg en *jernbit* med nit i.

24. På 30 cm djup hittades en *kulformig sten;* tre slipytor synas. Största vidden 9,5 cm.

25. Nere mot bottnen låg en samling *lerkärlsbitar*.

a. Ett kärl har varit skålformigt och litet indraget vid mynningen. Kanten är jämntjock och afrundad. Godset är grått, inuti svart, groft och 6—7 mm tjockt.

b. Ett annat kärl har varit tjockt, 10 mm. Godset är groft och blandadt med små stenkorn samt 11—12 mm tjockt. Om kärlets form gifva bitarne ingen antydan.

c. Ett tredje kärl har varit tunnare, 7—8 mm. Godset är temligen fint och fast samt grått.

26. Två *brynstenar* af sandsten lågo, den större och gröfre under gräsroten, den tunnare och finare något djupare. De lågo nära hvarandra ofvanpå leran, som här gick fram.

Det större brynet, som är nästan lika tjockt å alla fyra sidorna, har varit begagnadt å tvänne af dessa. De två öfriga äro endast tillknackade. Det utgör hälften af ett bryne, som afbrutits på midten. Dimensioner: 11,5 × 4 × 3,5 cm.

Digitized by Google

Det andra har varit bredt och platt, men tunnt och har troligen varit rätt stort. Den funna biten är endast ett hörn af brynet. Det är begagnadt på en bredsida och en smalsida. Tjocklek 1,7 cm.

27. En stor samling *obrända ben* låg djupt nere under lerranden.

28. På ungefär 30 cm djup låg en genomborrad *galttand*. Tanden är i likhet med den från C 13 afsneddad liksom med ett skarpt snitt i ändan och har en vackert glänsande yta.

29. Lågt nere under leran låg ett litet *gråstensbryne*.

30. På ett djup af 30 cm låg en *jernmerla*, hvilken troligen tjenat som ändbeslag. I den böjda delen är den genomborrad. Vidd 3 cm.

31. På samma djup låg en *kulformig gråsten*, 7 cm vid.

32. På 35 cm djup, nere på bottnen, låg en liten *barnvarpa af gråsten*. Hon är nästan alldeles rund och har tydliga märken efter knackningen. Diameter 5,5 cm.

33. Under gräsroten låg en större, ehuru ej fullt ordinär *mansvarpa*, 10 cm vid.

34. I vestra vallen låg på ett djup af 30 cm, ofvanpå leran utmed denna sida, en större *förrostad jernbit*. Hvad det varit, kan man omöjligen se.

35. På ett djup af 20 cm, ofvanpå lerranden, lågo några grofva, egendomliga *lerbitar*, en fyrkantig ornerad med en bred, snedstreckad ås, några urgröpta, liksom de varit genomborrade med större hål.

36. Nere på bottnen lågo flere *lerkärlsbitar*. Derinvid lågo några kalkhällar, hvilka motsvarades af en sådan äfven på vestra sidan; men alla lågo högt uppe, tätt under gräsroten ofvanpå lerlagret, och kunna knappast hafva varit underlag för någon mellanvägg. Alla lerkärlsbitarne hafva tillhört ett kärl af samma skålform som M. 390 (typ I), men större än detta. Det har troligen

Digitized by Google

varit »drejadt». Godset är grått, hårdt och temligen fint samt 7—8 mm tjockt.

37. Nere på bottnen låg en samling *obrända djurben* och ofvanpå dem *delar af ett lerkärl.* De lågo ända in under muren, hvilken dock här var bristfällig, så att stenar saknades på denna punkt. Lagringen var här mycket egendomlig, som af genomskärningen ses: först bottenleran, så ljus lera af samma slag, som så allmänt förekom i södra delen, sedan strimmor af blålera, så askfläckar, så mylla och uppe i den lerklumpar, hvilka sutit som tätning i en vägg.

38. I ytterkanten af vestra vallen under myllan låg en stor, platt, på undersidan något *kullrig gråsten,* som säkerligen användts såsom löpare. Den passar alldeles till fördjupningen i 39. Dimensioner 27 × 18 × 6 cm.

Strax intill låg äfven på samma djup en *kulformig gråsten,* 8 cm i diameter.

39. Ofvanpå samma vall låg lös en *malsten.* Längd 60 cm, bredd 45 cm.

40. Under myllan, utanför vestra murens södra ända, låg en ofantlig samling *lerkärlsbitar.* Ofvanpå låg ett och annat *ben* och öfverst några kalkflisor. Bland bitarne finnas många, som hafva ett groft, af små stenkorn fullsatt gods. Troligen hafva de tillhört tvänne kärl, det ena med gröfre, det andra med något finare gods.

a. Det förra har haft platt botten, halsen nästan rakt uppgående med högst obetydlig insvängning och tjock kant. Godset är grått, 7—8 mm tjockt. Kärlet ser ut att vara »tummadt».

b. Det senare har äfven haft platt botten och varit något insvängdt vid halsen och tjockt i kanten. Godset är grått, 6—7 mm tjockt. Kärlet ser ut att vara drejadt.

c. Ett tredje kärl, af hvilket inga kant- eller bottenbitar hittades, är ej fullständigt genombrändt, enär bitarne äro gula på yttersidan, gråa på den inre. Godset är tem-

Digitized by Google

ligen fint och omkring 8 mm tjockt. Kärlet är troligen drejadt.

d. Huruvida de återstående bitarne tillhört ett eller tvänne andra kärl, är svårt att afgöra. Några med temligen tjock kant förekomma. Godset är temligen fint, grått och 6—8 mm tjockt.

41. På bottnen, under myllan, hittades en *bentärning*. Den har samma aflånga form som M. 360, men har valören på hvarje sida betecknad med cirklar, ej med streck (fig. 70). Å ena långsidan är 1 angifven med

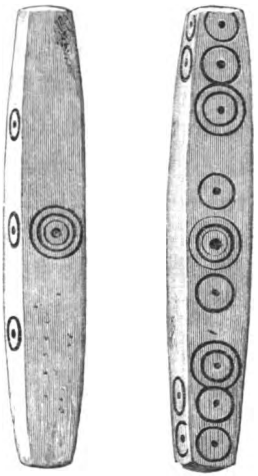

70.

3 koncentriska cirklar, å andra 3 med 3 enkla cirklar, å tredje 9 med 3 grupper cirklar — i ändgrupperna är den innersta cirkeln dubbel, de yttersta två enkla; i midtgruppen är midtcirkeln tredubbel, sidocirklarne enkla — å den fjerde 4 med två par enkla cirklar, ett par i hvarje ända. Tärningen är vidare på midten och afsmalnar mot ändarne. Längd 6 cm, bredd 9 mm.

42. Bland det öfre stenlagret låg en *kulformig, något skadad gråsten*, 10 cm i diameter. Några slipytor synas.

Digitized by Google

Af enstaka *lerkärlsbitar*, som hittades i södra vallen, hafva några tillhört

a. Ett tjockt — 10 mm — kärl, hvars gods är grått och något glimmerblandadt.

b. Ett annat kärl, af hvilket en kantbit hittades, har varit skålformigt.

I norra ändan af vestra vallen hittades *bitar efter flere lerkärl.*

a. Ett kärl, af hvilka några bitar finnas, har varit tjockt, 10 mm, och är af groft, sten- och glimmerblandadt gods.

b. Ett annat kärl af grått, fast och temligen fint gods har äfven varit rätt tjockt, omkring 8 mm.

c. Ett tredje kärl, äfven af fast, grått och temligen fint gods har varit jämntjockt — 4—5 mm — ända upp i öppningen, hvilken varit litet insvängd.

I södra afdelningen af samma vall hittades äfven några bitar; de hafva tillhört ett kärl, som varit nästan skålformigt. Uppe mot mynningen är en svag insvängning. Kärlet har varit tjockt — 8—10 mm — vid buken, tunnare upptill. Kanten är lika tunn, som kärlet är upptill för öfrigt, ej utsväld. Godset är groft, uppblandadt med stenkorn, grått i brottet, svart invändigt, men ljust utvändigt.

I midten af samma vall hittades äfven några *lerkärlsbitar*, hvilka äro högst ofullkomliga lemningar af de kärl de tillhört.

a. Ett har varit stort och tjockt, 10 mm. Godset är groft och hårdt.

b. Ett annat har äfven varit hårdt, men tunnt, 3—4 mm. Godset är mörkt. Kärlet har haft buken skålformigt svängd från den platta bottnen. Det ser ut som kärlet varit drejadt.

c. Af ett tredje finns endast en bit af mynningskanten, som visar, att kärlet haft kort insvängd hals. Godset är rödt, fint och hårdt samt 3—4 mm tjockt.

Digitized by Google

d. Ett fjerde har haft liknande underparti som b. Godset är ljusgrått, groft, men temligen fast och 5—6 mm tjockt.

e. Af ett femte finnas två bitar, som dock ej lemna några upplysningar om kärlets form. Godset är mörkt, hårdt och temligen fint samt 7—8 mm tjockt.

f. Af ett sjette finnas äfven endast några små bitar, som ej visa annat, än att det varit tunnt, 3—4 mm, och af fast, temligen fint gods.

I östra vallen hittades äfven en mängd *lerkärlsbitar*.

a. Ett kärl tyckes hafva varit skålformigt och något litet insvängdt under mynningen. Kanten är afrundad. Godset är mörkt, groft och stenblandadt samt 10 mm tjockt.

b. Ett annat kärl har varit mera indraget under mynningen och har troligen haft samma form som fig. 84 i Ulfsparre *Svenska Fornsaker* (typ VI). Godset är rödt, väl genombrändt och hårdt, ehuru groft, samt 12—13 mm tjockt. Kanten är något utsvald och tillplattad ofvantill. Kärlet har haft en vidd af 25—26 cm och således varit rätt stort.

c. Ett tredje har antagligen haft samma form som fig. 87 i nyssnämnda arbete (typ IV). Endast en bit af kanten finnes qvar. På inre sidan sitta qvar lemningar af något mörkt ämne. Godset i kärlet är mörkt, groft och 6—7 mm tjockt.

d. Ett fjerde har haft bruten buk liksom M. 391 (typ X). På öfre sidan af buken har det haft upphöjda åsar, som gått längs med och snedt öfver. Godset är mörkt, fint och fast samt 3—4 mm tjockt.

e. Ett femte har äfven varit tunnt, 5 mm, men har haft annan form än d och sannolikt samma som c. Godset är mörkt och temligen fast, ehuru ej så fint. Mynningskanten är litet utsvald och öfverst platt.

f. Ett sjette har haft sin öfre del så formad som fig. 2 pl. III i Undset, *Jernalderens Begyndelse i Nord-*

Digitized by Google

europa (typ II). Godset är mörkt, hårdt, ehuru groft och 7—8 mm tjockt. Mynningskanten är något utsväld och afplattad upptill.

g. Ett sjunde har antagligen haft samma utseende som c. Mynningskanten är jämntjock och afrundad upptill. Godset är groft, uppblandadt med små stenkorn och skört, svart och 7—8 mm tjockt.

h. Ett åttonde har äfven troligen haft samma form. Mynningskanten är afrundad. Godset är mörkt och groft samt 7—8 mm tjockt.

i. Ett nionde har varit temligen väl genombrändt, ehuru dess gods är groft. Om kärlets form gifva ej bitarne någon annan antydan, än att det haft något insvängd hals. Godset är ända till 7 mm tjockt.

j. Ett tionde har äfven haft svagt insvängd hals. Det har varit ett stort kärl. Troligen är det drejadt. Godset är mörkt, groft, men fast och 8 mm tjockt.

k. Af ett elfte kärl finns en bit af buken. Godset är brunt, temligen fint och fast samt 5—6 mm tjockt.

l. Af ett tolfte finns endast en liten bit af mynningskanten, som visar, att kärlet haft låg, insvängd hals. Godset är mörkt, temligen fint och fast samt 7—8 mm tjockt.

I samlingen finnas äfven några små *grå lerklumpar*, som hafva varit fastsmetade på trä, några bitar *slagg* af något smält föremål och en liten *bränd benbit.*

Några enstaka *lerkärlsbitar* hittades äfven i södra ingången. Bland dessa låg en liten svart *benbit.*

a. Ett kärl har varit snarlikt M. fig. 400. Kanten är svagt utsväld. Godset är mörkt både i brottet och ytorna, groft och uppblandadt med små stenkorn samt omkring 10 mm tjockt.

b. Ett annat kärl, af hvilket blott två bitar hittades, har haft mynningskanten skarpt utsvängd. Godset är mycket groft och uppblandadt med stenkorn, grått och 8 mm tjockt.

Digitized by Google

c. Ett tredje kärl har varit starkt insvängdt under mynningen och troligen liknat fig 84 i Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ VI), men varit mycket mindre än detta. Godset är temligen tunnt, 4—5 mm, mörkt och groft. Troligen är kärlet drejadt.

Slutligen må anmärkas, att en *malsten* låg ofvanpå södra ändan af vestra vallen, samt att vid utsprånget på vestra gafveln påträffades en liten sättning af kalkhällar, som liknade en *kista*, men ej innehöll något anmärkningsvärdt.

Obrända djurben påträffades här liksom i de öfriga kämpagrafvarne liggande här och der.

Närmaste lagret under gräsroten bestod i allmänhet i denna kämpagraf, synnerligast åt ändarne och utmed vallarne, af en massa *småsten*, hvilken väl blifvit påkörd från åkern i senare tider.

Murarne i D voro i bottnen lagda af gråstenar, hvilka i synnerhet i vestra vallen hade ansenliga dimensioner, och derofvanpå merendels af kalkhällar. Ehuru det ej här, liksom öfverallt på denna plats, var långt till bottenhällen, så hade man dock ej gräft sig ned till denna och lagt gråstenarne derpå. För öfrigt voro murarne som vanligt fylda med jord. Murarnes höjd öfver marken befanns, sedan de blifvit aftäckta, vara 60—70 cm. Deras bredd vexlade rätt betydligt. Smalast var östra vallen, ej fullt 2 m, den vestra något bredare. Åt S tilltogo båda betydligt i bredd, så att den södra gafveln uppgick ända till öfver 4 m i bredd. Hvarföre muren gjorts så bred åt detta håll, kan jag ej förklara.

Formen på denna grundval skiljer sig, som man af planritningen ser, från A och B i det afseendet, att ändarne äro starkare ovalformigt indragna. Träväggarne, som hvilat här ofvanpå, måste då äfven haft samma svängda form.

Att träväggar äfven här varit resta ofvanpå muren, bevisas af att här, liksom i C, lerstycken hittades, hvilka

Digitized by Google

sutit som tätning mellan bjelkarne. Anmärkningsvärdt är det sätt, hvarpå dessa lerstycken förekommo. Såsom under fyndstället 37 är omnämndt, lågo de nämligen högt uppe under myllan. När jag ställer detta tillsammans med det förhållandet, att aska och kol visserligen i små fläckar här och der förekommo i denna kämpagraf, men i allmänhet i obetydlig mängd i jämförelse med de tre öfriga, så tror jag man deraf kan draga den slutsatsen, att den byggnad, som här stått, ej brunnit ned, utan fått förfalla samt småningom multnat ned, hvarvid väggtätningen kommit att lagra sig upptill. Under det att de öfriga tre husen förstörts af brand, har detta, ehuru beläget nära intill C, räddats undan denna, men sedermera öfvergifvits.

Under det nyssnämnda fyndstället 37 gick en intensiv askrand djupt nere. Jag följde den långt in under vallen både på ytter- och innersidan. Muren bestod här af grå-stenar, som ej syntes vara rubbade ur sitt ursprungliga läge. På båda sidorna låg askan på vanlig ljus lera. Huru askans förekomst under dessa omständigheter skall förklaras, vet jag ej.

Något längre åt S förekom äfven på ömse sidor om muren ett dylikt asklager, men af större vidd än det föregående.

Slutligen förekom det i södra ingången under leran askblandad jord.

Liksom i A voro här på sidoväggarnas midt tvänne stora utsprång anbragta, hvilka påtagligen uppburit en skiljevägg, som delat huset i tvänne hälfter. Den norra af dessa afdelningar har utgjort ett enda rum af 9 m längd och 6 m bredd mellan murkanterna, således något mera mellan väggarna. Det södra rummet har varit något mindre af omkring 7 m längd. Huruvida detta inre rum varit odeladt, är tvifvelaktigt. De tre kalkhällarne åt S hafva möjligen äfven uppburtit någon skiljevägg, i alla

Digitized by Google

händelser någon ställning med golffast stöd, hvilken kanske varit någon »þverpallr».

Detta inre (södra) rum har antagligen haft golfvet täckt med lera. Här förekom nämligen öfverallt ljus lera, som låg på sådant sätt, att man måste antaga, att den blifvit med afsigt ditlagd. Man har alltså haft något särskildt skäl, hvarför man med mera omsorg omsett denna inre del af huset, vare sig att den innehållit sängplatser eller skälet varit något annat. —

Förra året genomgräfde jag till en del en plats N om A, 14 m derifrån, hvarest *jorden var svart och askblandad.* Jag undersökte nu stället fullständigt och fann, att den svarta jorden sträckte sig öfver en yta af 3 m. Den var uppblandad med *obrända ben* och *lerkärsbitar.* Äfven en *gråstensvarpa* hittades här, liggande på ett djup under markens yta af 30 cm. Platsen är på plankartan fig. 72 utmärkt med E.

Lerkärlsbitarne hafva tillhört åtminstone 2 kärl.

a. Det ena kärlet har antagligen varit snarlikt M. 400 (typ V). Kanten är jämntjock och afrundad upptill. Godset är groft, grått och 8—10 mm tjockt.

b. Det andra har troligen haft högre och mera insvängd hals. Godset är mörkt, fast och temligen fint, tjockast närmast nedanför halsen, 7—8 mm. —

Strax S härom vidtog en annan dylik fläck F af lika stor vidd. Här förekommo *lerkärlsbitar* ännu ymnigare. Här hittades äfven två bitar af *brynen* och 3 runda stenar, af hvilka två, som nu äro skadade, varit alldeles klotrunda, och den tredje har små tillknackade ytor. Antagligen får man betrakta dessa båda platser som afskrädeshögar, dit man burit ut aska från huset. Dervid har då ock ett och annat föremål fått följa med. Jag hade dock hoppats finna mera här än hvad jag gjorde. Lerkärlsbitarne hafva tillhört fem olika kärl.

Digitized by Google

a. Ett kärl, af hvilka många bitar finnas, har haft den vanliga formen, ungefär som M. 400 (typ V). Godset, som är fullsatt med små glimmer- och stenkorn, är grått, 7—8 mm tjockt och jämntjockt ända upp till mynningen.

b. Ett annat, hårdt brändt, tyckes hafva haft samma form. Bitarne äro svarta på insidan, gula på den yttre. Godset är 6—8 mm tjockt. Troligen är kärlet drejadt.

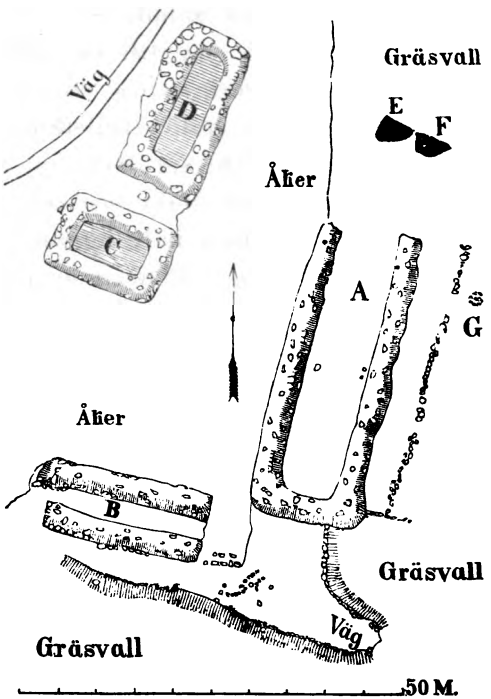

72.

c. Ett tredje kärl har haft rakt uppstående kant ungefär som A. 63, a, men är tunnare än detta. Godset är mörkt, temligen fint och 3—4 mm tjockt. Troligen är kärlet drejadt.

d. Af ett fjerde kärl hittades endast en liten bit af kanten, som småningom afsmalnar upptill.

Digitized by Google

e. En liten jämntjock kantbit har troligen tillhört ett femte kärl.

Af brynena är det ena ljust och af något gröfre sandsten, 3 cm bredt och 1,8 cm tjockt, det andra är mörkare och mindre, flitigt användt på alla sidorna med märken efter ett uddhvasst föremål på ena bredsidan samt 2,5 cm, men smalare å ena ändan och 1,5 cm tjockt. Båda äro blott hälften af brynen, som brustit midt itu. —

Ö om A, på 9 m afstånd, syntes å jordytan en liten rund oredig stenläggning af något öfver 1 m vidd. (G på kartan). Jag fann här en liten, 5,4 cm lång *bronsnål* med platt, genomborradt hufvud, flere små *lerkärlsbitar* samt obrända *benskärfvor*. Äfven något *aska* förekom här. Lerkärlsbitarne hafva tillhört åtminstone fyra kärl.

a. Ett kärl, hvars hals gått skarpt in från buken, har varit försedt med ornament, bestående dels af qvadrater af små intryckta rutor liksom på fig. 48 i tredje häftet af *Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum*, hvilka äro anbragta på halsen, dels af böjda linier på hvardera sidan af en intryckt punkt, anbragta på bukens öfre del. Godset är grått, temligen fint och 5 mm tjockt der det är tjockast.

b. Ett annat kärl har haft en svag insvängning under kanten och tyckes hafva varit skålformigt. Kanten är jämntjock och afrundad. Godset är groft, besatt med glimmerkorn, fast och tjockt, 10—12 mm.

c. Ett tredje har haft samma form, men tunnare gods. Detta är groft, fast, mörkt och 7—8 mm tjockt.

d. Ett fjerde har äfven haft samma form. Mynningskanten är dock här tillplattad i stället för afrundad. Godset är grått, temligen fint och fast samt 6—7 mm tjockt. —

I samma längdriktning som A samt N om E och F, på 30 m afstånd från dessa senare fyndställen, alldeles bakom Rings ladugårdslänga var en stenblandad förhöjning i marken af 20 m längd och 10 m bredd. Jorden var

Digitized by Google

här på en yta af 6 m vidd starkt *askblandad*. Här hittades 7 *kulformiga stenar*, af hvilka en är ovalt tillslipad, en något platt tillslipad och en försedd med flere slipytor. Platsen är betecknad med H, möjligen har äfven denna plats varit en afskrädeshög. Här hittades äfven *lerkärlsbitar* som synas hafva tillhört tre kärl.

a. Ett kärl, af hvilket flere bitar finnas, har varit mycket svagt insvängdt vid halsen, från hvilken sedan mynningskanten sticker temligen rakt upp. Mot bottnen deremot har kärlet ej varit insvängdt. Bottnen har varit platt. Kärlet har sålunda varit snarlikt fig. 87 hos Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* (typ IV). Godset är groft, grått i brottet, gult i ytan, uppblandadt med små stenkorn och 10—12 mm tjockt.

b. Ett annat kärl, af hvilket blott några få bitar funnos, har varit tunnare, 5—7 mm. Godset är grått och rätt fint.

c. Ett tredje kärl tyckes en helt tunn bit hafva tillhört.

Kämpagrafven vid Åby i Bro.

Hemmansegaren L. J. Nilsson, Lilla Åby i Bro socken på Gotland, begärde för uågra år sedan hos k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien att få borttaga en i hans åker, Qvi-åker, befintlig kämpagraf. Akademien lemnade härpå det svar, att fornlemningen först borde undersökas. Med anledning häraf och då Nilsson anhöll, att jag innevarande sommar måtte verkställa en sådan undersökning, gick jag hans önskan tillmötes, så mycket hellre som sommarens arbete för öfrigt så godt som uteslutande egnats kämpagrafvar och jag sålunda nu fick tillfälle göra iakttagelser i ännu en dylik.

Kämpagrafven befanns vara af det vanliga slaget, tvänne jämnlöpande jordvallar, i hvilka här och hvar en

Digitized by Google

gråsten stack upp. Vallarne gingo i N—S + 10° Ö—V. Den östra vallens norra ända hade för länge sedan borttagits och stället inlagts i åkern. Äfven mellanrummet mellan vallarne har en tid brukats som åker. Åt S. var en ingång lemnad mellan vallarne, som här gingo in emot hvarandra med korta tvärvallar. Vallarnes höjd öfver den omgifvande marken var omkring 1 m. De bestodo hufvudsakligast af gråstenar och jord.

1. I vestra vallens ytterkant hittades på bottenleran en liten *stenkula*, som har några slipytor. Största genomskärning 8 cm.

2. Några små *lerkärlsbitar* lågo nere på bottenleran under en kalkflis.

3. I östra vallens ytterkant lågo rätt många *lerkärlsbitar* nere på bottenleran.

4. På samma sida och samma djup låg en skadad *gråstenskula*.

5. Nära derintill och på samma djup lågo några *lerkärlsbitar* och *obrända ben*.

6. I ytan af samma vall låg en half *stenkula* 10 cm i diameter.

På samma ställe, men nere på leran, lågo några *lerkärlsbitar*.

7. Vid yttersidan af samma vall låg nere på ören en tunn *gråsten*, som ser ut att hafva varit använd som *bryne*.

8. Vid östra vallens södra ända lågo på 30 cm djup några *lerkärlsbitar*, deribland en af ett kärl med svängd hals.

9. Under myllan låg en något skadad och groft *tillknackad gråsten*, 9 cm i diameter.

10. Nere mot botten, å 30 cm djup, låg en *romersk denar*. Åtsidans bild är någorlunda tydlig, men frånsidans alldeles utplånad. Myntet är för öfrigt illa åtgånget.

11. På ungefär 40 cm djup låg en väl tillknackad *gråstensvarpa*, 10 cm i diamater.

Digitized by Google

12. Fram emot grundvalens midt träffades under myllan en lång *rand af aska*, som åt N. var starkt uppblandad med kol. Ett kolstycke var lemning efter ett träd, som hållit ända till 45 cm i bredd. Den norra ändan var omgifven af små kalkstenar och gråstenar. De senare åtminstone tycktes vara brända. Bland askan i södra delen hittades rätt mycket *brända ben.*

13. Inemot vestra muren låg på 40 cm djup en stor samling *lerkärlsstycken*, flere ganska stora. Trakten omkring var uppblandad med *aska* och något *kol.*

14. Invid vestra muren hittades rätt många *lerkärlsbitar.*

15. Invid östra muren hittades på omkring 50 cm djup delar af ett stort *lerkärl.*

16. På 50 cm djup låg en *stenkula.* Flera slipytor synas. Diametern 9 cm.

17. På 10 cm djup hittades en *jernborr.*

18. På 40 cm djup, nere i vestra vallen låg en grå-sten, som var slätslipad på ena sidan och såg ut att hafva varit använd som *malsten.*

19. På 10 cm djup hittades en *stenkula*, knackad i flere ytor. Några af dessa tyckas vara slipade. Diametern 8 cm.

20. Bland askan i nordvestra hörnet hittades en *pilspets af jern.*

21. På ungefär 20 cm djup låg en vacker *löpare* med två motsatta sidor slätslipade och för öfrigt tillknackad rundt om. Höjd 6 cm, vidd 8 cm.

22. Nära derintill, nere på bottnen, låg en temligen stor *gråsten i form af ett tresidigt prisma*, med afrundade och slätslipade ytor. Han ser ut att hafva varit begagnad för något ändamål. Längd 28 cm, bredd 16 cm.

23. På ungefär 20 cm djup låg en mindre, platt *gråsten*, som äfven är slät på de båda platta sidorna och ser ut att vara begagnad. Längd 13 cm, bredd 10 cm, höjd 6 cm.

Digitized by Google

24. Under myllan hittades uppe bland stenarne, och således ofvanför askan, i nordvestra hörnet en *skära af jern.*

I östra vallen hittades äfven en half *stenkula,* med en vacker slipyta. Vidd 9,5 cm.

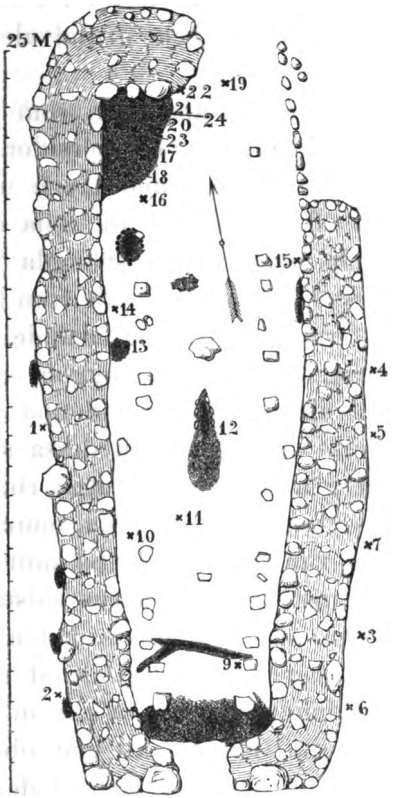

73

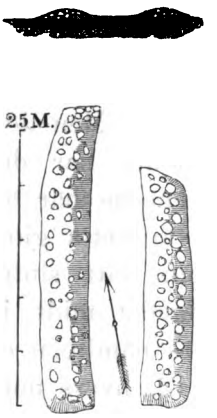

74.

Vallarne bestodo i allmänhet blott af jord och ett lag större gråsten derofvanpå, stundom af tvänne lag. Vid södra ingången voro stenarne mycket stora. I allmänhet voro de ej högre än 70 cm.

Planritningen af denna kämpagraf visar flere intressanta sidor.

Anmärkningsvärdt är först, att sidorna äro starkt svängda, starkare än förhållandet var med A och D vid

Digitized by Google

Rings. Sidoväggarne måste således äfven här hafva haft svängd form.

Vidare har södra gafveln varit rätt betydligt smalare än den norra. Den förras mått är invändigt endast 4,5 m, under det att den senares är 6,50. Detta i förening med vallarnes ojämna linier ger åt hela grundvalen ett oregelbundet utseende.

Mest anmärkningsvärda äro de kalkhällar, som ligga parvis midt emot hvarandra vid murarnes innersidor. De ligga, som man ser, rätt tätt intill hvarandra och uppgå till 13 par, det ena dock ofullständigt. De följa äfven väggarne temligen noga och bilda samma svängda linier som dessa. Men det mellersta paret, det sjunde från hvardera ändan, har dock ett från de öfriga afvikande läge, enär stenarne här äro indragna tätt intill väggen. Utan tvifvel är detta gjordt med afsigt. Hvilken denna varit, kan man lätt sluta sig till. Midt emellan dessa stenar och ungefär midt i det af grundvalen omslutna rummet träffades nämligen en långsträckt fläck af aska, omnämnd under 12, hvars norra ända var omgifven af på kant satta små hällar. Säkerligen har man här den forna eldstaden. Om nu, som man kan antaga, de 13 stenparen hafva uppburit några stöd af trä, så har man dragit de af dessa, som stått närmast elden, så långt från denna som möjligt, för att de ej skulle skadas deraf, och för att man obehindradt skulle kunna passera mellan eldstaden och den inrättning, som stöden uppburit. Hvad denna varit är naturligen vanskligt att med säkerhet afgöra. Så mycket kan man väl antaga, att de åtminstone uppburit väggfasta bänkar och möjligen sängar. De kunna ock fortsatt högre upp, så att de äfven burit opp takets sidoåsar. Att så pass stora hällar anbragts som underlag och att de lagts med sådan omsorg, synes mig tala för att stöden eller, om jag får begagna sagotidens terminologi, sulerna upp-

Digitized by Google

burit en större tyngd än endast sidobänkarne och att de sålunda nått upp till taket.

En stor häll N om eldstaden oeh en liten S derom förtjena äfven att påpekas.

Några lemningar efter väggtätning af lera hittades ej här, som kunna bära vittnesbörd, att väggarne varit af bjelkar. Men detta är väl dock troligt.

Några förkolnade stockar hittades liggande tvärs öfver den södra ändan. Antagligen hafva de tillhört taket.

I denna ända träffades äfven rätt mycken aska, liksom i nordvestra hörnet. För öfrigt fanns här och der en liten askfläck. Så stark är dock ej askan här, att man kan antaga, att byggnaden härjats af eld, såsom förhållandet varit med A—C vid Rings.

Antagligen har hela byggnaden utgjort ett enda rum af 22 m, nära 75 fots längd. Anblicken af denna sal med dess sidostöd och med dess i midten flammande eld, har säkerligen varit rätt ståtlig. Af alla de hittills undersökta grundvalarne ger denna en bild, som mest motsvarar den man känner från sagotiden.

Sedan den detaljerade redogörelsen för undersökningen af kämpagrafvarne vid Rings och Åby härmed är afslutad, vill jag för lättare öfversigts skull försöka lemna en sammanfattning af de gjorda fynden och de vunna resultaten.

Fornsaker.

För att vinna en klar öfverblick öfver fyndens beskaffenhet och antal har jag sammanfört dem i följande tabell.

Digitized by Google

	Rings.				Åby.	Summa.
	A.	B.	C.	D.		
I. *Mynt.*						
Denarer	3	—	—	—	1	4
II. *Föremål af guld.*						
Betalningsring	1	—	—	—	—	1
III. *Föremål af brons.*						
Fibula	—	—	—	1	—	1
Nål	1	—	—	—	—	1
Fragment	—	—	1	—	—	1
IV. *Föremål af jern.*						
Celt	1	—	—	—	—	1
Spjutspets	—	—	1	—	—	1
Pilspetsar	1	—	2	—	1	4
Skäror	—	—	1	—	1	2
Knifvar	4	—	2	—	—	6
Kil	1	—	—	—	—	1
Ringklocka	1	—	—	—	—	1
Borr	—	—	—	—	1	1
Nycklar	1	—	—	2	—	3
Spikar	—	—	2	—	—	2
Ring	1	—	—	—	—	1
Andra föremål och fragment	3	2	—	—	5	10
V. *Föremål af ben.*						
Pilspetsar	2	—	—	—	—	2
Speltärning	—	—	—	1	—	1
Spelbricka	1	—	—	—	—	1
Prylar	3	1	—	—	—	4
Krok	1	—	—	—	—	1
Föremål prydda med små cirklar	1	1	—	—	—	2
Galttänder med eller utan hål	—	—	2	1	—	3
Sländtrissa	1	—	—	—	—	1
Islägg	1	—	—	—	—	1
Andra arbetade föremål	—	1	—	—	—	1
Transport	28	5	11	5	9	58

Digitized by Google

	Rings.				Åby.	Summa.
	A.	B.	C.	D.		
Transport	28	5	11	5	9	58
VI. *Föremål af glas.*						
Skärfvor	—	—	2	1	—	3
VII. *Föremål af sten.*						
Urholkade malstenar	6	2	1	2	1	12
»Löpare» till d:o	25	4	6	11	8	54
Mansvarpor	—	—	1	3	1	5
Barnvarpor	—	1	4	2	—	7
Brynen	5	4	4	4	1	18
VIII. *Föremål af lera.*						
Sländtrissa	1	—	—	—	—	1
Perla	1	—	—	—	—	1
Fyrkantiga lerklumpar	3	—	—	—	—	3
Silformigt genomborrad lerbit	1	—	—	—	—	1
Lerkärl typ I (= Montelius 390)	—	—	1	3	—	4
D:o typ II (= Undset pl. III. fig. 2)	2	2	—	1	—	5
D:o typ III (= Ståle VI: 8)	—	—	—	1	—	1
D:o typ IV (= Ulfsparre 87)	4	2	—	6	3	15
D:o typ V (= Montelius 400)	3	3	2	7	—	15
D:o typ VI (= Ulfsparre 84)	3	2	2	2	1	10
D:o typ VII (= Ulfsparre 86)	—	1	—	—	—	1
D:o typ VIII (= Ulfsparre 82)	—	—	—	1	—	1
D:o typ IX (= Montelius 395)	—	—	2	—	—	2
D:o typ X (= Montelius) 391)	1	2	2	3	—	8
D:o andra skålformiga	14	1	4	3	—	22
D:o af obestämbar form	52	20	10	31	6	119
Kärl med öra	1	—	1	—	—	2
Kärl med fötter	1	—	—	—	—	1
Summa	151	49	53	86	30	369

I denna tabell äro föremålen från fyndställena E—H vid Rings ej inräknade.

Digitized by Google

Oaktadt sålunda fyndställena E—H äro uteslutna, uppgå samtliga gjorda fynden af fornsaker till 369.

Mer än hälften af denna siffra utgöres dock af *lerkärl*, hvilka för Rings uppgå till den betydliga siffran 196, eller i rundt tal 200. I många fall har det varit omöjligt utforska kärlens ursprungliga form, men de, med hvilka sådant lyckats, visa flere olika former. Den i grafvarne vanliga typen M. 395 (typ IX) förekommer endast i 2 ex. och de med samma typ beslägtade Ulfsparre, *Svenska Fornsaker* fig. 82 och 86 (typerna VIII och VII) endast i hvardera 1 ex.

Vanliga äro deremot kärl af samma form som Ulfsparre 84 (typ VI) och 87 (typ IV) eller M 400 (typ V), hvilka förekomma i resp. 9, 12 och 15 ex., liksom i allmänhet skålformiga kärl äro allmänna, 22 ex. Troligen hafva alla dessa kärl varit använda för olika ändamål inom hushållet. De stora tjocka, med grofva kanter, hvilka man icke känner från grafvarne, torde hafva varit använda för matens förvaring och tillagning, de mindre, skålformiga, hafva begagnats vid måltiderna. Lerkärlen hafva sålunda gjort samma tjenst som både grytor och porslinskärl i nutida hus. Deraf förklaras deras ofantligt stora antal.

Huruvida deremot de elegantare kärlen af formen M. 391 (typ X), hvilka äro vanliga i grafvar från romerska tidsinflytandet [1], hafva gjort tjenst vid matens förvaring m. m. såsom de öfriga, är vanskligare att säga. Det är dock anmärkningsvärdt, att de förekomma i så pass stort antal som 8.

Ornament äro sällsynta å lerkärlen vid Rings, hvilket äfven stärker antagandet, att kärlen gjorts för praktiska ändamål. När ornering förekommer, så är den vanligen anbragt på kärl af den nyssnämnda formen M. 391 (typ

[1] Om kärl af detta slag se *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift*, del 7 s. 116 och 117.

Digitized by Google

X), hvilken typ framför andra gotländska kärl är känd för sin rika ornamentik. Särskild förtjena kärlen från B. 20 och 22, C. 1 och 32 att påpekas för de många vexlande figurer, som på dem äro anbragta, och hvilka under de respektiva fyndsiffrorna beskrifvits. Särskildt är tetraskeleornamentet å det sistnämnda anmärkningsvärdt.

Men vacker ornering förekommer dock äfven å ett kärl af annan form, nämligen å D. 10:a, hvilket haft sådan form som Ulfsparre fig. 82 (typ VIII).

Man kunde vänta sig, att lerkärl med öra äfvensom sådana med fötter skulle förekommit här, der kokkärl af lera företrädesvis måtte hafva begagnats, men så har ej varit förhållandet, såvidt fynden gifva vid handen. Bådadera äro mycket sällsynta. Ett öra till ett kärl, som hängts upp, är det från A. 65. I detta enda fall, då ett ben förekom, befanns detta vara glaseradt, ett af de två exempel på glasyr, som förekomma vid Rings [1].

Närmast i antal efter lärkärlen komma de mestadels i klotformig, men äfven stundom i oval form *tillarbetade stenar*, hvilka jag i tabellen satt under den gemensamma benämningen löpare till handqvarnar. Att alla tillarbetats för detta ändamål, vågar jag ej påstå, men att flere af dem användts härtill, visas af slipytorna. Dessa stenar uppgå emellertid till den stora siffran 52.

Malstenarne äro ej heller få, de uppgå till 12.

Brynena äro åfven talrika, ej mindre än 18.

Varporna uppgå till det jemförelsevis stora antalet af 12, af dem 7 för barn och 5 för män.

För öfrigt förekomma inga föremål i större mängd, endast enstaka föremål, eller på sin höjd 2—4. Detta är ock helt naturligt, då i allmänhet intet annat blifvit liggande qvar i de gamla hustomtningarne än sådant, som man tappat eller kastat bort.

---

[1] Äro de två glacerade lerkärlen samtida med det öfriga? *Red.*

Digitized by Google

Jämför man närmare denna tabell med sådana från grafundersökningar, så skall man finna en påtaglig skilnad. I de senare träffar man inom samma graffält vissa grupper af saker, och omvexlingen är ej synnerligen stor, emedan man antagligen följt vissa gängse plägseder och häfdvunna föreskrifter i fråga om liks utstyrsel. De föremål, som hittas, äro ju ock öfverhufvud taget sådana, som hört till den dödes drägt, eller i allmänhet sådana, som han burit på sig. Här åter kommer det fram månget oväntadt föremål. Visserligen äro de flesta ringa och obetydliga i materielt hänseende och med undantag af guldringen och mynten, ringare i allmänhet, än de man nedlagt hos en kär afliden i hans graf, men de gifva i stället en mångsidigare och fylligare bild af lifvet inomhus.

Jag framhöll i min förra berättelse några sidor häraf, såsom man kan spåra dem i fynden. Ännu några må här antydas.

Om *männens arbete* och *sysselsättningar* vittna flera redskap, som hittats. Så påminnes man om *jagten* och *krigets värf* genom *spjutspetsen* och *pilspetsarne* af både jern och ben. Möjligt är ock, att när de talrika djurben, som tillvaratogos, blifva undersökta, man bland dem skall finna vittnesbörd om jägarens ströftåg.

Om *arbetet i fredliga värf* vittna hvarjehanda saker såsom de båda *sädesskärorna*, *borren*, *kilen*, *celten*, *knifvarne* och *brynena*. Den omständigheten, att dessa sistnämnda uppgå till så stort antal, oaktadt det dock i allmänhet endast är afbrutna brynen som bortkastats, äfvensom att de bära spår af att hafva varit flitigt använda, visar, att eggverktygen särskildt på den gamla gården vid Rings funnits i stort antal. Detta jemte det stora antalet handqvarnar och löpare till sådana tyda, såsom jag förut påpekat, på en talrik befolkning.

För öfrigt visa de många brynena medelbart äfven att man flitigt sysslat med *träslöjd*. En befolkning, som

Digitized by Google

förstått att upptimra så stora hus, måste ock hafva förvärfvat sig rätt stort välde öfver trät och hunnit en viss färdighet i dess bearbetande.

Äfven *benet* förstod man att med en viss konstfärdighet bearbeta, såsom *speltärningen*, de *med små vackra cirklar prydda föremålen* från A: 67 och B: 38 samt för öfrigt de benredskap, hvilka strax skola omnämnas, antyda.

Äfven *qvinnornas sysselsättningar* inom hus kunna vi följa. Främst bland dem få vi kanske räkna sädesmalningen, ty antagligt är, att drygaste delen af detta arbete redan då fallit på qvinnornas lott.

Att för öfrigt sysslandet med matlagningen varit ett nog drygt arbete kan man sluta sig till af många tecken, såsom husens antal och storlek på Rings gård, de många djurbenen, det enorma antalet lerkärl m. m., hvilket allt tyder på ett talrikt husfolk.

Om andra qvinliga göromål än de nyssnämnda, om *qvinlig handaslöjd* vittna *benkroken* A. 29, som varit använd vid knytning, de båda *sländtrissorna* af ben A. 69, af lera A: 75 samt *benprylarne* från A: 1, 33, 47 och B: 24.

Om invånarnes *klädedrägt* och *utstyrsel* gifva ej fynden härifrån så goda upplysningar, som graffynd ofta göra. De enda prydnadsföremål, som hittats, äro den lilla *bronsfibulan* från D: 15, *lerperlan* från A: 43 och de märkliga *galttänderna* från C: 12 och 13 och D. 28.

Hvad dessa sistnämnda beträffar, hade man näppeligen kunnat vänta sig att träffa prydnader af detta slag från den tid dessa tomtningar tillhöra. Qvinnorna vid Rings måste emellertid med rätt stor förkärlek begagnat desamma, efter det hittats så pass många af dem som 3.

Några af de *lekar* och *lidsfördrif* som man öfvat vid Rings, såväl inom- som utomhus, kunna vi äfven sluta oss till af fynden. Främst bland dem framstår *varpkastningen*. (Om denna lek se *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift*, del 7 s. 111 och 112).

Digitized by Google

Genom undersökningar från Bläsnungs i Vestkinde känner man, att varpkastning idkats på Gotland redan några århundraden tidigare än den period tomtningarne vid Rings och Åby representera. Fynden från dessa senare platser gifva emellertid ett tydligt vittnesbörd, att varpkastningen varit synnerligen omtyckt och flitigt öfvad; då som ännu i dag har man i tid börjat inlära denna helsosamma och roande kroppsöfning. En på gotländska landsbygden uppfödd man kan i allmänhet ej säga, hur gammal har var, när han först började kasta varpa, så tidigt börjar gossen handtera sin varpa, och detsamma måste förhållandet äfven varit vid Rings för halftannat årtusende sedan. Somliga af varporna äro nämligen så ytterligt små, att de påtagligen äro afpassade för mycket små barnahänder.

Varporna äro gjorda af gråsten — kalkstenen användes ej med sådan förkärlek — emedan gråstensskifvorna, som man finner på marken, vanligen äro litet tjockare på midten och varporna till följd deraf ligga stadigare, då de träffa jorden. De äro ock slagna med skarpa kanter, såsom de varpor skola vara, hvilka användas på gräsmark och vid kastning efter 'sticka'. Ett annat slags varpor ser man ock stundom begagnas, hvilka äro kullriga på midten. Målen utgöras i detta fall af kalkstenar, som resas upp. Konsten vid denna varpkastning, hvilken användes på lös mark, t. ex. i sand, består ej så mycket i att få varpan att ligga stilla vid målet, utan att gifva varpan en sådan riktning emot stenmålet, att hon om möjligt träffar och kullslår, 'råmar', detta. Till varpor af detta slag kunna endast användas glatt slipade och kullriga stenar, hvilka ymnigt förekomma i den gotländska strandklappern och stenören. Detta slags varpkastning betraktas dock som en afart af den äkta och anstår ej en vuxen man. Endast pojkar idka den. Några varpor af detta senare slag observerade jag ej vid Rings, och äfven

Digitized by Google

om några sådana stenar hittats, skulle det varit svårt, eller rent af omöjligt att kontrollera, huruvida de användts för varpkastning.

Om ett annat nöje utomhus, men från en annan årstid, vittnar den *islägg* från A: 59, som omnämndes i min förra berättelse. Det närbelägna stora Tingstäde-träsk har äfven då gifvit rikliga tillfällen för detta nöje.

Ett omtyckt tidsfördrif inomhus var som bekant *brädspelet*. Äfven vid Rings har detta varit i bruk, såsom den lilla vackra och väl bibehållna speltärningen från D: 41 samt spelbrickan af ben från A: 40 gifva tillkänna.

Flera af fynden visa, att gården oaktadt dess afskilda läge dock stått i *förbindelse med andra trakter af ön*, ja, liksom det hela öfriga Gotland mottagit påverkan från aflägsna länder. Det förra bevisas af de många *sandstensbrynena*, hvilka, om de, såsom jag antar, äro af gotländsk sandsten, måste hafva hitförts från öns sydligaste ända. Slipstensbrytningen tycks redan på denna tid hafva varit en inkomstbringande handtering för denna del af ön. Om *förbindelsen med aflägsnare länder* deremot talar ej blott sjelfva *jernet*, utan äfven *denarerna*, den stora *betalningsringen af guld*, *bronsfibulan*, hvilken är en s. k. romersk fibula, och *glasskärfvorna*.

Kämpagrafvarnes ålder.

Redan de fynd som gjordes i A år 1886, och som omnämndes i min förra berättelse, gifva god ledning för bedömande af den tidsperiod, under hvilken denna kämpagraf tjenat som grundval till ett af menniskor bebodt hus. Med tillhjelp af vissa bland dessa fynd kunde man bestämma grundvalens ålder till den afdelning af den äldre jernåldern, som kallas den romerska. Detta bekräftas äfven af flere bland de sedermera gjorda fynden vid Rings.

Digitized by Google

Främst bland dem må nämnas den karakteristiska och fullkomligt väl bibehållna lilla bronsfibulan från D. 15, kanske det vigtigaste fyndet från hela Rings.

Vidare äro lerkärlen af typen M. 391 (typ X) värdefulla för tidsbestämningen, enär de enligt hvad undersökningen vid Bläsnungs i Vestkinde gaf vid handen, äro utmärkande för den romerska äldre jernåldern. Särskildt värdefull är den lilla lerkärlsbiten från C: 32 för det tetraskeleornament, som förekommer derå. Ornamentiken i öfrigt på lerkärlen är ock, ehuru den förekommer sparsamt, betecknande för samma period.

I detta sammanhang förtjenar äfven omnämnas orneringen med koncentriska cirklar å benföremålen, såsom å tärningen från D. 41 och å benhylsan från A: 67.

Jernnycklarne från A: 79 och D: 2 bekräfta äfven detta, liksom spjutspetsen från C: 16 och speltärningen från D: 41. Härtill kommer från Åby, fyndstället 10, ett myntfynd af alldeles samma slag som det från Rings A: 49, nämligen en romersk denar. Denna jemte pilspetsen från fyndstället 20 och skäran från 24 göra det sannolikt, att äfven denna kämpagraf härrör från den äldre jernålderns romerska afdelning.

Inga fynd hafva påträffats, som gifva någon antydan, att byggnaderna vid Rings och Åby vare sig uppförts under en så tidig del af den äldre jernåldern som La Tène-tiden, eller varit i behåll och bebotts så sent som under den yngre jernåldern.

Sammanställes allt detta med hvad jag i min förra berättelse yttrade om guldringen, jerncelten och pilspetsarne af ben från A, och följer man vid tidsbestämningen de gränser, som af Montelius i hans afhandling om runornas ålder i Norden utstakats (*Svenska Fornminnesföreningens tidskrift*, del 6 s. 248) så kan ej resultatet blifva annat, än att dessa hus, särskildt de vid Rings, varit bebodda under 3:dje och 4:de århundradena eft. Chr.

Digitized by Google

Byggnadernas bestämmelse och uppföringssätt.

Då man ser de stora grundvalarne vid Rings och deras stora antal, uppstår lätt den tanken, att möjligtvis ej alla dessa hus varit afsedda till bostäder åt menniskor och att något eller några af dem inhyst boskapen, hvarmed gården måste hafva varit rikt försedd. Ett sådant antagande synes dock mindre sannolikt, då man betänker den stora omsorg och arbete, som nedlagts på dessa grundvalar, och den faller alldeles inför fyndens vittnesbörd. Enligt dessa måste alla fyra byggnaderna vid Rings hafva utgjort bostäder för menniskor likaväl som den vid Åby.

En annan fråga, som ligger nära till hands, då man betraktar de fyra grundvalarne vid Rings, är om de alla kunna hafva tillhört en enda gård och ett enda hushåll. Det kan naturligtvis ifrågasättas, om de ej inrymt flere, och om ej t. ex. A och B, som ligga tätt tillsammans, tillhört ett hushåll, C och D, som äfven ligga nära tillsammans, ett andra. Har det varit ett hushåll, så måste det hafva varit ovanligt stort, då det behöft fyra så stora hus, omfattande en qvadratyta inom murarne af öfver 500 qvadratmeter och åtminstone 6 rum, deraf två ofantligt stora salar. Få gotländska bondgårdar i våra dagar skulle kunna mäta sig med denna.

Det är en vansklig sak att försöka afgöra, huru härmed förhåller sig. Men det kan dock vara mödan värdt att mot hvarandra väga de skäl, som tala för och mot hvardera hypotesen.

Hade fornsakerna varit ännu något talrikare, än de äro, skulle man möjligen af dem kunnat finna någon ledning för bedömande af denna fråga. Men såsom resultatet af gräfningen nu föreligger, kan man icke se, att de gruppera sig i vissa slag för de särskildta tomtningarne.

Digitized by Google

Från Akademiens sammankomster.

Den 18 juli 1888.

Statssamlingarna. Inlöstes ett fynd af kopparplåtar från Östergötland[1], ett bronsåldersfynd från Skåne[2] och en guldspiral, insänd af Konungens Befallningshafvande i Göteborgs och Bohus län[3].

Akademien beslöt att som bilaga till det underdåniga utlåtandet rörande k. Carl XV:s samlingar skulle läggas äfven en förteckning öfver de personer, af hvilka minnen förvaras i Statens Historiska Museum samt att i det redan godkända skrifvelseförslaget skulle införas en hänvisning till denna förteckning.

Fasta fornlemningar. Akademien medgaf att vissa af dr Stolpe förlidet år undersökta grafhögar vid Löta i Bettna sn må få af jordegaren borttagas.

Akademien gaf grefve C. D. Reventlow tillstånd att undersöka fasta fornlemningar i trakten af Ringsjön.

Akademien medgaf, att amanuensen Gustafson må få för fortsatta undersökningar i Bohuslän uppbära ytterligare anslag intill 150 kr.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt att medgifva Skara museum rätt att som deposita mottaga kyrkliga föremål från stiftet på samma vilkor som tidigare blifvit bestämda för Östergötlands och Smålands museer och Gotlands fornsal.

Akademien beslöt att icke tillstyrka bifall till Arrie församlings i Lunds stift ansökan om tillstånd att rifva sin under romansk tid uppförda kyrka[4].

Akademien förklarade sig ej kunna tillstyrka bifall till Bunkeflos församlings i Lunds stift tillämnade underdåniga anhållan om tillstånd att rifva sin kyrka.

---

[1] De anträffades vid gräfning å gården till Magnehult, Skedevi socken. De voro 17 till antalet, alla 2-dalrar, präglade under åren 1674, 1675, 1676, 1677, 1678, 1690 och 1691. (Inv. 8358.)

[2] Fyndet gjordes under plöjning på en åker, hörande till hemmanet nr 37 Tygelsjö i Tygelsjö socken och består af ett svärd, en skaftcelt, två tutuli, två knifvar samt några fragment, allt af brons (Inv. 8427.) År 1864 fann man å samma åker en större samling bronser, det s. k. Pilefyndet.

[3] Guldspiralen fanns vid gräfningen till en källare å Balltorp Kongsgårdens egor i Fässbergs socken, Vestergötland. (Inv. 8374).

[4] Något verkligt behof af en ny kyrka syntes Akademien ej föreligga i detta fall, och allra minst när fråga var om ett så karakteristiskt minne af den älsta medeltidens konst, kunde Akademien tillstyrka rifningen af den gamla kyrkan. Kongl. Maj:t medgaf kyrkans rifning i resolution af den 12 oktober 1888.

Digitized by Google

Akademien beslöt tillstyrka bifall till Silleruds församling i Karlstads stift och Gellivara församling i Hernösands stift anhållan om tillstånd att rifva sina kyrkor[1].

Inskrift. Generalfälttygmästaren hade inlemnat alternativt förslag till inskrift å det till gevärsförråd för Gotland apterade s. k. Eneqvistska magasinet i Visby. Akademien fann inskriften i hvilkendera lydelsen som helst fullt lämplig.

Den 15 augusti 1888.

Akademiska ärenden. Kongl. Maj:ts bref om de extra anslagen för år 1889 nppläste.s.

Riksantiqvarien anmälde, att han ämnade besöka några danska kyrkor, för att granska der utförda restaurationsarbeten, samt arkivet i Lüneburg, för en numismatisk undersökning.

Statssamlingarna. En i Småland funnen guldbrakteat med runskrift inlöstes[2].

Akademien beslöt, på Riksantiqvariens förslag, att resande, som önska bese Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet å dagar, då samlingarna äro stängda för allmänheten, skola erlägga en inträdesafgift af 1 kr., dock med rättighet för ett sällskap af 4 eller 5 personer att inträda mot afgift af 3 kr. Studerande skola fortfarande hafva fritt tillträde.

Fasta fornlemningar. Akademien ansåg sig icke kunna gifva bifall till hemmansegaren Thomsons ansökan att få borttaga ett röse å Råå egor i Vallstena sn på Gotland.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Sedan Riksantiqvarien afgifvit rapport öfver besigtningen af orgeln i Medåkers kyrka, beslöt Akademien tillstyrka nådigt bifall till församlingens önskan att afyttra densamma[3].

Medaljförslag. Akademien beslöt underkänna ett af Jönköpings läns k. Hushållningssällskap inlemnadt förslag till belöningsmedalj för nötboskapsafvelns befrämjande.

Ett af fru L. Ahlborn inlemnadt förslag till belöningsmedalj för Jemtlands läns k. Hushållningssällskap godkändes.

---

[1] Silleruds träkyrka uppfördes sedan den gamla kyrkan nedbrunnit år 1662. Gellivara kyrka började byggas 1747. Silleruds kyrkas rifning medgaf Kongl. Maj:t i resolution af den 31 augusti 1888 och Gellivara kyrkas rifning i resolution af den 17 augusti 1888.

[2] Insänd från Forsheda socken, Vestbo härad. På brakteaten en ryttare omgifven af en runinskrift.

[3] En orgel anskaffades mot slutet af 1400-talet till Storkyrkan i Stockholm, såldes derifrån antagligen år 1634 till Maria Magdalena kyrka, hvarifrån den år 1734 såldes till Ladugårdslands kyrka för att slutligen derifrån öfvergå till Medåkers kyrka. Den hade likväl undergått så många omändringar och reparationer, att den numera ej egde något antikvariskt intresse. Kongl. Maj:t medgaf orgelns försäljande.

Digitized by Google

Den 19 september 1888.

Akademiska ärenden. Akademien beslöt att hos Kongl. Maj:t anhålla om nådig proposition till nästkommande års riksdag, att de extra anslag, som blifvit beviljade för år 1889, äfven måtte utgå under år 1890.

Upplästes en skrifvelse från chefen för Ecklesiastik- departementet med underrättelse om Amerikanistkongressens sammanträde i Berlin.

Akademien beslöt tillstyrka bifall till en af Kongl. Maj:t för utlåtandes afgifvande remitterad ansökan af docenten Bovallius om ett anslag för deltagande i ofvannämnda kongress.

Fasta fornlemningar. Akademien beslöt att med 40 kr. bekosta uttagande, hopsättande och uppresande af två runstenar i Husby Lyhundra kyrka.

En planritning öfver erkebiskopsborgen i Upsala förevisades.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt tillstyrka nådigt bifall till rifvande af Kumla kyrka i Skara stift.

Akademien medgaf för sin del att Motala kyrka må i Statens Historiska Museum deponera en mess-skjorta och i Östergötlands museum en del andra för kyrkan ej användbara inventarier.

Intendenten Brusewitz hade anhållit om tillstånd att för Göteborgs museum inköpa ett dopkärl af malm från Berghems kyrka i Vestergötland. Akademien lemnade Riksantiqvarien uppdrag att svara, att detta dopkärl är för Statens Historiska Museum behöfligt.

Visby ruiner. Akademien beslöt lemna borgmästaren Een i Visby ett anslag af 150 kr., för utgräfvande af de inom hans tomt funna grundmurarne af ett hus från medeltiden, med skyldighet för Een, efter eget erbjudande, att låta murarne vara blottade och hålla dem för besökande tillgängliga.

Medaljförslag. Ett af gravören A. Lindberg inlemnadt förslag till medalj, som skall utgöra medlemsdiplom för Konstnärsklubben, godkändes.

Innehåll: 1. Gotlands s. k. kämpagrafvar 4. (23 fig.) — 2. Från Akademiens sammankomster.

Stockholm 1890. Kongl. Boktryckeriet.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

202—204. 1888. Okt., Nov. och Dec.

Stormynten i Sverige 1512—1535.

(Forts.)

Såsom s. 15 i förbigående blifvit omnämndt, slogos i Danmark, efter hanseatisk förebild, under den pommerske k. Eriks tid soeslingar d. v. s. 6-penningsmynt, under k. Kristofer skillingar. Fem danska skillingar äro afbildade fig. 20—24. Den hanseatiska skillingen började att präglas år 1432 och skulle vara 10-lödig; k. Kristofers skillingar äro enligt analys, endast 8-lödiga.

År 1461 började man i de till myntväsendet förbundna hansestäderna slå dubbelskillingar, på den ena sidan stadens sköld lagd på ett kors med prydliga ändar, å den andra stadens skyddshelgon i bröstbild. Enligt Gædechens[1] slogos i Hamburg dubbelskillingarne efter följande ordningar:

	Antal på marken.	Halt.	Antal på marken fint silfver.
1461	70	12	$93^1/_3$
1463	75	15	80
1468	68	12	$90^2/_3$
1492	69	12	98
1512	94	$14^1/_2$	104
1524	56	$7^5/_8$	$117^1/_2$
1546	60	$7^1/_9$	135

I sammanhang med de förändringar i prisen för silfver, som uppkommo i anledning af den alltmera kring-

[1] *Hamburgische Münzen und Medaillen*, del 2, s. 207 f.

Digitized by Google

gripande utmyntningen af de stora silfvermynten, vidtogo städerna i början af 1520-talet den betydande förändring med afseende på dubbelskillingen, som i ofvanstående tabell finnes angifven för år 1524. Aftalet om denna nedsättning af dubbelskillingen var i verkligheten något tidigare, Lybeck slog nya dubbelskillingar redan år 1522 (jfr fig. 75), Wismar år 1524, Lüneburg deremot först år 1530. Icke ens med en så långt gången försämring nöjde man sig: antalet dubbelskillingar på marken blef snart 57, derefter, vid pass år 1528, 58, år 1529 gick man i Wismar ända till 60. Detta blef de andra städerna för starkt, i Lybeck utfärdades ett förbud mot antagande

75.

af Wismars dubbelskillingar, hvilka dock fortforo att slås. År 1533 synes man i alla fyra städerna hafva gått ned till 62 dubbelskillingar på marken; i Lybeck slogos år 1535 60 på marken. [1]

Samma år som de första Lybska dubbelskillingarne slogos — 1522 —, började man äfven i Sverige slå ett större mynt, som synes hafva dubbelskillingen till förebild. Som Sverige den tiden var öfversvämmadt med de oregelbundet fyrkantiga klippingarne och de nya stora mynten voro ämnade att ersätta klippingarne vid de betalningar, i hvilka dessa icke voro användbara, synes man deraf hafva hemtat anledning att kalla de nya stora mynten 'runda mynt', ehuruväl detta är mindre korrekt, alldenstund

[1] Gædechens anf. arb. s. 184.

Digitized by Google

man år 1522 och under de följande åren slog äfven annat rundt mynt, örtugar och fyrkar. Den fullständiga och fullt korrekta benämningen var 'det stora runda myntet', låt vara att äfven denna benämning synes något sväfvande. 'Rundt mynt' har i en senare tid åter — under formen 'rundstycken' — blifvit benämning för ett visst annat slag af mynt och med fog har man derföre låtit namnet falla bort från de ifrågavarande stormynten från början af 1500-talet. De nämnas nu regelbundet ören. Jag återvänder strax till en pröfning af detta namn.

Från den tid, med hvilken vi nu sysselsätta oss, finnas i k. Myntkabinettet ören för följande år och myntstäder. Siffran angifver antalet exemplar.

	Stockholm.	Uppsala.	Arboga.	Åbo.	Vesterås.
1522	9	—	2		
1523	11	4	—	2	—
1524	—	—	—	1	—
1525	—	—	—	—	—
1526	—	—	—	—	—
1527	—	—	—	—	—
1528	23	—	—	—	2
1529	14	—	—	—	4
1530	5	—	—	—	8
1531	—	—	—	—	—
1532	4	—	—	—	—
1533	2	—	—	—	—
1534	—	—	—	—	—
1535	—	—	—	—	—

Prof på dessa ören lemnas af fig. 76—81.

De bevarade exemplaren hafva följande vigter:

Stockholms ören 1522 medelvigt 3,16 gr.
1523 » 3,35 »
1528 » 3,30 »

Digitized by Google

Stockholms ören	1529	medelvigt	3,18 gr.
	1530	»	3,78 »
	1532	»	3,33 »
	1533	»	3,50 »
Uppsala ören....	1522 [1]		
	1523 [2]	»	3,47 »
Arboga ören	1522	»	4,16 »
Åbo ören.....	1523	»	4,47 »
	1524 [3]		
Vesterås ören....	1528 [3]		
	1529	»	3,37 »
	1530	»	3,06 »

76.

De bevarade myntordningarne eller anteckningarne om sådana lemna följande uppgifter om vigt och halt:

	Antal på marken.	Halt.	Vigt.
1522	48	$7^1/_2$	4,38
»sedan»	48	7	4,38
1523	48	5	3,38
1524	48	5	4,38
1527 | 1529 |	60	5	3,51
1532	60,417?	$5^1/_8$?	3,48.

[1] Exemplar saknas i k. Myntkabinettet.

[2] Ett tjockmynt af detta år väger 28,71 gr och är således ett 8-öresstycke, med en vigt för öret af 3,59 gr.

[3] Exemplaren för nötta, för att deras nuvarande vigt kan gifva någon upplysning.

Digitized by Google

Om de tidigaste förhållandena finnes en anteckning, antagligen från slutet af år 1523.[1] Uppgiften för år 1523 är hemtad från myntkontraktet med Arent myntmästare i Uppsala af den 25 september 1523. Uppgiften för år 1524 är hemtad från myntkontraktet med Gynther Laijs i Vesterås, hvilket kontrakt antagligen tillhör detta år. Uppgifterna för åren 1527 och 1529 äro hemtade från myntkontrakten af dessa år med Herman Fossert i Stockholm och Anders Hansson i Vesterås. Uppgiften för år 1532 är hemtad från en anteckning om en nu förlorad mynt-

77.

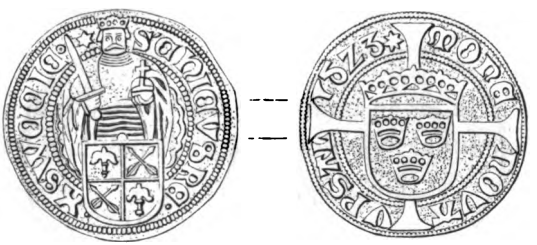

78.

ordning, i hvilken anteckning uppgifterna förefalla temligen egendomliga.[2]

Om vi anställa en jämförelse mellan de lybska dubbelskillingarne af år 1522 och de äldsta örena af år 1522; finna vi för de förra

på marken 56 med finhet af $7^5/_8$

[1] Jfr Forssells *Anteckningar om mynt — — under de första femtio åren af Vasahusets regering*, s. 45.

[2] Jfr *Sveriges Medeltid*, del. 1, s. 878.

Digitized by Google

för de senare

på marken 48 med finhet af $7^1/_2$.

Finheten är ungefär densamma, men i antalet exemplar på marken och dermed i exemplarens vigt är skilnaden stor, men denna skilnad i vigt är mera skenbar än verklig, ty i Lybeck räknade man efter kölnsk, i Sverige efter svensk mark, och om vi dividera de två olika markernas vigt med de respektive antalen exemplar, få vi

$$\frac{233,7}{56} = 4,17 \text{ och } \frac{210,6}{48} = 4,38.$$

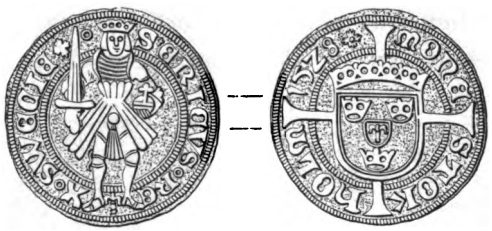

79.

80.

en skilnad, som är försvinnande liten, i synnerhet som den lybska dubbelskillingen var af en hårsmon finare silfver.

Vigt, halt och utseende göra det således uppenbart att det svenska öremyntet var en efterbildning af den hanseatiska dubbelskillingen.

Se vi nu på de svenska myntordningarne finna vi inom öreserien tre olika grupper:

en bästa: $^1/_{48}$ mark af $7^1/_2$—7-lödigt silfver

Digitized by Google

en mellangrupp: $^1/_{48}$ mark af 5-lödigt silfver,
en sämsta: $^1/_{60}$ mark af 5-lödigt silfver.

Jag vill här allenast fästa mig vid olikheten mellan de två första grupperna, hvilken är ganska stor ($1^1/_2 : 1$) och inträder ganska snart, redan året efter upptagandet af öremyntningen. Utan tvifvel måste vi sätta detta i samband med följande uppgift i Peder Svarts krönika om k. Gustaf: »först slog han detta mynt till halftannat öre, men sedan lät han det falla och utgaf det för ett öre stycket». [1]

Hvad ifrågavarande öremynt beträffar, må särskildt såsom en egenhet framhållas, att de, med ett undantag, ej bära riksföreståndarens eller konungens namn; de hafva i

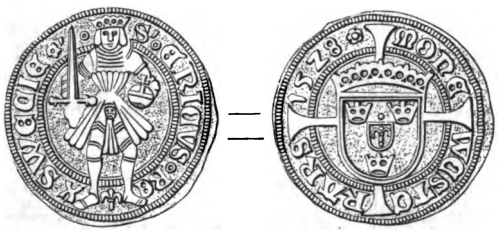

81.

stället på åtsidan omskriften *S Ericus rex Swecie.* Att *riksföreståndaren* år 1522 var nog blygsam att använda denna firma, som af gammalt var välkänd, kunna vi förstå, men det är svårt att förklara, hvarför *konungen* skulle göra det. Vi kunna visserligen tänka, att han med bibehållandet af omskriften ville bevara typen och dermed betrygga begärligheten att mottaga örena i handel och vandel, men huru många i Sverige voro väl den tiden i stånd att läsa omskriften?

År 1524 omtalas en rådets utmyntning, men att det var konungen, som slog örena är af andra urkunder fullkomligt klart.

[1] Jfr Forsells nyss anförda arbete, s. 46.

Digitized by Google

Detta är dessvärre icke den enda fråga rörande den tidens myntförhållanden, som vi måste i närvarande stund förklara vara olöslig.

Nu följer i ordningen att gifva akt på två mynt från åren 1523 och 1528, som här äro afbildade fig. 82 och 83.

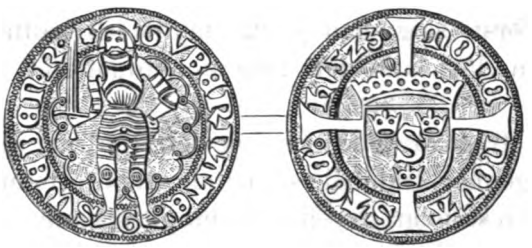

82.

83.

Det förra (mindre) af dessa mynt väger 12,90 gr. Det senare (större) myntet finnes af två olika vigter, 25,82 och 12,91 gr. Det tunnare exemplaret af det större myntet har således samma vigt som det mindre myntet, de tjockare exemplaren af det större myntet hafva dubbelt så stor vigt. Att vi måste taga dessa tre myntslag i ett sammanhang, är härigenom uppenbart. [1]

[1] Det enda kända exemplaret af det mindre myntet förekommer i friherre Carl Jedward Bondes samling på Eriksberg, af det större myntet finnes ett exemplar af den lägre vigten i dr Antells samling. De tyngre exemplaren förekomma i flere samlingar.

Digitized by Google

Men i ingen enda af de myntordningar, som blifvit bevarade från k. Gustafs tid, omtalas mynt af detta slag, hvadan vi äro hänvisade till mynten sjelfva för att finna, hvilket namn vi böra gifva dem. Man har visserligen velat räkna dessa mynt, allrahelst det större och prydligare, som medaljer, men det finnes ingen samtida uppgift, som gifver hemul för detta påstående, och under sådant förhållande måste vi lägga all vigt vid den omständigheten, att mynten af båda slagen genom omskriften å frånsidan angifva sig vara *moneta* d. v. s. mynt.

Jag har redan talat om de silfvergyllen, som slogos i Österrike och Tyskland från slutet af 1400-talet in under 1500-talet. Af dem slogos 8 af en kölnsk mark. Silfvergyllen slogos i Danmark af k. Kristiern II 1518 och 1523 — just samma år, som det tidigare och mindre af de nu i fråga varande mynten slogs i Sverige. Det synes mig derföre ligga nära tillhands att antaga, att äfven k. Gustaf ville införa detta myntslag i Sverige. Då han slog ören efter svensk myntvigt, kräfde konseqvensen, att han slog äfven sina silfvergyllen efter svensk myntvigt: $^1/_8$ af den svenska marken är 26,32 — en siffra, som mycket väl passar in med vigten af det tjockare stormyntet af år 1528. Det mindre myntet af år 1523 och det tunnare myntet af år 1528 skulle således vara halfva silfvergyllen. Halfva silfvergyllen omtalas äfven i en k. Kristiern II:s myntordning, som antages vara utfärdad år 1514.

Stormyntet af år 1528 finnes äfven i guld. K. Kristiern II:s silfvergyllen äro präglade med samma stämplar som hans guldnobler. Det oaktadt synes det mig knappast troligt, att det mycket vigtstarka guldmynt, som finnes prägladt med stämplarne för de hela silfvergyllen af år 1528, varit afsedt för handel och vandel. Vida sannolikare är att det varit afsedt för utdelning åt personer, som af en eller annan anledning skulle hedras. Det var i början af 1500-talet sed åtminstone utom Sverige att för

Digitized by Google

sådant ändamål prägla i guld exemplar med stämplar, som voro afsedda för de löpande större silfvermynten.

Ur silfvergyllen uppkom i Tyskland thaler. Sedan grefvarne af Schlick hade börjat slå stormynt af silfver från Joachimstal, blef det vanligt att kalla dessa mynt Joachimsthaler, af adjektivet uppkom derefter det för-

84.

85.

kortade substantivet thaler, sist daler. Ordet Joachimsdaler förekommer för öfrigt som substantif i urkunder från k. Gustafs tid. Joachimsthalern skulle väga 2 kölnska lod d. v. s. 29,51 gr. och voro af 15-lödigt silfver.

Från år 1534 finnas fyra olika slag af dalrar samt half- och fjerdedels-dalrar; den nya utmyntningen be-

Digitized by Google

drefs således med ganska stor ifver. Utseendet af dessa mynt visas af fig. 84—89. Af gammalt hafva de olika typerna af heldalern burit olika namn, men som dessa synas mig vara godtyckligt valda, vill jag för heldalerns fyra typer föreslå följande benämningar: 1. helfigur med barett (fig. 84), — 2. helfigur med krona (fig. 85) — 3. bröstbild med stort hufvud (fig. 86). — 4. bröstbild med

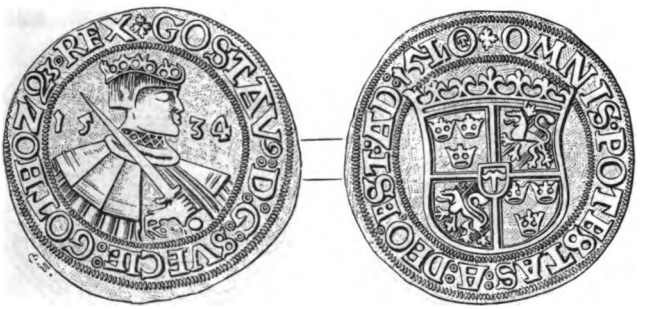

86.

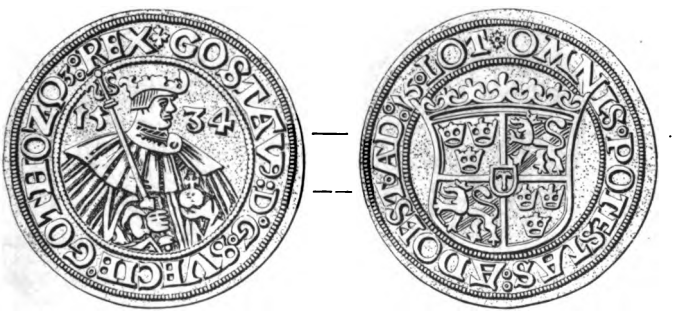

87.

litet hufvud (fig. 87). Den tredje typen har stor krage med få veck, den fjerde en mindre krage med flere veck. Halfdalern ansluter sig närmast till heldalern af typ 3. Fjerdedels-dalern har en framvänd bröstbild.

Hvad jag kallar typ 1 af heldalern har jag satt främst, emedan derå finnes å frånsidan samma omskrift som å silfvergyllen: *moneta nova Stokholm*, således en antydan, att

Digitized by Google

vi åter stå inför en nyhet inom det svenska myntväsendet. Enahanda omskrift förekommer på fjerdedelsdalern. De andra heldalrarne och halfdalrarne hafva å frånsidan ett valspråk, som väl må anses vara betecknande för k. Gustafs uppfattning af hans konungadöme: »all makt är af Gud».

År 1534 präglades alla dessa mynt. Det finnes äfven anteckningar om ett myntkontrakt af detta år rörande dalermyntning, men det synes mig sannolikt, att dessa an-

88.

89.

teckningar icke äro fullt korrekta. I en af k. Gustaf den 31 maj utfärdad skrifvelse säger han sig hafva låtit slå mynt »efter den bästa och äldsta joachimsdaler». Då dessa voro af 15-lödigt silfver, synes det vara omöjligt, att k. Gustaf skulle hafva låtit slå dalrar af ännu bättre halt. Likväl uppgifva de nyss omtalade anteckningarna, att dalrarne skulle slås af $15^{1}/_{4}$-lödigt silfver. Denna uppgift motsäges dessutom på det bestämdaste deraf, att på heldalrarne af typerna 2—4 och å halfdalern förekommer

Digitized by Google

uppgiften *ad 15 lot.* Vi kunna icke tänka möjligheten, att man å mynten angaf halten sämre än den i verkligheten var.

Anteckningarna om myntordningen af år 1534 innehålla vidare, att på en mark silfver skulle slås 7 dalrar och $^3/_4$ ort. Man kan icke gerna tyda detta på annat sätt än så, att sedan man af marken slagit 7 dalrar, skulle återstå $^3/_4$ ort d. v. s. $^3/_{16}$ qvintin eller 0,62 gr. Men denna siffra är så liten, att vi, särskildt med tanke på den sannolika beskaffenheten af den tidens vågar, ej gerna

90.

91.

kunna antaga, att man i myntkontraktet fäste afseende vid en sådan småsak. *Ort* är till utseendet mycket lika en förkortad skrifning af ordet *örtug*, $^3/_4$ örtug är 6,58 gr. Om vi från svenska markens vigt 210,62 draga detta belopp, återstår 204,04 och detta tal divideradt med 7 ger 29,15 d. v. s. i det allra närmaste samma vigt som den tyska joachimsthalern hade.

Från år 1535 finnas i samlingarna heldalrar af samma utseende som typ 4 af 1534 års heldalrar. Det är denna omständighet, som föranleder mig att sätta ifrågavarande typ sist bland typerna från år 1534.

Digitized by Google

I sammanhang med dessa stormynt anser jag mig böra omtala en till Gustaf Erikssons minne slagen medalj. Två varianter äro här afbildade fig. 90 och 91. Såsom vi se sakna båda egentligt konstnärligt värde.

Det har blifvit sagdt, att dessa medaljer tillhöra en senare tid, men detta är ett misstag. Det är uppenbart, såväl af gravyren som af den tyskblandade inskriften 'Gustaf Ericsen g(ubernator) r(egni) S(vecie)', att dessa medaljer till upphofsman hafva den myntmästare, som graverat Uppsalaöret af år 1522, med gubernator Sweden ri(ks), den halfva silfvergyllen från år 1523, med 'gubernate Sweden r(iks)', samt Åbo-örena af åren 1523 och 1524, med 'gubernator Sweden riks'.

Ifrågavarande medalj, som bär årtalet 1522, är således den äldsta i Sverige tillkomna medalj.

Hans Hildebrand.

Gotlands s. k. kämpagrafvar.

5.

De föremål, som mera talrikt förekomma, gå i allmänhet igenom alla fyra husen, och man kan ej af fynden se, att t. ex. de föremål, som tillhört qvinnorna och de som tillhört männen, finnas på skilda ställen. De få qvinnoprydnaderna, t. ex. galttänderna och fibulorna, funnos i C och D, under det att sländtrissorna lågo i A, liksom lerperlan. Nycklarne, hvilka, då de hittas i grafvar, pläga anses beteckna qvinnografvar, hittades både i A och D. Och ser man på männens verktyg, så finna vi pilspetsar och knifvar både i A och C. Fynden gifva således ingen ledning för bedömandet, huruvida byggnaderna tjenat skilda ändamål och på grund deraf kunna antagas hafva tillhört samme egare. Det enda vi kunna af fyndens fåtalighet sluta oss till är, att B måtte hafva varit mindre flitigt begagnad än de öfriga.

Digitized by Google

Snarare skulle fyndens likartade beskaffenhet tyda på, att husen användts för likartade ändamål, och detta i förening med hvad som ofvan nämndes om deras storlek skulle tyda på, att de snarare tillhört tvänne än en egare. Härför talar äfven att kämpagrafvarne ej sällan träffas två och två (Jfr min första berättelse, *Månadsbladet* nr 175—177 s. 107 och 108).

Till detta synes mig dock en af grundvalarne, C, innehålla ett motbevis. Den är nämligen, såsom under den detaljerade beskrifningen af densamma omnämnts, inrättad på ett alldeles särskildt sätt, som afviker från de öfriga tre. Det hus, som här stått, har icke haft någon ingång genom grundmuren såsom de öfriga 3 eller såsom den vid Åby. Man har icke kunnat komma in i detta hus på annat sätt, än på en trätrappa, som varit anbragt utanför huset på någon af dess kortsidor, sannolikt den östra. Inuti byggnaden hafva funnits särskildt inrättade ställningar, som hvilat på murutsprång och fria stenar. Byggnadens väggar hafva äfven varit tätade med större omsorg, både utan och innan, än de öfrigas. Den måste alltså hafva tjenat något alldeles särskildt ändamål. Sammanställer jag detta med den omständigheten, att i hvarje större grupp af kämpagrafvar ofta en, och blott en, har detta utseende som C, d. v. s. korta långsidor, breda gaflar, som icke äro afbrutna genom någon ingång, samt riklig fyllning inuti mellanrummet, så synes mig detta tala för att C haft en annan bestämmelse än de öfriga och att den tjenat ett syfte, som varit gemensamt för hela gården, hvilken alltså skulle hafva lydt under en husbonde.

I en senare tid voro husens antal på en gård vanligen fem[1], liksom husen vid Rings varit. Detta är ock just den siffra, som går igen i den största gruppen af kämpagrafvar. Jag är derföre böjd för det antagandet,

[1] Valtyr Guðmundsson, *Privatboligen på Island i sagotiden*, sid. 33.

Digitized by Google

att vi vid Rings hafva för oss en enda stor bondgård, som i storlek alltså ej skulle stå tillbaka för dem man genom sagornas beskrifningar känner från vikingatiden.

Hvilket nu ändamålet med C varit är omöjligt att med någon visshet afgöra. Möjligen har det motsvarat en senare tids *svefnskemma* — för namnet *skemma* gör det i anseende till de jämförelsevis korta långsidorna skäl — der alltså väggfasta bänkar skulle hvilat på de omtalade grundstenarne, möjligen har det varit ett slags 'bur', der matförrådet förvarats — de tjocka väggarna skulle då tjenat som skydd både mot kölden om vintern och värmen om sommaren — möjligen har det haft båda dessa bestämmelser.

Rörande de öfriga husens speciela bestämmelser är det ej lätt att framkasta någon sannolik förmodan.

Endast om de inre rummen i A och D (det norra i A och det södra i D) kan man våga det antagandet, att de varit afsedda till sofrum.

Det är ej omöjligt, att något af husen varit afsedt mera för högtidliga tillfällen än för hvardagsbehof, såsom i våra dagar hvarje gotländsk gård har ett särskildt rum, det största i huset, hvilket endast användes vid gästabud. Det namn detta rum har förtjenar ock att framhållas. Det kallas nämligen nystugan (gotl. nöistäuu) i motsats till hvardagsrummet, som rätt och slätt kallas stugan (stäuu) och till 'kammarn', som äfven finns på en väl utrustad gård. Detta namn, nystugan, tyder på att man fordom haft en särskild stuga (isl. *stofa*) som gästabudssal och att denna varit den nyaste och bästa på gården. Det är ej omöjligt, att B eller den stora salen i A har varit använd hufvudsakligen för detta ändamål.

Om alla husen haft eldstad, varit s. k. arenshus, är ej heller möjligt att afgöra. Har något saknat eldstad, så håller jag för troligt att det varit C.

Digitized by Google

Om byggnaden vid Åby deremot kan man med visshet säga, att den haft eldstad, och det egendomliga är, att denna varit omgifven af små kantsatta hällar, alldeles så som Guðmundsson påpekar, att eldstaden i sagotidens hus varit inrättad (anf. afhandling s. 178).

Om de uthus, som tillhört gården, hafva gräfningarne ej lemnat några upplysningar. Fyndställena E—H äro ej lemningar efter några sådana hus. Snarare torde de få anses som afskrädeshögar till gården. Att de äro samtidiga med denna visa de gjorda fynden, som särskildt i fråga om lerkärl och löpare till handqvarnar likna dem från A—D.

Om det sätt, hvarpå byggnaderna varit uppförda, har förut talats. Att en stockvägg hvilat ofvanpå grundmuren, är tydligt genom de rester af lertätning, som hittats. Att väggarne i A och D samt vid Åby haft en svängd form, under det att de vid B och C varit raka, har äfven påpekats. En dylik svängd form vid gaflarne hafva äfven de af Wallman i *Iduna* häftet X från Öland afbildade »jättegrafvarne», hvilka, med undantag af ingångarne på långsidorna och de vidfogade tillbyggnaderna synas likna de gotländska.

Denna svängda form är så mycket märkligare som den ej är den naturliga för träkonstruktion. Skulle här bakom kunna ligga någon reminiscens från en urgammal tid då väggarne i hyddan utgjordes uteslutande af jord och sten?[1] Det är dock egendomligt, att de båda hus vid Rings, som haft böjda långväggar i öfrigt förete den mest utvecklade grundplanen, enär det är just dessa, som äro afdelade i flere rum.

Till väggarnes beskaffenhet kan man sålunda sluta sig. Hur taket varit anbragt kan man deremot ej se. Det kan väl dock ej gerna hafva varit anbragt på annat

[1] Om de olika åsigterna härom se Hans Hildebrands uppsats *Det germanska huset*. (Svenska Fornminnesföreningens tidskrift, del 7 s. 192).

Digitized by Google

sätt än under en senare tid (jfr Hildebrands nyssnämnda uppsats). Möjligen har taket vid C varit betäckt med kalkhällar, såsom förut påpekats.

Man kunde vänta sig, att taket behöft uppbäras af stöd i t. ex. så långa rum som det i A. Men inga stenar finnas der, som visa, att något stöd nerifrån der uppburit ryggåsen. Tvärväggarne vid salens ändar hafva dock der liksom i D antagligen nått upp till och burit upp taket. I C deremot, liksom i grundvalen vid Åby, är det ej osannolikt, att stöd gått ända upp till taket, som i sådant fall torde hvilat äfven på sidoåsar.

Synnerligen lärorik genom sin anordning synes mig grundvalen från Åby vara, hvilket äfven i det föregående blifvit påpekadt.

I min förra berättelse fäste jag uppmärksamheten på det märkliga förhållandet, att husen redan vid en så tidig period som denna visa benägenhet att sönderfalla i flere rum och att t. o. m. ett varit försedt med särskilda förstugor. Detta tyder på en redan försiggången utveckling och gör det sannolikt, att denna långsträckta, rektangulära eller rektangulärt ovala form redan vid denna tid länge varit i bruk.

Om en viss utveckling tala äfven de funna nycklarne, vare sig de varit afsedda för väggfasta eller fristående förvaringsrum, hvilka genom lås gjorts otillgängliga för obehöriga.

Äfven lertätningen tyder på ett visst framskridet stadium. Invånarne i det gamla Birka hade, såsom dr Stolpes undersökningar visat [1], ej ännu funnit något lämpligare tätningsmedel, och i Skåne förekommer det ju ännu i dag i de s. k. klenhusen. Hvad särskildt Björkö beträffar, så har man der kunnat konstatera, att springorna mellan stockarne först tätats med mossa, sedan med lera,

[1]) H. Stolpe, *Naturhistoriska och archæologiska undersökningar på Björkö i Mälaren*, s. 15 och 16.

Digitized by Google

hvilken visar spår af den förra. Sådana märken har jag ej kunnat finna i lertätningen från Rings. Deremot visa de flerahanda intryck af virket, å hvilket de sutit. Somliga äro formade i vinkel efter springan mellan stockarne, i hvilken de sutit, andra bära märken efter träbultar o. s. v. Å en bit från C synas tydliga märken efter fibrerna i trät, hvilka för mitt öga se ut som de skulle härröra från ett barrträd och mest likna gran.

Men ehuruväl dessa grundvalar förete en för en så tidig period rätt utvecklad anordning, står den dock på ett lägre stadium än sagotidens byggnader, särskildt på Island.

Vid Rings och de öfriga gamla gotländska gårdarne ligga ännu husen spridda. På Island deremot äro de sammanbygda i en komplex (se Gudmundssons anförda afhandling s. 69 f.), till och med den af Gudmundsson anförda sammanställningsformen 1 betecknar en senare utveckling än de gotländska kämpagrafvarne.

Till sist må med afseende på gårdens namn en hypotes anföras, som flere gånger fallit mig i sinnet.

De gotländska gårdsnamnen sluta ofta på genitivformen -s. Vid många af dessa gårdar träffar man ett graffält, som vanligen går tillbaka till äldre jernåldern. Så var fallet vid Bläsnungs (gotl. Blaisnungs) och Nors i Vestkinde, så vid Bjers och Rings i Hejnum. Vid denna senare gård ligga dessutom dessa gamla grundvalar qvar. Samma förhållande torde nog kunna påvisas äfven i fråga om gårdsnamn som sluta på -e, t. ex. Björkome, en förvridning, troligen från den danska tiden, af gen. plur.

Detta sammanträffande af gamla grafvars belägenhet och gårdsnamnens bildningssätt för gerna tanken till det antagandet att ett visst sammanhang mellan dem finnes och att vi i dessa gårdsnamn skulle hafva qvar temligen oförändrade språkrester från en tid, af hvars tungomål man eljes i vår nord ej känner några säkra minnen.

Skara den 29 maj 1889.

Fredrik Nordin.

Digitized by Google

Kyrka vid Granhammar i Vintrosa socken, Nerike.

Strax invid landsvägen SO om Granhammars by, omkring tjugu famnar från hemmansegaren O. Wallins manbyggnad, ligger en mindre kulle, från hvilken man eger en ganska vidsträckt utsigt öfver den omgifvande flacka näjden. Denna kulle har af ålder i trakten kallats *kyrkberget*, ehuru åtminstone under senare tid intet synligt minnesmärke på den samma gifvit anledning till en dylik benämning. Någon annan påminnelse — förutom namnet — om platsens forna bestämmelse har ej heller, såvidt jag känner, bevarats i orten.

För att få nämnde backe lagd till den bredvid liggande åkern hade markens egare tid efter annan derstädes företagit afschaktningar. Härvid träffade man på större och mindre tillhuggna hällar samt klumpar af kullerstenar inbäddade i hårdt kalkbruk. Då dessa byggnadslemningar, ju längre ned man kom, blefvo allt talrikare, och då slutligen verkliga mur-rester trädde i dagen, gjordes anmälan härom till k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, som gaf mig i uppdrag att verkställa undersökning af platsen.

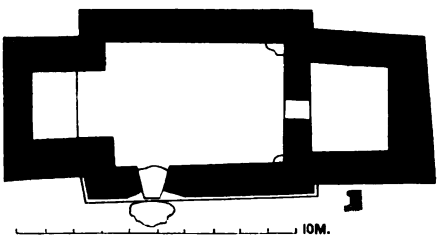

92.

De af mig i detta syfte företagna gräfningarne bragte dervid i dagen nedersta delarne af murarne till en kyrka af mycket små dimensioner och af den grundform, som planritningen (fig. 92) visar. Att vi här verkligen hafva lemningarna af en kyrka, framgår tillräckligt tydligt af byggnadens grundplan, och bekräftas dessutom, om andra bevis behöfdes, af de härstädes gjorda fynden af en dopfunt m. fl. föremål, om hvilka skall talas längre fram.

Digitized by Google

Mur-resterna voro i behåll rundt om kyrkan, med undantag af vid vestra gafveln, der de voro till allra största delen bortbrutna. Detta hade emellertid skett strax före min ankomst, och de här tagna hällarna lågo ännu qvar på åkern nedanför kullen. Qvarlefvorna af murarne höjde sig, sedan de blifvit befriade från det öfvertäckande gruslagret, 0,30 till 0,60 m öfver golfvet inne i byggnaden och hade ungefär samma höjd öfver den omgifvande marken. Dessa ännu i behåll varande murlemningar utgöra sockeln till de egentliga väggarne och bestå af grofva, något tuktade hällar, lagda i rikligt kalkbruk. Materialet är i allmänhet kalksten, med en och annan sandstenshäll. Af granit träffades endast ett enda block. Det är groft tillhugget och bildar ingångsdörrens östra post.

Byggnadssättet är, som ofta vid mindre betydande byggnader från medeltiden, mycket vårdslöst: de motstående murarne äro ej parallela med hvarandra, murvinklarna till följd häraf sneda o. s. v. Man finner dessutom på flere ställen, att den af släthuggna hällar bildade sockeln ej eger ordentligt lagd grundval, utan helt enkelt hvilar på ett underlag af kullerstenar, hvilket naturligtvis ej var egnadt att gifva byggnaden nödig stadga. Emellertid saknas ej helt och hållet spår af ett omsorgsfullare arbete. Vid sydvestra hörnet hvilar nämligen sockeln på en murad något framskjutande plint, höjer sig från denna omkring 0,30 m och är derefter försedd med en grof, svagt framspringande rundstaf — se profilen vid planritningen. Det torde emellertid vara osäkert, huruvida denna anordning ursprungligen förefunnits rundt om kyrkan eller varit inskränkt till en mindre del af muren; sådana oregelbundenheter och ett dylikt nyckfullt förfaringssätt träffas nämligen ofta vid äldre byggnader.

I förhållande till kyrkans ringa utsträckning hafva murarne en mycket betydande, efter vår tids sätt att bygga, oproportionerlig tjocklek. Denna är nämligen i

Digitized by Google

allmänhet 1,20 m, i vestra delen något mera och uppgår i östra ändan till 1,60 m eller nära $^2/_3$ af det rum, murarne här innesluta. Samma förhållande återfinnes i nästan alla äldre landskyrkor och beror ej, såsom man ofta hör antagas, på forna tiders sätt att bygga »säkert och bergfast», utan har tvärtom sin grund i det otympliga och bristfälliga — allt utom solida — sätt, hvarpå murarne vanligen äro konstruerade. Dessa bestå nämligen oftast ej allt igenom af ordentligt murverk, utan äro sammansatta af en yttre och en inre beklädnadsmur af mer eller mindre tuktade stenblock, hvilka båda murar eller murskal sammanhållas vid hvarandra genom ett mellanliggande tjockt lager af murbruk och småsten. Det är gifvet, att ett dylikt byggnadssätt måste betinga en betydande groflek hos muren, utan att derför gifva densamma motsvarande styrka. I Granhammar-kyrkan var dessutom, såsom jag strax skall visa, öfre delen af murarne troligen af ännu sämre konstruktion, hvarför det var så mycket nödvändigare att göra dem grofva. Murarnes betydande tjocklek öfverensstämmer således med vanliga förhållandet hos äldre byggnader och är derför ej anmärkningsvärd; mer egendomligt kan deremot förefalla, att östra gafvelväggen — korets altarvägg — är gröfre än någon annan del af kyrkans murar. Denna vägg befanns visserligen vid afrödjandet mycket skadad, isynnerhet inåt koret, men det genom planritningen angifna måttet är dock utan tvifvel det rätta. Då våra äldre kyrkor i regeln hafva koret lägre än långhuset och således det först nämndas omgifningsmurar, på grund af den mindre belastningen, kunna vara tunnare än det senares, är, som sagdt, förhållandet vid Granhammar-kyrkan i viss mon anmärkningsvärdt. Troligen beror det emellertid endast på ett vårdslöst tillvägagående vid byggnadens uppförande och är ett exempel bland många på de gamla byggmästarnes föga noggranna sätt att göra sina beräkningar.

Digitized by Google

Sannt är visserligen, att undantagsvis förekommer vid vissa äldre kyrkor en anordning, som nödvändiggör en större bärighet och dermed förknippad större tjocklek hos korets murar. Några af våra äldre kyrkor hafva nämligen ett torn i öster, som då antingen är kyrkans enda torn, såsom t. ex. Skånilla och Norrsunda kyrkor i Uppland, eller bildar ett motstycke till det vanliga tornet i vester, såsom förhållandet var vid de nu till större delen försvunna s. k. klöfsadelkyrkorna på Öland. Då man emellertid känner endast ett fåtal exempel på denna anordning, torde det dock vara försigtigast att ett ej draga några slutsatser i denna riktning med anledning af kormurens stora tjocklek vid Granhammar-kyrkan.

På de beskrifna, qvarvarande delarne af sockeln finnas nu knappast några lemningar af öfvermurarne eller kyrkans egentliga väggar. Dessa hafva helt och hållet fallit ned i och omkring kyrkan och dolt grunden under ett tjockt gruslager. När detta genomgräfdes och bortskaffades, befanns det uteslutande bestå af klumpar och murstycken sammansatta af större och mindre kullerstenar hopbakade genom rikligt, nu mycket hårdt och fast murbruk. Af tegel fanns intet spår. Ej heller träffades hällar eller block, hvilka skulle kunna hafva bildat de ofvan omtalade, vid äldre kyrkor vanliga inner- och yttermurarne eller murskalen. Om således Granhammar-kyrkans murar varit konstruerade på nyss beskrifna sätt, hafva de stenar, som ingått i beklädnadsmurarne bortförts så grundligt, att ej en enda af dem återstår. Detta är visserligen möjligt, men torde dock få anses vara mindre troligt. Murarne ofvan sockeln synas således hafva bestått uteslutande af nyss nämnda dåliga material. Några huggna stenar till dörrar, fönster eller murhörn träffades ej heller, hvilket äfven visar, att kyrkan varit af mycket primitivt byggnadssätt och särdeles enkelt utrustad.

Digitized by Google

Som planritningen utvisar, har kyrkan bestått af ett rektangulärt långhus eller skepp med längdriktning i Ö—V, ett smalare kor i Ö med rak altarvägg och nära qvadratisk grundplan, samt i V en tornqvadrat — eller förhus — af mindre bredd än såväl långhus som kor. Fördelningen af kyrkans olika rum eller densammas grundplan är således öfverensstämmande med våra äldre landskyrkors. Visserligen finner man hos dessa mycket ofta en något rikare anordning af koret, i det att dettas östra vägg — altarväggen — är försedd med ett halfrundt, nischartadt utsprång, den s. k. apsis; men detta är dock långt ifrån regel, en mängd äldre kyrkor har liksom Granhammarkyrkan rak altarvägg.

Ett drag, som numera endast undantagsvis är bevaradt i några mycket få äldre svenska kyrkor, träffas, som vi skola se, äfven hos Granhammar-kyrkan.

I äldre tider upprätthölls noga skilnaden mellan de delar af kyrkan, som förbehöllos presterskapet, och dem, som voro afsedda för menigheten. Denna senares plats var långhuset eller skeppet, under det presterskapet intog koret och undantagsvis — i ansenligare kyrkor med talrikare skara af andlige — äfven närgränsande delar af kyrkan i tvärskeppet och större eller mindre del af den s. k. midt- eller hufvudqvadraten. Presterskapets plats i kyrkan — presbyterium eller sanctuarium — var vanligtvis höjd några trappsteg öfver kyrkans öfriga delar och alltid skild från desamma genom låga bröstningsmurar eller skrank, cancelli. Skilnaden betecknades dessutom ytterligare genom den höga gränsbågen mellan kor- och midtqvadraterna, den s. k. triumfbågen — arcus triumphalis — så nämnd, emedan öfver eller i densamma var anbragt bilden af den korsfäste, hvilken i äldre tider aldrig var framställd såsom den törnekrönte Messias, hängande död eller döende på korset, utan stående upprätt med öppna ögon och med konungakrona på hufvudet: konungen som ge-

Digitized by Google

nom frivilligt offer öfvervunnit döden och triumferar midt i sin djupaste förnedring. I de större kyrkorna, i hvilka, som nyss antyddes, presterskapets plats sträckte sig utöfver koret, betecknade i alla fall triumfbågen en skilnad, nämligen mellan det högre och lägre koret, mellan det allmänna presbyteriet och sanktuariet i trängre mening.

I de små svenska landskyrkorna var naturligtvis koret mer än tillräckligt för det fåtaliga presterskapets behof. Triumfbågen betecknade således derstädes skilnaden mellan menighetens och presterskapets område. Men man torde äfven hafva varit angelägen att följa den ofvannämnda gängse kyrkliga seden att genom en låg mur eller skrank ytterligare betona skilnaden. [1] Några omständigheter tyda nämligen derpå, ehuru, som redan är nämndt, denna anordning dock nästan öfverallt försvunnit från våra äldre kyrkor. Den finnes emellertid bevarad i några enstaka fall. Fig. 93 gifver en bild af koröppningen i Horla kyrka i Kullings härad i Skara stift. Vi se deraf, att koret är upphöjdt ett trappsteg öfver den öfriga kyrkans golf samt skildt från långhuset medels en mur, på midten genombruten af en öppning af egendomlig form. Utan tvifvel är detta endast en genom de små måtten och genom de äfven i öfrigt enklare förhållandena betingad förändring af den nyss beskrifna, i äldre tider gängse anordningen af koret.

[1]) Benägenheten att strängt fasthålla skilnaden mellan klerk och lekman, mellan presterskapets och menighetens plats i kyrkan framgår äfven af nedanstående skämtsamma latinska vers, som funnits anbragt åtminstone i tvänne svenska kyrkor — Film oeh Vendel båda i Erkestiftet — vid ingången till koret:

rustice buck
quis te tulit huc?
est locus illorum
qui cantant et non aliorum

eller på svenska: »bonde, bock, hvem förde dig hit? (till koret) Här är deras plats, som sjunga (presternas) och ej andras.

Digitized by Google

Korskranket eller den låga bröstningsmuren kring presbyteriet igenkänna vi lätt i de låga, framspringande murstyckena å ömse sidor om öppningen och sjelfva den rundbågiga öppningen är ingenting annat än triumfbågen, som här blifvit sänkt så lågt, att den antagit utseendet af en i muren anbragt öppning, ehuru den ursprungligen, som sagdt, endast är skiljebågen mellan korqvadraten å ena sidan samt hufvudqvadraten eller — der tvärskepp ej finnes — skeppets östra qvadrat å den andra sidan. Härigenom förklaras lätt uppkomsten af denna s. k. skiljemur

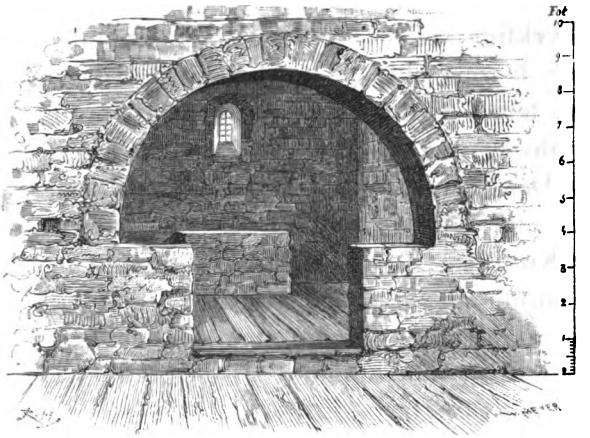

93.

mellan kor och skepp samt öppningens egendomliga form. I en annan kyrka i Kullings härad, nämligen Eggvena, förekommer en liknande anordning af koröppningen; dessutom vet man, att Forsby kyrka i Kåkinds härad för ej lång tid tillbaka haft en nu borttagen »skiljemur» mellan kor och skepp, ehuru man, i saknad af teckning deröfver, ej känner densammas form. Man torde utan fara att misstaga sig kunna antaga, att en anordning lik den nu beskrifna ej varit sällsynt i våra äldre medeltidskyrkor på landsbygden. Då man nämligen betänker, huru angelägen kyrkan var att icke minst i det yttre iakttaga gammal

Digitized by Google

sed, och att isynnerhet icke underlåta något, som kunde betona skilnaden mellan prest och lekman, torde ofvan nämnda antagande ej vara för djerft. Å andra sidan kan det ej vara förvånande, att nämnda anordning nästan öfver allt försvunnit. Sedan skilnaden i korets och långhusets ursprungliga bestämmelse bortfallit ur allmänna medvetandet, lät man sig angeläget vara att af praktiska skäl — åstadkommande af ljus och utrymme — borttaga den skrymmande och skymmande muren samt qvarlemnade af den samma invid långväggarna endast så mycket, som var nödigt för att tjena till stöd för den nu höjda triumfbågen, hvilken, ehuru, som sagdt, i förändradt läge, måste bibehållas för byggnadens stadga. I sist beskrifna skick träffa vi ock en mängd af de äldre landskyrkorna.

En blick på vår planritning visar, att Granhammarkyrkan *kan hafva haft* samma anordning af koröppningen, som den nyss nämnda Horla kyrka (fig. 93). Det torde ej heller vara något tvifvel, att hon verkligen så *har haft*. Genomgången från skeppet till koret är, som vi se, ej mer än omkring 0,80 m, således endast ungefär $2^2/_3$ fot. Det är gifvet, att, såvida öppningen varit lika smal hela vägen upp, denna ringa bredd i förening med »skiljemurens» betydande tjocklek skulle hafva förorsakat, att den i koret fungerande andlige blifvit helt och hållet dold för snart sagdt alla de åhörare, som ej befunno sig i skeppets midtlinie. Då man ej kan antaga, att ett dylikt förhållande varit rådande, torde ej annat återstå än att antaga, att öppningen varit bredare upptill, men då återigen kan den samma svårligen haft annat utseende än koröppningen i Horla kyrka eller åtminstone varit denna mycket närstående. Att koröppningen i Granhammar-kyrkan ej varit lika smal upptill som nedtill, derför talar dessutom den omständigheten, att triumfbågen i sådant fall skulle i så hög grad hafva förlorat sin karaktär, att kyrkan egentligen ej haft någon triumfbåge, men denna var utan tvif-

Digitized by Google

vel i liturgiskt afseende af så stor betydelse att den ej borde eller kunde saknas i någon kyrka.

I vestra ändan af kyrkan finna vi en utbyggnad motsvarande koret i öster, ehuru mindre än detta. Jag har här ofvan, på grund af det vanliga förhållandet, kallat denna utbyggnad tornqvadrat, ehuru jag emellertid ej med bestämdhet kan säga, att densammas murar varit uppdragna så högt, att de verkligen bildat ett torn. Många af våra äldre och äldsta kyrkor hafva torn, andra med dem samtidiga sakna deremot dylikt. Vi kunna således ej härifrån draga någon slutsats med afseende på Granhammar-kyrkan. Hvad som återstår af murarne lemnar ej heller något bevis för utbyggnadens forna utseende. Visserligen äro den norra och den södra muren något gröfre än långhusets, hvilket skulle antyda, att ett torn förefunnits, men den vestra, hvilken emellertid nu är nästan helt och hållet bortbruten, synes deremot hafva varit något svagare än de andra. Utbyggnaden är, som vi se, öppen inåt kyrkan. Åtminstone i nedre våningen har ingen mur här funnits. Möjligen har den emellertid ersatts af den i närheten af kyrkan funna kolonnen, hvarom längre fram skall talas. Kolonnens utseende talar dock i viss mon häremot. Men äfven om nämnda kolonn här haft sin plats och uppburit en öfvermur, synes en dylik konstruktion väl svag för tornets tyngd. Å andra sidan är det svårt att förklara utbyggnadens ändamål, såvidt den nämligen ej verkligen varit ett torn. Då kyrkan är af så ringa storlek och har, som vi se af planen, en ingång på den i mindre kyrkor vanliga platsen, kan man knappast antaga, att den äfven haft en ingång i vestra gafveln, i hvilket fall utbyggnaden skulle kunna betraktas som ett slags förhus. Golfvet i utbyggnadens inre, vestra del är genom en afsats höjdt omkring 0,25 m öfver golfvet i östra delen, hvilket är i jämnhöjd med kyrkans.

Digitized by Google

I den nyss omnämnda dörröppningen på kyrkans södra sida är såsom tröskelsten lagd en större flat häll, en dylik är äfven anbragt utanför dörren. Öppningen mellan kor och långhus har likaledes en omkring 0,20 m hög tröskel, lika bred som muren och belagd med en slät stenskifva. Golfvet i kyrkans olika delar består nu af tilltrampad jord, men här och der ännu bevarad beläggning med tunna, oregelbundna stenflisor visar golfvets forna beskaffenhet.

Af kyrkans takkonstruktion, inner- och yttertak, hafva inga spår bibehållit sig; jag kan således ej lemna några bestämda upplysningar om densamma. Så mycket kan emellertid sägas, att kyrkan ej haft stenhvalf: dels voro nämligen sådana säkerligen ytterst sällsynta i våra äldsta småkyrkor och dessutom, hvilket i detta fall är afgörande, anträffades vid gräfningen hvarken tegel eller stenflis af något slag, lämpligt till hvalfslagning. Taket var således af trä. Huru yttertaket varit beskaffadt kan jag ej säga. Det inre har förmodligen varit ett platt bjelkloft: dylika hafva åtminstone i allmänhet hittills antagits såsom den ursprungliga takformen hos våra äldsta stenkyrkor och utan tvifvel hafva sådana ock allmänt förekommit. Det bör emellertid i detta sammanhang erinras, att man under de senare åren i Danmark iakttagit och funnit bestämda bevis för att det platta bjelktaket ej varit den enda formen för innertaket i de äldsta stenkyrkorna på landsbygden. Noggranna iakttagelser hafva nämligen ådagalagt, att flere kyrkor på Jutland, som nu hafva eller veterligt hafva haft platt innertak, ursprungligen varit försedda med öppen takkonstruktion, d. v. s. öppna, nedifrån kyrkan synliga takstolar, i hvilka åtminstone i några fall varit anbragta vackra, halfcirkelformiga rundbågar, naturligtvis äfven af trä. Åtskilliga omständigheter synas tyda på, att denna takform ej varit så sällsynt. Dr Sophus Müller som i *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie*

Digitized by Google

(1887) redogör för dessa särdeles intressanta omständigheter, påpekar dervid, att det ej kan förefalla öfverraskande, att i Danmarks äldre medeltidskyrkor finna den nu beskrifna öppna takkonstruktionen med rundbågar, då ju samma takform samtidigt hade vidsträckt användning i andra land i södra och vestra Europa och äfven träffas i de norska stafkyrkorna. Denna i Danmark förut förbisedda takform är således ingenting annat än en derstädes dittills okänd utvecklingsform af medeltidens byggnadskonst och är såsom sådan af stort intresse.

I Sverige har man ej iakttagit spår af en dylik takkonstruktion. Visserligen har Råda kyrka i Vermland trähvalf med klöfverbladsformig genomskärning och i Estuna kyrka i Uppland har riksantiqvarien H. Hildebrand funnit ofvan de nuvarande stenhvalfven antydningar om trähvalf af samma slag som i Råda. Denna takform skiljer sig emellertid från den danska såväl genom att den består af hela hvalf, ej blott bågar inskurna i öppna takstolar, som ock genom sin klöfverbladsform. Den är ock otvifvelaktigt betydligt yngre än den danska. Hvalfven i Råda kyrka byggdes senast 1323 och Estuna kyrka invigdes under erkebiskop Nils Allesons tid 1298. Dessa båda kyrkors takkonstruktion är således ej att jämföra med den nyss beskrifna från de danska kyrkorna. Antydningar om en liknande i svenska kyrkor hafva, som sagdt, hittills ej anträffats. Omöjligt torde dock ej vara att ifrågavarande takkonstruktion åtminstone i någon mon funnit användning äfven i Sverige, och att man äfven hos oss skulle kunna i en eller annan kyrka ännu finna lemningar deraf. De nyss omtalade förhållandena i Danmark hafva i alla händelser visat, att under den äldre medeltiden det platta bjelkloftet ej var den enda formen för de små stenkyrkornas innertak.

Innan jag lemnar beskrifningen af sjelfva byggnaden, torde böra omnämnas, att inga lemningar af det i äldre

Digitized by Google

kyrkor vanliga murade altarbordet anträffades. Detta har således antingen helt och hållet bortförts eller ock har detsamma varit af trä.

Slutligen vill jag tillägga, att vid undersökningen iakttogos inga tecken, som kunde tyda på, att kyrkan blifvit ödelagd genom eld. Visserligen träffades i koret, invid vestra sidan, söder om ingången, ett tunnt, hoptryckt kollager, men det var af ringa utsträckning och kunde ej härleda sig från en kyrkan öfvergången vådeld.

Vid de förut omnämnda af markens egare före min ankomst utförda gräfningarne hade inom murarne anträffats skålen af en dopfunt, vidare en rått tillhuggen cylinderformig sten med en grof rundstaf vid ena ändan, och ett litet likarmadt kors af sten.

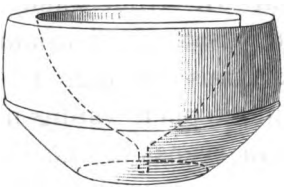

94.

Dopfunten är af grå kalksten och har, som afbildningen (fig. 94) visar, enkel skålform med något knäböjd sida, samt saknar nästan all ornering; [1] denna utgöres nämligen endast af en fin fördjupad linie vid sidans knä. I bottnen finnes såsom vanligt hos de gamla dopfuntarna ett genomgående hål för vattnets aftappande.

Enligt uppgift på platsen hade skålen, när den anträffades, intet fotstycke, utan stod på en tillhuggen rund, flat kalkstenshäll, i midten försedd med ett rundt hål, passande till hålet i skålen. Under hällen var en mängd småsten hopplockad, enligt min sagesmans åsigt »så att vattnet kunde afrinna». Detta är en rätt märklig uppgift, ty, såvidt jag vet, känner man intet annat exempel på

[1]) Häruti öfverensstämmer den med öfriga till våra dagar bevarade funtar i Nerike. Sju sådana finnas i behåll, hvarjämte vid en mängd kyrkor träffas delar af sönderslagna funtar. Af de sju först nämnda är endast funten i Ringkarleby kyrka försedd med rikare ornering (figurframställningar m. m.). De öfriga äro antingen helt och hållet släta eller prydda med några enkla linier.

Digitized by Google

en dylik primitiv anordning i någon svensk kyrka. Dessvärre var vid min ankomst funten rubbad från sin plats och den runda hällen förkommen samt troligen sönderslagen, och jag kunde ej heller erhålla tillförlitlig kännedom om platsen, der funten stod, då den anträffades. Den nyss nämnda uppgiften torde dock förtjena tillit, ty det är väl föga troligt, att, om den ej hade öfverensstämt med verkliga förhållandet, arbetarne skulle hafva kunnat hopkonstruera en dylik berättelse. Det är emellertid att beklaga, att jag ej erhöll kunskap om den plats i kyrkan, der funten anträffades. Vi skulle nämligen då helt visst hafva fått ett handgripligt svar på frågan om dopfuntens plats i kyrkan under medeltiden. I *Månadsbladet* för 1872 har H. Hildebrand på grund af åtskilliga förhållanden uppvisat, att densamma är att söka i omedelbar närhet af kyrkans ingång, i större kyrkor i vestra ändan af ena sidoskeppet, vanligen det norra. Någon direkt iakttagelse från svensk kyrka har jag dock ej haft att tillgå.

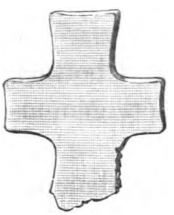

95.

Det fig. 95 afbildade korset är af kalksten, temligen groft tillhugget och utan inskrift eller ornering. Korsarmarnas ändar äro svagt utvidgade. Nedre delen af stammen äro ofullständig, så att man ej kan se, huru lång den samma varit. Korset lär hafva varit helt, då det anträffades, men är nu sönderslaget i många bitar, hvilka emellertid kunnat åter hopfogas. Längden är nu 53,5 cm, tjockleken 7,3 cm. Det hittades, som sagdt, *inom* murarne, men torde väl ursprungligen hafva stått rest utanför kyrkan, på en graf. Några spår af en kyrkan omgifvande begrafningsplats har man emellertid ej, åtminstone såvidt man nu känner, anträffat. [1] Detta torde dock bero derpå,

[1] Kring de här nedan omtalade lemningarne af en annan liten kyrka, äfven belägen i Nerike, i Mosås socken, ej långt från Granhammar, har man träffat menniskoben och delar af likkistor.

Digitized by Google

att marken kring kyrkan säkerligen under mycket lång tid varit odlad, hvarigenom alla spår af den forna kyrkogården för länge sedan försvunnit.

I landsvägsdiket, ej långt från kyrkan, låg vid mitt besök den fig. 96 afbildade stenkolonnen. Den lär för några år sedan hafva stått upprest på den plats, der den nu låg, men skall, enligt hvad äldre personer på platsen erinra sig, förr hafva befunnit sig på »kyrkberget». Kolonnen består af ganska finhuggen grå kalksten, är omkring 1,45 m lång, samt har oval genomskärning. Den är upptill något skadad, men visar dock lemningar af ett i samma stycke som skaftet hugget kapitäl af romansk form. Kring lifvet är den prydd med ett omkring 23 cm bredt ornerad bälte, bestående af ett upphöjdt flätverk af breda band, försedda med en fördjupad linie utefter midten.

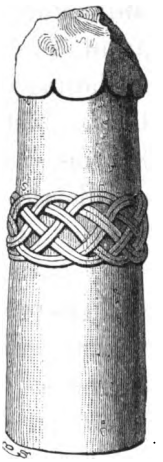

96.

Det torde ej vara något tvifvel underkastadt, att denna kolonn fordom hört till kyrkan. Angående densammas ursprungliga plats och bestämmelse derstädes kan kan jag emellertid ej lemna någon upplysning. Som ofvan är nämndt, synes det ligga närmast till hands att antaga, att kolonnen stått i öppningen mellan skeppet och vestra rummet och tjenat till att uppbära öfvermuren. Detta antagande motsäges emellertid deraf, att kolonnens ena bredsida — baksidan — saknar det ornerade bältet; den synes således hafva varit afsedd att stå intill en vägg.

För bedömande af Granhammar-kyrkans ålder hafva vi ej några bestämda utgångspunkter, men de antydningar som finnas gifva vid handen, att kyrkan måtte vara mycket gammal. Härför talar redan den omständigheten, att kyrkan med dess namn nu är helt och hållet bortglömd och ingenstädes finnes, såvidt jag kunnat erfara, omtalad i

Digitized by Google

äldre handlingar. Kyrkan ligger inom Örebro härad och i nu varande Vintrosa socken, nära 2 mil SV om Örebro stad. De uti C. G. Styffes *Skandinavien under unionstiden* uppräknade socknarna i Örebro härad finnas ännu i dag och hafva sina kyrkor ännu bestående med undantag af Lengebro eller Längbro och Onusta, nu Ånsta, hvilka båda socknar blifvit förenade med Örebro stad och hvilkas kyrkor nu äro ödelagda. Längbro socken ligger emellertid NO om Örebro och det kan således ej blifva tal om att sammanställa dess namn med kyrklemningarna vid Granhammar; man känner för öfrigt platsen för nämnda sockens gamla kyrka. Lika litet kan man i detta afseende tänka på Ånsta socken, hvars ena gräns visserligen ej ligger så långt från Granhammar, men äfven här känner man den gamla kyrkplatsen. Vi torde ej heller få antaga, att Granhammar-kyrkan fordom varit Vintrosa församlings sockenkyrka eller att den med andra ord varit en föregångare till socknens nuvarande kyrka. Denna ligger omkring $^1/_3$ mil från Granhammar och är bygd på samma plats der socknens äldre kyrka stått. När denna sistnämnda byggdes, känner jag ej, men att den ej kan vara en efterträdare till kyrkan vid Granhammar torde framgå af den omständigheten, att i den nuvarande kyrkan ännu finnes i behåll skålen af den gamla kyrkans dopfunt. Båda de i fråga varande kyrkorna hafva således varit försedda med dopfuntar och det är väl föga troligt att, om den äldre Vintrosa-kyrkan byggts vid tiden för Granhammars-kyrkans öfvergifvande och såsom efterträdare till denna, man skulle hafva gjort sig besvär att anskaffa ny funt för den nya kyrkan, då man redan förut i den gamla kyrkan egde en dylik för socknens behof. Så mycket mindre är detta troligt, som båda funtarna äro helt enkla och den i Vintrosa nu befintliga således ej kan sägas hafva tillkommit genom församlingens begär att skaffa sig en rikare utstyrd funt.

Digitized by Google

Äfven de ovanligt små dimensionerna och den enkla utrustningen hos Granhammar-kyrkan tala för hög ålder. I äldsta tider uppfördes nämligen kyrkorna endast för det närmaste granskapets behof, de blefvo derför små och, som vi väl kunna antaga, föga dyrbart utstyrda. Det här ofvan beskrifna primitiva byggnadssättet ger äfven en fingervisning i nyss nämnda riktning.

En något bestämdare antydan om Granhammar-kyrkans ålder erhålla vi genom en jämförelse med de här ofvan omtalade Horla, Eggvena och Forsby kyrkor. Som vi sett har Granhammar-kyrkan i likhet med nämnda kyrkor haft »skiljevägg» mellan kor och skepp, troligen af samma beskaffenhet som den fig. 93 här ofvan afbildade i Horla kyrka. Utseendet af »skiljeväggen» i Forsby kyrka känna vi visserligen ej, men mig synes vara antagligt att äfven den varit ganska lika den i Horla. Forsby kyrkas ålder känner man; den är nämligen enligt en i norra korväggen inhuggen inskrift invigd år 1135. Härigenom hafva vi således någon ledning för vårt omdöme. Tidsskilnaden mellan de nu nämnda kyrkorna torde ej kunna vara särdeles betydlig.

Beskaffenheten af de i och vid kyrkan funna fornsakerna[1] jäfvar ej heller antagandet af kyrkans höga ålder. Funten och korset äro visserligen af så enkel beskaffenhet, att vi af desamma ej kunna draga några bestämda slutsatser. Det förtjenar emellertid anmärkas, att kors af liknande form, med korsarmarnas ändar mer eller mindre utvidgade, finnas på åtskilliga kristna runstenar, på funtar — der anbringade under rundbågar — och andra skulpturverk från vår äldre medeltid. Sådana kors finnas emellertid äfven från mycket yngre tid.

Mera karakteristisk är den funna kolonnen. Lemningarna af kapitälet visa bestämd romansk form och det

[1] Dessa förvaras nu i Statens Hist. Museum, Inv. 8165.

Digitized by Google

flätade bandornamentet återfinnes — i likhet med den nyss nämnda korsformen — på funtar och andra minnesmärken från en mycket tidig del af vår medeltid. Till denna tid kunna vi ock utan tvekan hänföra kolonnen.

Det nyss nämnda, karakteristiska, löst flätade bandornamentet, som pryder kolonnens lif, träffas äfven på äldre engelska skulpturverk från medeltiden, dopfuntar, grafstenar m. m. Här i Sverige finna vi det, som sagdt, ej sällan på föremål från den äldre romanska tiden och stundom i nära förening med andra ornamentsmotiv af bestämdt utpräglad engelsk karaktär, så t. ex. på dopfuntar i Bohuslän. Detta torde vara en antydan om att vi hafva skäl att betrakta kolonnen såsom en påminnelse om det engelska inflytande, hvilket, som bekant, kan spåras i den äldre medeltidskonsten i åtskilliga delar af vårt land, och som förmedlades genom de engelska lärare, hvilka här utöfvade missionsverksamhet.

De ofvan anförda förhållandena tala alla, som vi sett, för en mycket hög ålder af kyrkan vid Granhammar. För min del tvekar jag ej att anse den som en af de äldre i sin bygd, uppförd redan på 1100-talet eller kanske till och med något derförut.

De nu beskrifna kyrklemningarna äro ej de enda bekanta i Nerike; man känner flere dylika i detta landskap. Herman Hofberg omtalar och beskrifver i *Nerikes gamla minnen* flere sådana gamla byggnadslemningar såsom »Kullkyrkan» i Mosås, »Kapellet» i Kräklinge, samt »Eremitkapellet» på skogen Kägglan m. fl. Jag får således hänvisa till hans beskrifning. Endast det torde böra tilläggas, att den undersökning af fornlemningen vid kapellet i Kräklinge, som Hofberg i nyss nämnda arbete omtalar såsom snart förestående, af honom verkställdes i maj 1868, sedan medel dertill anslagits af Nerikes fornminnesförening. Plan-

Digitized by Google

ritning öfver de dervid aftäckta grundmurarna jämte beskrifning af desamma finnes i k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens arkiv, intagen i Hofbergs redogörelse för *Nerikes fornminnen*. Planen visar, att kapellet eller kyrkan i Kräklinge haft ungefär samma dimensioner och anordning som Granhammar-kyrkan. Den har bestått af ett långhus med kor i öster och ett smalare rum (tornqvadrat?) i vester. Af Hofbergs teckning kan man ej se om kyrkan haft skiljemur mellan kor och skepp. Murarna äro omkring fyra fot tjocka och bestå af grofva kalkhällar sammanfogade med fast murbruk.

Emil Ekhoff.

Från Akademiens sammankomster.

Den 3 oktober 1888.

Statssamlingarna. Akademien beslöt att icke för Statens Historiska Museum inlösa en vid Samsala, Hallsbergs sn, Nerike, funnen guldten, hvilken af hittaren blifvit med vårdslöshet behandlad.

Fasta fornlemningar. Akademien medgaf, att det runristade block, som förekommer helt nära Södertelje vid Järnavägen, må få flyttas till den närliggande badhusparken, samt att, derest det visar sig omöjligt att flytta hela blocket, den del af blocket, som icke är försedd med runor, må få frånskiljas, under förutsättning att dervid största försigtighet iagttages, så att den runristade delen ej skadas.

En af hemmansegarne Nils Berntsson och Andreas Eliasson i Dufveslätt, Hallands län, insänd ansökan om tillåtelse att få undersöka två grafhögar å hemmanets egor afslogs.

Visby ruiner. En ansökan om tillstånd att företaga undersökningar i S. Lars'[1] och S. Clemens' ruiner i Visby afslogs.

Medaljförslag. Akademien godkände med någon ändring två af gravören Lindberg inlemnade medaljförslag, det ena öfver kammarherren Lagerberg, det andra öfver grosshandlaren John West Wilson.

[1] En ung dam hade drömt, att en skatt skulle vara dold i hvardera ruinen och hennes anförvanter begärde tillstånd att vidtaga sådan rubbning, som erfordrades för lyftandet af skatten.

Digitized by Google

Den 16 oktober 1888.

Akademiska ärenden. Akademien beslöt tillstyrka bifall till Hj. Linnströms underdåniga ansökan om inlösen af 50 ex. af Svenskt boklexikon, del 2, häft. 15—62.

Statssamlingarna. En på Öland funnen bronsstatyett inlöstes. [1]

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Riksantiqvarien redogjorde för sina iakttagelser af Bunkeflo kyrka och beslöt Akademien afstyrka kyrkans rifning, med rätt för församlingen att använda inredningen och utan skyldighet för församlingen att underhålla den gamla kyrkan, sedan den nya blifvit uppförd.

Akademien beslöt tillstyrka bifall till Mellan-Grefvie församlings ansökan om tillstånd att rifva den nuvarande kyrkan. [2]

Föredrag. Riksantiqvarien redogjorde för resultatet af utgräfningen af Falsterbohus och Helsingborgs kärna.

Den 6 november 1888.

Akademiska ärenden. Kongl. Maj:t hade till Akademien remitterat en ansökan af Elin Persdotter, att henne måtte tillerkännas rätt till lösen för ett vid Gärestad, Edestads socken, Blekinge, anträffadt fynd. Akademien beslöt, då hon saknade möjlighet att afgöra, hvem skulle anses såsom rätt hittare, hemställa, att Persdotter måtte hänvisas till vederbörlig domstol samt att med utbetalandet af fyndlösen måtte få anstå, tilldess dom i målet fallit. Ett skrifvelseförslag i detta syfte upplästes och godkändes. [3]

Fasta fornlemningar. Kyrkogårdsnämnden i Stockholm hade anmält, att grafvar från hednatiden förekommo å sydvestra bergspartiet af nya kyrkogården och att af dem två ännu befunno sig oförändrade. Riksantiqvarien redogjorde för förhållandena på stället och beslöt Akademien på hans hemställan föreskrifva, att dessa två grafvar ej må rubbas.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Öfverintendentsembetet hade begärt Akademiens utlåtande rörande en föreslagen ändring af långhusets och korets södra fönster i Hangvars kyrka på Gotland. Akademien beslöt att godkänna det föreslagna nya fönstret å långhuset, men att afstyrka all ändring af korfönstret.

Medaljförslag. Ett förslag till Hans Maj:t Konungens matematiska belöningsmedalj godkändes.

[1] Denna kommer att framdeles beskrifvas i *Månadsbladet* tillsammans med andra likartade fynd.

[2] Tillstånd till kyrkans rifning beviljades af Kongl. Maj:t den 30 november 1888.

[3] Kongl. Maj:t förklarade den 23 november 1888 Elin Persdotters ansökning icke föranleda till någon Kongl. Maj:ts åtgärd.

Digitized by Google

Föredrag. Riksantiqvarien redogjorde för de större silfvermynt, som präglades i Sverige under Sten Sture d. yngres tid. [1]

Fornminnesföreningarna. Kalmar Fornminnesförenings årsberättelse upplästes.

Den 20 november 1888.

Statssamlingarna. Anmäldes, att genom Konungens Befallningshafvande i Kristianstads län blifvit hembjuden en af drängen Anders Persson å Vidtsköfle egor i Vidtsköfle sn, Skåne, funnen stor, präktig, spirallagd ring af silfverblandadt guld, och beslöt Akademien, då medel till den sammas inlösen ej funnos tillgängliga på årets inköpsanslag, att ingå till Kongl. Maj:t med underdånig hemställan om särskildt anslag för att möjliggöra

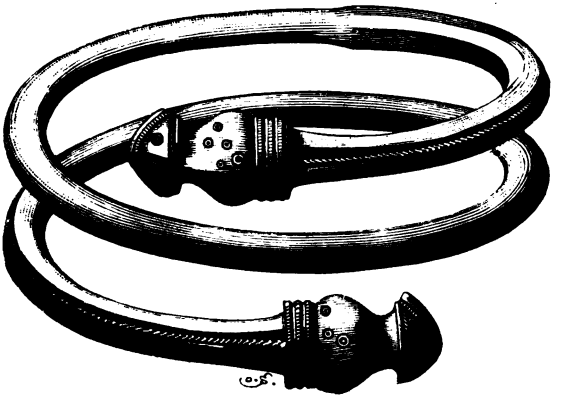

97.

nämnda rings inlösande. Enligt värdering å Kongl. Kontrollverket uppgår ringens vigt brutto till 0,9017 ℔, dess guldhalt till 0,500; värdet af guldet utgör således med $^1/_8$ laglig förhöjning kronor 534: 63, men då i detta belopp ej är inberäknadt värdet af silfret — närmare $^1/_2$ ℔ — och med afseende på fyndets stora vetenskapliga betydelse ansåg Akademien att lösesumman borde bestämmas till 575 kr. [2]

[1] Föredaget ingår i den i denna årgång af Månadsbladet intagna uppsatsen om Sveriges stormynt 1512—1535.

[2] K. förordningen af den 29 november 1867 säger: »Kan Akademien icke af de för sådant ändamål på hennes stat uppförde medel lösen bestrida, göre då hos Oss underdånig anmälan; hvarefter Vi vilja pröfva, huruvida fyndet må af andra medel inlösas eller egaren återställas.» Akademien begärde af extra medel för inlösen af Vidtsköfle-ringen 575 kronor och för inlösen af en del af ett dyrbart fynd från Malmö stad 608 kr. 35 öre, tillsammans 1,183 kr. 35 öre. Kongl. Maj:t svarade den 21 december 1888, att Akademien hade att taga detta belopp af 1889 års anslag för statssamlingarnas ökande.

Digitized by Google

Föredrag. Hr Montelius redogjorde för den forskningsresa han under sistförflutna sommar och höst företagit i Donau-landen, Turkiet, Grekland och Italien.

Den 4 december 1888.

Akademiska ärenden. Till ledamot i k. Direktionen för Stockholms stads undervisningsverk för åren 1889—1891 omvaldes hr Törnebladh.

Hr Törnebladh fäste Akademiens uppmärksamhet på önskvärdheten af att räkenskaperna ej toge i anspråk så stor del af 1:ste amanuensens tjenstgöringstid, som för närvarande måste vare fallet, och att en ändring häruti vore så mycket mera af behofvet påkallad, som Akademien nyligen mottagit till förvaltning ytterligare en stor donationsfond. Akademien lemnade i uppdrag åt hrr Björnstjerna och Törnebladh att utarbeta förslag i frågan.

Statssamlingarna. Riksantiqvarien anmälde, att han såsom förestånd-
dare för k. Myntkabinettet af justitierådet W. Wretman, utredningsman i dödsboet efter enkefru grefvinnan Charlotte von Platen, född De Geer, erhållit styrkt afskrift af nämnda grefvinnas den 13 april innevarande år upprättade testamente, hvarigenom hon stadgat, att den henne tillhöriga mynt- och medaljsamling jämte de till den sammas förvarande inredda skåp skall efter hennes död tillfalla svenska staten, dock med vilkor och förbehåll, dels att hennes arfvingar må undantaga de bland samlingen befintliga dupletter, som staten förty ej önskar erhålla, och dels att icke något af den samling staten sålunda bekommer, får säljas, bortbytas eller på annat sätt förskingras. Justitierådet Wretman hade tillika meddelat, att testamentet blifvit af de förordnade utredningsmännen i boet, å samtliga testamentstagarnes vägnar, bevakadt och af grefvinnan von Platens samtliga arfvingar godkändt, hvadan intet hinder mötte för staten att genast komma i besittning af berörda testamenterade gods. Med anledning häraf beslöt Akademien att i underdånig skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla om nådigt bemyndigande att på ofvan nämnda vilkor för k. Myntkabinettet mottaga den af grefvinnan von Platen donerade mynt- och medaljsamlingen med tillhörande skåp.[1]

Riksantiqvarien anmälde att genom Konungens Befallningshafvande i Malmöhus län blifvit till inlösen hembjuden en under gräfning för en

Detta anslag är 6,000 kr. Om vi draga från denna summa 1,183 kr. 35 öre, äfvensom den sista utbetalningen för den från Knifsta kyrka inköpta kannan, 1,312 kr. 50 öre, reduceras det statsanslag, som under år 1889 står till förfogande för ökande af Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet, till det ringa beloppet af 3,504 kr. 15 öre.

[1] Kongl. Maj:t gaf den 14 december 1888 Akademien bemyndigande att för statens myntkabinett mottaga ifrågavarande mynt- och medaljsamling, med skyldighet att till grevinnan von Platens arfvingar aflemna den donerade samlingens dupletter samt att icke sälja, bortbyta eller på annat sätt förskingra det af denna samling, som för myntkabinettets räkning behålles.

Digitized by Google

källare i Malmö funnen större skatt af dels 3,535 silfver- och guldmynt i allmänhet från 1500- och 1600-talen, dels andra föremål af guld och silfver m. m. från samma tid, äfvensom att landshöfdingen grefve G. Wachtmeister och lektor M. C. J. Eurenius framstält begäran, att visserligen fyndet i dess helhet måtte för staten inlösas, men derefter allt det som icke kunde anses för statens samlingar nödvändigt måtte öfverlåtas mot inköpsprisets gäldande till Malmö museum. Med anledning häraf upplyste Riksantiqvarien, att värdet å allt det funna silfret och guldet uppgår med $^1/_8$ laglig förhöjning till 2,467 kronor 73 öre och att den del af fyndet, som är för statens samlingar behöflig, utgöres af 317 silfvermynt, tvänne silfverbägare jämte andra föremål af silfver och guld, betingande efter sagda förhöjning ett pris af 608 kr. 35 öre, samt anmälde tillika, att, enligt honom tillhandakommen uppgift, erforderliga medel för inlösen af större eller mindre del af fyndet för museet i Malmö redan vore på enskild väg derstädes anskaffade.

Tillika erinrade Riksantiqvarien att medel till inlösen af de för statssamlingarna behöfliga delarne af fyndet ej funnos tillgängliga på årets inköpsanslag och att Akademien för inlösen af inkomna fynd nödgats antecipera på nästa års inköpsanslag samt slutligen att Akademien visserligen innevarande år mottagit ett testamente efter framlidne protokollssekreteraren Hjertberg, att användas till förmon för de under Akademiens inseende ställda statssamlingarna, men att Akademien ännu icke eger och under det närmaste halfåret icke kan få förvissning, huruvida hon verkligen kommer i åtnjutande af detta testamente, och att således medel till inlösen af i fråga varande fynd ej heller kan erhållas från denna donationsfond, derest eljes så kunde synas lämpligt.

På grund häraf beslöt Akademien, att i underdånig skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla *dels* att Kongl. Maj:t täcktes besluta, att hela det i fråga varande fyndet måtte inlösas med ofvan angifna belopp af 2,467 kr. 73 öre, *dels* att Akademien bemyndigades att till Malmö museum afyttra de delar af fyndet, som ej äro för statsamlingarna behöfliga, såväl mynt som andra föremål, *dels* slutligen att Kongl. Maj:t täcktes af tillgängliga medel bevilja den derutöfver för inköpet erforderliga summan af 608 kr. 35 öre, samt beslöt Akademien tillika, att dessa framställningar skulle ske i samband med den vid sammankomsten den 20 november innevarande år beslutade underdåniga hemställan om särskildt anslag till inlösen af den vid Vidtsköfle funna guldringen.[1]

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Genom nådig remiss hade till Akademien kommit en skrifvelse från Ekeby församling i erkestiftet med dels hembud till Kongl. Maj:t och kronan af några i hennes kyrka förvarade forusaker, dels ock begäran, att derest föremålen ej inlöstes för statens samlingar, få afyttra dem till enskild person.

Riksantiqvarien anmälde, att föremålen blifvit granskade af dr Ekhoff, som om dem afgifvit rapport, och beslöt Akademien att i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t framhålla, *att* af de hembjudna föremålen fyra stycken, nämligen ett antependium med silkesbroderi och

[1] Jfr anmärkningen 2 s. 183.

Digitized by Google

årtalet 1646, ett större krucifix, en madonnabild och en apostlabild vore för Statens Historiska Museum behöfliga samt tillstyrka nådigt bifall till församlingens anhållan att få till enskild person afyttra de öfriga i fråga varande föremålen.[1]

Med anledning af nådig remiss af handlingar rörande Ulfö byamäns och fiskares anhållan, att antingen deras kapell måtte af statsmedel inlösas eller ock dem medgifvas rätt att för tillämnad om- och tillbyggnad nedrifva detsamma, meddelade Riksantiqvarien, att enligt inkommen upplysning kapellet vore mycket litet och i hög grad förfallet. Akademien ansåg sig ej kunna tillstyrka nådigt bifall till ansökan om kapellets inlösen af statsmedel samt beslöt att i underdånig skrifvelse framhålla, att byggnaden svårligen torde för sitt ändamål kunna vidare användas, ehuru det vore mycket beklagligt, att detsamma med dess målningar skulle försvinna.[2]

Den 14 december 1888.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Genom nådig remiss hade Akademien till skyndsam behandling mottagit handlingarna rörande en tillämnad rifning af Lommaryds kyrka i Linköpings stift. Undertecknad anmälte, att kyrkan genom om- och tillbyggnader förlorat arkeologiskt värde, men att i henne fanns ett Hamiltonskt grafkor samt i öfrigt under golfvet flere grafvar. Akademien beslöt tillstyrka bifall till rifningen med iakttagande af vanliga vilkor rörande fynd och grafvar samt med skyldighet att flytta en Hamiltonsk vapensköld och andra äldre föremål till den nya kyrkan.

Ett i sådant syfte uppsatt förslag till underdånigt utlåtande upplästes och godkändes.[3]

Den 18 december 1888.

Akademiska ärenden. Herr grefve A. F. Skjöldebrand, som förut till Akademien öfverlemnat sin aflidne faders efterlemnade papper och anteckningar under försegling mot vilkor att denna ej finge af Akademien brytas förr än år 1900, hade anmält sin önskan att för genomgående af papperen få på kortare tid bekomma de samma till låns. Akademien beslöt lemna bifall till denna anhållan.

Statssamlingarna. En af folkskoleläraren C. G. Sahlin i Lidköping hembjuden fornsakssamling inköptes. (Inv. 8493.)

[1] Kongl. Maj:t biföll den 31 december 1888 Akademiens framställning.

[2] Kongl. Maj:t medgaf den 31 december 1888 kapellets rifning. Kapellets inre var måladt kort efter k. Karl XII:s död.

[3] Kongl. Maj:t gaf den 31 december 1888 bifall till denna Akademiens framställning.

Digitized by Google

Grafundersökning i Bodarp år 1887.

Under pågående undersökning sommaren 1886 af grafhögar från bronsåldern inom Steglarps by af Fuglie socken, sydvestra Skåne, kom det till min kännedom, att en guldring samt några metallsaker föregående år vid grustagning blifvit funna i närliggande Bodarps by. Jag lyckades förvärfva båda delarne, hvilka visade sig tillhöra jernålderns tidigare del, för Statens Historiska Museum. Några hvitnade ben, som ännu lågo kringspridda i grusgrafven, tydde på att föremålen tillhört ett graffynd och flere omständigheter gåfvo anledning antaga, att i närheten ännu andra grafvar från samma tid kunde vara att finna på den låga grusås, som mellan Håslöf och Skegrie stationer sträcker sig parallelt med jernvägen.

98.

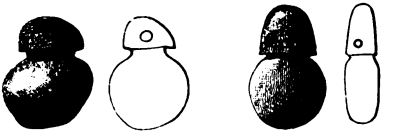

99.

De undersökningar, som till följd häraf för Akademiens räkning utfördes följande sommar, visade, att antagandet var rigtigt samt att här förelåg ett mycket betydande graffält från denna period, ännu jämförelsevis föga belyst genom större samlade skånska fynd.

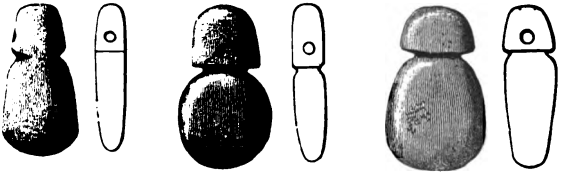

100.

Inalles upptäcktes och undersöktes fyra i hvarandras omedelbara närhet belägna oskadade grafläggningar samt rester af en femte. Intet antydde emellertid på ytan af den numera till åker utlagda grusåsen, lika litet som någon

Digitized by Google

stensättning under densamma grafvarnes förekomst. Ett djupt spadtag under jordytan anträffades skeletten, tre efter man och ett efter qvinna, det femte skadade obe-

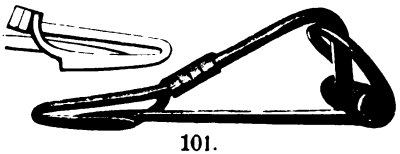

101.

stämdt, liggande i riktning nordost-sydvest. Hufvudbildningen visade sig hos samtliga vara dolikocephal, hos nr 1, 2 och 4 ortognat, hos nr 3 ej obetydligt prognat.

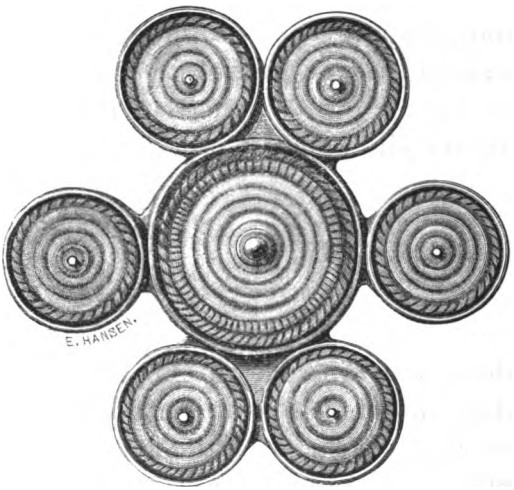

102 a.

Graf 1. Qvinnograf. Skelettet, liggande på ryggen och med den venstra underarmen hvilande på bröstet,

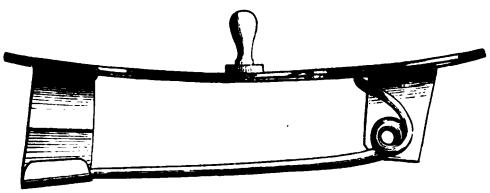

102 b.

visade en längd af 168 cm; kring halskotorna lågo *ett hundratal perlor af glas* (fig. 98) *och bernsten* (fig. 99,

Digitized by Google

100); på bröstets högra sida ett *bågformigt spänne af brons* (fig. 101); på högra axeln ett *rundspänne af brons*

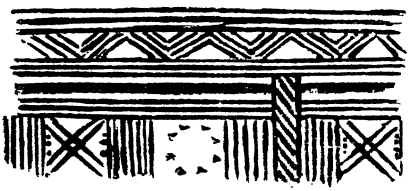

103.

104.

(fig. 102); vid venstra sidan af midjan *en häkta* samt några skålformiga *paljetter* af brons, hvarjämte några obe-

105.

tydliga rester af *ylleväfnad* här påträffades; vid högra sidan af hufvudet stod *ett krossadt lerkärl* (fig. 103).

106.

Digitized by Google

Graf 2. Mansgraf. Vid högra sidan af det på ryggen liggande skelettet, hvilket höll i längd 176 cm, märktes obetydliga *spår af jern* samt strax ofvanför hufvudet resten af ett *lerkärl.*

Graf 3. Mansgraf. Skelettet, som låg vändt åt venster samt med den högra handen öfver bäckenregionen, hade en längd af 170 cm samt visade särdeles vackra proportioner. Invid venstra öfverarmen anträffades resterna af *ett lerkärl* och mellan fötterna *en benkam* (fig. 104).

Graf 4. Mansgraf. Skelettet, som låg utsträckt på ryggen med venstra handen öfver bäckenregionen samt

107.

högra underbenet öfver det venstra, höll i längd 172 cm.; vid hufvudets högra sida stod *ett kärl* (fig. 105); vid fötterna trenne mindre stenar.

Graf 5. Bland några spridda menniskoben påträffades *en half benkam* samt *några lerkärlsfragment.* — Möjligen förskrifva sig de förut nämnda bronssöljorna och gullringen från samma grafläggning.

Tvänne andra kärl (fig. 106 och 107) samt *en större glasperla*[1] hvilka tillsammans med obrända menniskoben förut funnits något längre borta vid grustagning på samma höjdsträckning, förvärfvades samtidigt.

[1] 8—10 af samma slag, funna på samma ställe, finnas förut i Statens Historiska Museum.

G. J:son Karlin.

Digitized by Google

Ur lärda sällskapers handlingar och tidskrifter.

Mémoires de la Société nationale des Antiquaires de France XLVII.

Prost, La justice privée et l'immunité. (Innehåll: Préambule — l'immunité — le diplôme d'immunité — les freda — les plaids — la mundeburde royale — la justice privée — l'origine de la justice privée — les juristes du XIII:e siècle — Loyseau—Bignon—Montesquieu—Mably—Houard—Gourcy—Naudet—Pardessus—Lehuëron—Championnière—Boutaric—Fustel de Coulanges—J. Flach. — vue d'ensemble sur ces théories — conclusion) — Lecoy de la Marche, l'Art d'enluminer, traité italien du XIV:e siècle.

Bulletin de la Société nationale des Antiquaires de France 1885.

Arbois de Jubainville, Synonymie des expressions *Celte* et *Gaulois* — Robiou, Un problème relatif aux préludes du syncrétisme gréco-égyptien (handlar om en hieroglyfskrift från 600- eller 500-talet f. Kr., som förekommer å en piedestal från Mendes i nedre Egypten, nu förvarad i Stockholms museum). — Engel, Objets en bronze trouvés en Corse (dolk, spjut, spänne m. m.) — Gaidoz och Flouest, Observations sur une *situla* en bronze, découverte à Bologne—Flouest, Antiquités gauloises provenant de la Haute-Marne.

— — — — 1886.

Bapst, Flouest, Lasteyrie och d'Arbois de Jubainville, Provenance de l'étain aux temps préhistoriques — Corroyer, Anneau sigillaire de St. Lubais, disciple de St. Ours (denna märkliga ring skall afbildas i en kommande årgång af månadsbladet) — Flouest, Antiquités gauloises trouvées à Cusey — de Baye, Sur les objets de l'âge de pierre en jadéite trouvés en Amérique — d'Arbois de Jubainville, Textes relatifs aux tombelles fermées d'amas de pierres dans les régions celtiques. — Densamme, Sur les noms de lieux habités de la Gaule — de Baye, Antiquités inédites trouvées dans le Nord de l'Italie.

Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zürich, XXII, 2.

Heierli, Pfahlbauten, neunter Bericht (der Bodensee, die mittelschweizerischen Pfahlbaustationen, die Limmat-Funde, die westschweizerischen Pfahlbauten).

Jahrbücher und Jahresberichte des Vereins für Meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde LI (1886).

Geinitz, Mittheilung über zwei rohe Feuersteinbeile aus der Ostsee bei Warnemünde (1 pl.) — Beltz, Das Ende der Bronzezeit in Meklenburg (1 pl.) — v. Buchwald, Prähistorische Untersuchungen im Grossherzog-

Digitized by Google

thum Meklenburg-Strelitz (6 pl.) Ahlers, Das bäuerliche Hufenwesen in Meklenburg zur Zeit des Mittelalters—Rogge, Wallenstein und die Stadt Rostock.

— — — LII (1887).

Beltz, Untersuchungen zur jüngeren Bronzezeit in Meklenburg (2 pl.) — Koppmann, Rostocks Stellung in der Hanse.

— — — LIII (1888).

Stiede, Das Amt der Zinngiesser zu Rostock.

Antalet besökande i Statens Historiska Museum och k. Museum.

Januari	3,119	Juli	9,130
Februari	3,035	Augusti	9,224
Mars	3,646	September	8,441
April	6,962	Oktober	5,365
Maj	6,839	November	6,983
Juni	6,419	December	4,283
		Summa	73,446.

Antalet besökande under de föregående åren har varit:

1871	20,074	1880	29,053
1872	26,745	1881	23,015
1873	28,925	1882	22,855
1874	30,215	1883	21,162
1875	27,521	1884	54,084
1876	26,678	1885	76,456
1877	22,836	1886	68,378
1878	22,106	1887	72,829
1879	20,887		

Innehåll: 1. Stormynten i Sverige 1512—1535 2 (17 fig.). — 2. Gotlands s. k. kämpagrafvar 5. — 3. Kyrka vid Granhammar i Nerike (5 fig.). — 4. Från Akademiens sammankomster (1 fig.). — 5. Grafundersökning i Bodarp år 1887 (11 fig.). — 6. Ur lärda sällskaps handlingar och tidskrifter. — 7. Besökande i Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet.

Stockholm 1890. Kongl. Boktryckeriet.

Digitized by Google

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

SJUTTONDE ÅRGÅNGEN.

MED 107 FIGURER.

1888.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1888—1890.

Pris: 3 kr.

Digitized by Google

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. 20 band. 1789—1852.

——, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 kr. 50 öre; del. 2 (1861): 4 kr.; del. 3 (1863): 4 kr. 50 öre; del. 4 (1864): 4 kr.; del. 5 (1867): 4 kr.; del. 6 (1869): 4 kr.; del. 7 (1876): 4 kr.; del. 8, 1 (1885): 3 kr.; del. 9 (1884): 7 kr. 50 öre; del. 10 (1885): 6 kr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1863): 2 kr.; del. 2 (1869): 3 kr.; del. 3, h. 1—4 (1870—73): 4 kr.; del. 4, h. 1—4 (1872—80): 4 kr.; del. 5, h. 1—3 (1873—78): 3 kr.; del 6, h. 1—4 (1880—1882): 4 kr.; del 7, h. 1—4 (1883—1885): 5 kr.; del 8, häft. 1 o. 2 (1884): 2 kr.; del 9, häft. 1 o. 2 (1887): 2 kr.; del 10, häft 1—5 (1887—1889) 5 kr.; del 11, häft. 1 (1890) 2 kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första bandet: årgångarne 1872—1874. Andra bandet: årgångarne 1875—1877. Tredje bandet: årgångarne 1878—1880. Fjerde bandet: årgångarne 1881—83. Femte bandet: årgångarne 1884—1886. Af sjette bandet: årgångarne 1887 och 1888. Pris för hvar af årgångarne 1872—1877: 2 kr; för följande årgångar 3 kr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende ställda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 kr. 50 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. Ny tillökt upplaga med 14 pl. 1881. Pris (i Sverige, Norge, Danmark och Finland): 10 kr.

Digitized by Google

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 kr. 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris: 7 kr. 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 kr. 50 öre.

——, Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer. 2 delar (1874, 1875). Pris: 16 kr.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 5 uppl. 1886. Pris: 75 öre (vid ingången till museet: 50 öre).

——, The national historical museum, Stockholm. A guide to the collection issued by the royal Academy of literature, history and antiquities. Translated from the 5th swedish edition by Charles H. Derby. Pris: 3 kr. (vid ingången till museet 2 kr.)

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet (Serien IV. pl. 1—10). 1873. Pris: 6 kr. Andra häftet (Serien VI. pl. 1—10). 1878. Pris: 6 kr. Tredje häftet (Serien V. pl. 1—5). 1883. Pris: 5 kr.

Med anslag ur **den Bergerska donationsfonden** har Akademien utgifvit:

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling. Förra afdelningen, band 1 (1888): 9 kr. — Senare afdelningen, band 1 (1888): 11 kr.; band 2 (1889): 9 kr.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Antiqvariska Tidskrift för Sverige** utgifves i häften af omkring 5 ark med nödiga illustrationer. Fyra häften utgöra ett band. Pris för hvart band: 4 kr. eller något mera.

Under arbete äro för närvarande:

Akademiens handlingar del. 28 (Hans Hildebrand *Om djurtyperna i ornamentiken.*)

—— —— del. 31 (*Inträdestal af* Rydberg *och* S. Bugge, *Berättelse om Akademiens hundraårsfest m. m.*)

Antiqvarisk tidskrift V: 4; VIII: 3; IX: 3; X: 6; XI: 2.

Svenska sigiller från medeltiden del. 2 h. 1.

Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum h. 4. (Gotlands jernålder).

Månadsbladet för 1889 och 1890.

Medeltidsfynd från Gotland (utgifves med anslag af Bergerska donationsfonden).

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling (utgifvas med anslag af Bergerska donationsfonden).

Sveriges runskrifter afd. 1. Ölands runskrifter; afd. 22. Östergötlands runskrifter (utgifvas med anslag af Bergerska donationsfonden).

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Månadsblad** utkommer under år 1890 efter samma plan som hittills blifvit följd. Priset är 3 kr.

I bokhandeln finnes:

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, **Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum.**

Första häftet, innehållande 10 pl. och tillhörande text. Här beskrifves och afbildas, jämte annat, det icke minst genom sin ornamentik vigtiga Ulltuna-fyndet. Pris: 6 kr.

Andra häftet, innehållande 10 pl. med afbildningar af medeltidsföremål jämte tillhörande text. Pris: 6 kr.

Tredje häftet, innehållande 5 pl. med afbildningar af jernåldersföremål från Gotland jämte tillhörande text. Pris: 5 kr.

☞ Se omslagets andra och tredje sidor! ☜

Stockholm, 1890. Kongl. Boktryckeriet.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google